T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ÇEVRE
ANABİLİM DALI

KAYSERİ SULTAN SAZLIĞI'NDA KÜLTÜR – ÇEVRE İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Solmaz Karabaşa

Ankara - 2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ÇEVRE
ANABİLİM DALI

KAYSERİ SULTAN SAZLIĞI'NDA KÜLTÜR – ÇEVRE İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Solmaz Karabaşa

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Gürbüz Erginer

Ankara - 2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ÇEVRE
ANABİLİM DALI

KAYSERİ SULTAN SAZLIĞI'NDA KÜLTÜR – ÇEVRE İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

ÖNSÖZ

Sultan Sazlığı'nda tez yapmaya karar vermemdeki en önemli etkenlerden biri, bölgede yaşanan sorunlar ve çözümü için yürütülmekte olan çalışmalardır. Örneğin, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesiyle, sulak alan ekosisteminin sürdürülebilirliği için bir süredir uğraş verilmektedir. Tez çalışmam, bu kapsamda yürütülen çalışmalara küçük de olsa bir katkı koyabilir ve Türkiye'de henüz pek fazla örneklerini görmediğimiz kültür-çevre ilişkisi konusunda yapılan çalışmalara örnek olabilirse ne mutlu bana.

Tez çalışmama verdikleri destek için; başta proje koordinatörü Suade Arançlı olmak üzere, projenin Kayseri sorumlusu Mustafa Yılmaz, Kayseri'deki koruma görevlileri dahil bütün proje ekibine ve Sultan Sazlığı'ndaki kaynak kişilerime teşekkür ediyorum.

Gerek Sultan Sazlığı'ndaki çalışmam gerekse de bu alanda yaptığım her türlü çalışmada beni teşvik eden, bilimsel desteğini esirgemeyen, sevgili arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Uygar Özesmi'ye ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez danışmanım Prof. Dr. Gürbüz Erginer'e, beni tez öğrencisi olarak almak isteyişi ile verdiği heyecan ve çalışma boyunca gösterdiği sabır için teşekkür ederim. Sultan Sazlığı'nın bitkilerini teşhis etmeme yardımcı olarak Dr. Mehtap Öztekin ve halkın söyleyişiyle tespit ettiğim kuşları teşhis ederek Doç. Dr. Levent Turan, katkıda bulundular. Prof. Dr. Berna Alpagut'un ve Araştırma Görevlisi Banu Aygün'ün moral destekleri ve katkıları olmasa bu tez olmayacaktı. Burada isimlerini sayamayacağım çevremdeki pek çok arkadaşım ve ailem de hem sabır gösterdi, hem de tezin yapılmasına çeşitli şekillerde destek verdiler. Herkese birden bir kez daha teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ 1

KISALTMALAR VII

TABLOLAR VIII

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM

1. TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Sulak Alan 5

1.2 Ekoloji 6

1.3. Ekosistem 6

1.4. Çevre 7

1.5. Çevre Sorunları 7

1.6. Kalkınma 8

1.7. Küreselleşme 11

2. EKOLOJİK ANTROPOLOJİ

2.1.Çevresel Determinizm 16

2.2.Kültürel Ekoloji 17

2.3.Ekolojik Antropoloji 19

2.4.Yeni Ekolojik Antropoloji 27

II. BÖLÜM

1. KONU, SORUN, AMAÇ VE YÖNTEM

1.1.Konu 30

1.2.Sorun 30

1.3.Amaç 31

1.4.Yöntem 31

2. ALAN

2.1.Çalışma Alanıyla İlgili Genel Bilgiler

2.1.1. Tarihçesi ……..... 34

2.1.2. Ekonomisi 35

2.2.Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı

2.2.1. Coğrafi Konumu 36

2.2.2. Ekolojisi 37

2.2.3. Koruma Statüleri 40

2.3.Çalışmanın Yapıldığı Köyler

2.3.1. Ovaçiftlik 45

2.3.2. Yeşilova 47

2.3.3. Yenihayat 48

2.4.Alanda Yürütülmekte Olan Projeler

2.4.1. DSİ Sulama Projesi 50

2.4.2. Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi

Gef-2 Projesi …… 52

3. VERİLER

3.1.Sultan Sazlığı'nın Kültür Üzerindeki Etkisi 55

3.1.1.Yer Adları 55

3.1.2.Bitkiler ……..……..... 56

3.1.2.1. Halk Arasında Bilinen Sulak Alan Bitkileri 56

3.1.2.2. Hasadı 57

3.1.2.3. Sazın Taşınması ve Depolanması 60

3.1.2.4. Bitkilerin İşlenmesi ve Elde Edilen Ürünler

3.1.2.4.1. Ev Çatısı 61

3.1.2.4.2. Hasır 63

3.1.2.4.3. Sele-Sepet 64

3.1.2.4.4. Yapıldak 66

3.1.2.4.5. Yastık 67

3.1.2.4.6. Avlu Çiti 67

3.1.2.4.7. Kışlak 67

3.1.2.4.8. Diğerleri 68

3.1.2.5. Bitkilerin Ekonomisi

3.1.2.5.1. Saz 68

3.1.2.5.2. Sele-Sepet 75

3.1.2.5.3. Hasır 75

1.2.5.4. Yastık 76

3.1.2.6. Sultan Sazlığı'nın Bitkileri ve Halk Edebiyatı 76

3.1.3.Sultan Sazlığı'nın Kuşları 77

3.1.3.1. Bilinen Kuşlar ve Halkın Kuşlarla İlgili Bilgisi 77

3.1.3.2. Halk Takvimi ve Meteorolojisinde Kuşlar 79

3.1.3.3. Kuşlarla İlgili İnanışlar 80

3.1.3.4. Kuşlar ve Oyun 81

3.1.3.5. Kuşların Halk Müziğindeki Yeri 82

3.1.3.6. Kuşların Diğer Halk Edebiyatı

Ürünlerine Yansıması …… 83

3.1.3.7. Avcılık 84

3.1.4.Sultan Sazlığı'nın Toprağı, Suyu, Meraları

ve Diğer Varlıkları …… 85

3.1.4.1. Tarım 86

3.1.4.2. Hayvancılık 90

3.1.5.Sultan Sazlığı İle İlgili Anlatılar 93

3.1.6.Sultan Sazlığı'nın Halk Tarafından Dile Getirilen

Olumsuzlukları ……..… 94

3.2. Kültürün Sultan Sazlığı Üzerindeki Etkisi ve Sorunlar 96

3.2.1. Bölgede Yaşayan İnsanların Geleneksel Yaşam

Biçimlerinden Kaynaklanan Etki 96

3.2.2. Bölge Dışından ve Planlı Etki 97

3.2.3. Sorunlar 99

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME 102

ÖZET 114

ABSTRACT 115

KAYNAKÇA 114

EKLER

1. Kaynak Kişi Listesi 124

2. Haritalar ……..…… 127

3. Fotoğraflar ……. 130

KISALTMALAR

AÇS	Ansiklopedik Çevre Sözlüğü
AÜ	Ankara Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DSİ	Devlet Su İşleri
Ed.	Editör
Eds.	Editörler
F.	Fotoğraf
GEF	Global Environment Facility (Küresel Çevre Fonu)
HAGEM	Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
İSVAK	İstanbul Sanayi Odası Vakfı
KTVKYK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
MP	Milli Park
SAUDYP	Sulak Alan Uzun Dönem Yönetim Planı
TÇV	Türkiye Çevre Vakfı
TDK	Türk Dil Kurumu
TFA	Türk Folklor Araştırmaları Dergisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vd.	Ve diğerleri
Y.Hzl.	Yayıma Hazırlayan

TABLOLAR

Sayfa

Tablo 1. Köylerin Nüfus Dağılımları ve Hane Sayıları 50

Tablo 2. Saz Şirketlerinin 2005'deki Durumu 71

Tablo 3. Saz İhracı İle Uğraşan Kişi ve Şirketler İle Ortalama Saz Alım Kapasiteleri 72

Tablo 4. Saz Ürünlerinden Elde Edilen Gelir 76

Tablo 5. Köylerdeki Hayvan Varlığı 91

GİRİŞ

Antropoloji, sömürgeciliğin bir aracı olmaktan kurtulduktan sonra 'kültürlerin neden benzer ya da farklı oldukları' sorusuna odaklanmıştır. Bu sorulara cevap arayışı sürecinde de çevre, antropolojinin ilgi alanına girmiştir. Nitekim antropolojinin konusu olan kültür; "insanların [içinde bulunduğu] yaşam koşullarına uyumlarının toplamı" (Sumner ve Keller 1927'den Güvenç 1991:100) olarak da tanımlanmıştır.

İnsanlık tarihine bir göz atıldığında; insanın biyolojik bir varlık olarak en azından iki milyon yıldır ekosistemin bir parçası halinde ve onun kurallarına tabi olarak yaşadığı görülür. Ancak 10 bin yıl önce tarımla başlayan ilk büyük değişimden bu yana özellikle de son iki yüzyıl içinde, temel ekolojik prensiplere meydan okuyarak cevre üzerinde gittikçe artan baskılar oluşturmuştur. Günümüzde ise bütün ekosistemleri etkisi altına alan bir konuma gelmiştir (Ponting, 2000:15).

İnsanın avcı toplayıcı ekonomilerde de çevreye olumsuz etkisi vardır. Ancak, sanayi toplumlarında boyut çok ileri düzeydedir. Çünkü, önceleri insan sadece kendi çevresine zarar verirken günümüzde bütün dünyayı tehdit etmektedir. Bugün artık çevreyi anlama kavrama yeteneğimiz, onu değiştirme kapasitemizin ve daha önemlisi, yarattığımız etkiyi denetleme gücümüzün çok gerisinde kalmıştır. Oysa dünya kapalı bir sistemdir ve insanın burada yaptığı her türlü etki kendisine dönmektedir. Çevreyle uyumlu yaşamları nedeniyle sık sık bilgece sözlerini hatırladığımız Kızılderili reisinin gene 100 yıl önce söylediği gibi; acaba "beyaz insan kendi çöplüğünde boğuluyor" mu? (Başgelmez vd., 1997:1). Ayrıca insan-

çevre etkileşimi sadece tekno-ekonomik alanda olmayıp moral değerler, inançlar alanında da olmaktadır. Bu ise işin başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

İnsanın çevresel değişimlerde oynadığı rolün fark edilmesi, politikacıları antropologların söylediklerini dikkate almaya zorlamıştır. Böylece çevreyle ilgili projelerde antropologlar da çalışmaya başlamıştır. Gerçi antropoloji içindeki ekolojik yaklaşım çevre sorunlarıyla birlikte ortaya çıkmış değildir ancak uygulamalı antropologlar olarak ekolojik antropologlar çevre sorunlarının çözümüne katkı koyabilirler. Öte yandan çeşitli çevre projelerinde yer alan antropologlar da kalkınma projelerinde yer alan antropologların sık sık içine düştükleri ikilemle (kalkınma planlarının yerel halklara ve kültürlere verdiği zararlar nedeniyle) karşı karşıyadırlar. Ancak toplumsal yaşam ve kültürel çeşitlilik konusunda uzman ve kültürel çeşitliliğe saygılı olan antropologların bu projelerde yer alması ve insanları etkileyen siyasaları biçimlendirmesi gerekmektedir (Kottak, 2001:562).

Bununla birlikte ekolojik antropolojiyi, geleceğin antropolojisi olarak görmek hata olabilir. Çünkü insan davranışı basitçe tek bir kurallar topluluğunca açıklanamayacak derecede karmaşıktır. Ancak ekolojik antropoloji bazı sorular açısından hayli güçlü açıklamalar otaya koymuş ve koymaktadır (Hardesty, 1977:12).

İnsan gibi karmaşık bir diğer konu da çevredir. Çevre kadar, sosyal bilimleri uluslar arası karşılaştırma ve disiplinler arası yaklaşım geliştirmeye iten başka hiçbir konu yoktur. Çünkü çevre sorunlarının çözümünün tek bir modelle mümkün olamayacağı gittikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle son yıllarda çevrebilim adı altında yeni bir bilim ortaya çıkmıştır. Geleceğin bilimi (bkz. Keleş ve Hamamcı, 1998:37-38) olma iddiasındaki ekolojinin ilkelerini benimseyen çevrebilim,

insanlığın durumunun biyolojik, kültürel tüm yönlerini kavramaya çalışan bütüncü antropoloji gibi, organizmayı fiziksel, biyolojik, sosyal açıdan inceler. Çevre sorunlarının çözümü farklı disiplinlerin katkısını gerektirdiği gibi deneysel ve teorik yaklaşımların bir bütün olarak ele alınmasına da ihtiyaç duymaktadır. İşte çağdaş ekolojik antropolojinin önemi bu noktada da ortaya çıkmaktadır. (Barfield, 1997:139).

Belli bir alanda insan ve çevre arasındaki ilişkileri inceleyen bu çalışma da araştırma konusu gereği birden fazla disiplinden beslenmektedir.

Toplumların çevre üzerindeki etkilerinin bir canlı türü olarak insanın hayatta kalmasına getirdiği tehdidin boyutu, niteliği ve kapsamı hakkında hala görüş ayrılıkları bulunabilir ama yerel ekosistemlerin ve bütün olarak biyosferin giderek artan biçimde insanî üretim ve tüketim tarafından şekillendirildiği konusunda hiç kimse kuşku duymaz. (Vitousek vd 1997'den Burkett, 2004:9). Yani insan ve çevre ilişkisinin kilit noktasında ekonomi yer almaktadır. Hal böyle olunca yaşanan çevre sorunlarının da ekonomiyle ilişkisi olmaktadır. Nitekim dünyada yaşanan ve küresel hale gelen kirlilik, küresel ısınma, türlerin yok olması vb. gibi çevre sorunlarına kısaca bir göz atılacak olursa tüm bunların temelinde ekonomik sebepler yattığı görülür.

Önemli çevre sorunlarından biri de (dünyada olduğu gibi Türkiye'de de); sulak alanların işe yaramaz 'bataklıklar' olarak görülerek bu alanları işe yarar hale getirmek için yürütülen su politikaları ve bu çerçevede yapılan barajlar ile sulu tarım alanlarını genişletme çalışmalarıdır. (Daha fazla bilgi için bkz: Kılıç ve Eken, 2004). Halbuki sulak alanlar; saz kesimi vb. ile çevresinde yaşayan insanlara sağladığı yararları yanında, barındırdığı biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri (bkz:

Birinci Bölüm A.1) ile de dünyanın önemli ekosistemleri arasındadır. Bu açıdan korunmaları gerekmektedir. Bununla birlikte Sultan Sazlığı'nda sorunlar yaşanmakta ve devamlılığı ciddi bir tehdit altında bulunmaktadır.

Yaşanan çevre sorunlar böyle devam ederse bütün insanlığın suçunun faturası gelecek nesillere çıkarılacak ve yok edilen türlerin, zarar verilen ekosistemlerin bedelini gelecek nesiller ödeyecek. Çalışmada; gelecek nesiller için yaşanabilir bir dünya bırakabilmek amacıyla, belli bir alanda (Sultan Sazlığı) insan ve çevre ilişkisine yakından bakarak sorunların nedenleri anlaşılmaya çalışılacaktır. Araştırmacının esas ilgi alanının kültür olması nedeniyle insan kültürel bir varlık olarak ele alınmış ve Sultan Sazlığı'nda kültür-çevre ilişkisi incelenmiştir.

Küreselleşme ile kocaman bir köy haline gelen günümüz dünyasında ne insanı lokal çevresiyle sınırlı bir alan içinde değerlendirip anlamak, ne de çevre sorunlarını mikro ölçekte düşünerek çözmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle de benimsenen yaklaşım, daha geniş bir perspektiften bakmayı ve bilimin tarafsız apolitik tutumundan uzaklaşılarak politik bir duruş benimsemeyi gerektiren Yeni Ekolojik Antropoloji yaklaşımı olmuştur.

Çalışmada önce bazı kavram ve terimlere açıklık getirilmiştir. Ardından ekolojik antropoloji, gelişim süreciyle birlikte verilmiştir. Daha sonra da alandan elde edilen verilerle Sultan Sazlığı'ndaki kültür-çevre ilişkisi değerlendirilmiştir.

I. BÖLÜM

1. TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Sulak Alan

Türkiye'nin 1993 yılında yürürlüğe koyduğu Ramsar Sözleşmesine göre sulak alan; "alçak gelgitte derinliği altı metreyi aşmayan deniz suyu alanlarını da kapsamak üzere, doğal ya da yapay, sürekli ya da geçici, durgun ya da akar, tatlı, acı ya da tuzlu bütün sular ile bataklık, sazlık, ıslak çayır ve turbalıkları" kapsamaktadır. (http://rega.basbakanlik.gov.tr).

Sulak alanlar; barındırdığı biyolojik çeşitlilik ve neredeyse tropik ormanlara eş biokütle[*] üretimleri ile dünyanın önemli ekosistemleri arasındadır. Saymakla bitmeyecek diğer bazı yararları da şöyledir; yeraltı suyu için rezerv oluşturur, taşkınları önler, kıyı akiferlerine tuzlu suyun girişini önler, fırtınalara karşı kıyıları korur, yöre iklimini muhafaza eder, tortuları yutar, zehirli atıkları arıtır. Bu sayılan ekosistem hizmetlerinin yanında kıyısında yaşayan insanlar için de saz ve diğer su bitkilerinin kesimi, balıkçılık, hayvan otlatma, sulama, tuz üretimi, avcılık, ekoturizm gibi geçim kaynağı imkanı vermektedir. (Özesmi, 2001:38). Sulak alanların dünyada yıllık ekosistem servis ve ürünleri üretimi 4.879 trilyon USD'dır (Costanza Et al, 1997). Bu açıdan korunmaları gerekmektedir.

[*] Herhangi bir ekosistemdeki canlıların belirli uzunluktaki bir dönem sonunda üretebildiği organik madde kütlesidir. (AÇS, 2001:84)

1. 2. Ekoloji

Canlılar ile cansızların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır. Ekoloji başta biyoloji olmak üzere diğer doğal bilim dallarının bilgi, yöntem ve tekniklerinden yararlanır. (AÇS,2001:139).

Ekoloji, biyoloji biliminin organizmalar ve onların çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bir dalıdır. Ekoloji terimi ilk defa Ernst Haeckel tarafından 1867 yılında teklif edilmiş ve Eski Yunanca *oikos*-ev ve *logos*-tartışma ya da çalışma kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. (Şişli, 1980:1).

Doğa bilimlerinde meydana gelen gelişmelerin etkisiyle ekoloji bir bilim dalı olarak ancak 20. yy. (1930'lar)'da gelişme imkanı bulabilmiştir. Ancak ekolojik eğilimin kökleri batı geleneğinde eskilere gitmektedir. Klasik dönem çalışmaları arasında; Malthus (1789)'un demografik çalışmaları ile sonrasında Darwin (1859)'in doğal seçilim teorisi sayılabilir.

1. 3. Ekosistem

Biyolojik topluluk ve bunların çevresini oluşturan bütünlük. Bir ekosistemde besin ve enerji döngüsü egemendir (AÇS, 2001:141).

Canlı organizmalarla cansız çevre etmenleri birbiriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Karşılıklı olarak madde alışverişi yapacak biçimde birbirine etki yapan canlı organizmalarla cansız maddelerin bulunduğu herhangi bir doğa parçası bir ekosistemdir (Şişli, 1980:7). Canlıların yaşadığı dünya, yani biyosfer, ekosistemlerin bir araya gelmesinden oluşur.

1. 4. Çevre

"Canlıların yaşamasını sağlayan, onları sürekli olarak etki şemsiyesi altında bulunduran biyotik ve abiyotik faktörler kompleksi" (Başgelmez vd., 1997:15).

Bir organizmanın dışında olan her şey (Güler, 1994:205). Fizik, biyolojik ve sosyal çevre olmak üzere üçe ayrılır.

Çevre, belirli bir zamanda dolaylı ya da dolaysız olarak kişiyi etkileyen, ferdin maddi ve manevi gelişmesini ve yaşam koşullarını belirleyen biyolojik, coğrafi ve toplumsal etkenlerin tamamıdır. Çevre, günümüzde doğal, ekonomik ve kültürel değerlerin bir bütünü olarak ele alınmakta ve bunlar arasındaki karşılıklı etkileşim gözetilmekte; içerdiği temel unsurlar olan insanla birlikte bütün canlı ve cansız varlıklarla; canlı varlıkların her çeşit eylem ve davranışını etkileyen fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal nitelikteki etkenlerin bütünü olarak değerlendirilmektedir. (AÇS, 2001:100)

Nejat Bozkurt (1999:87) ise çevreyi 'doğa'dan ayırmakta ve "dünya bütün canlılarındır, oysa çevre yalnız insanlara özgüdür" demektedir. Çevreyi; "insanın kendisine uygun biçime soktuğu, kendi değerlerine göre biçimlendirdiği ya da yarattığı dünya" olarak tanımlamaktadır (Bozkurt, 1999:87).

1. 5. Çevre Sorunları

Çevre konusu son yıllarda gündemi fazlaca meşgul etmeye başlamıştır. Ancak çevre konusu ne yazık ki çevre sorunlarıyla birlikte ağırlık kazanmaktadır.

Toprak, hava ve suyun kirliliği, biyolojik çeşitliliğin yok olması, küresel ısınma vb. gibi kabaca sıralanabilecek sorunlara bir göz atıldığında, bunların hem hayatımızın her alanında, hem de dünyanın her yerinde karşımıza çıkabilecek sorunlar oldukları görülür.

İnsanlar da dahil olmak üzere dünya üzerinde hiçbir canlı türü tek başına var olamaz; tümü bir ekosistemin parçasıdır. Çevre sorunları, "ekosistemin bir parçası olduğu halde içinde bulunduğu sistemi tahrip etme gücüne sahip tek canlı" (Ponting,2000:15) olan insan etkisiyle oluşmakta ve sonuçta insanın kendine zarar vermektedir.

Ancak ekosistem üzerindeki baskı insanın biyolojik davranışlarıyla değil, üretici/tüketici ya da iktisadi diyebileceğimiz faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmaktadır (Aruoba 1997b:89). "... 'ekolojik' denilen felaketlerin sorumlusu kapitalizm ve onun tüketim kültürüdür." (Abay ve Demirer 2000:14). 1950 yılından itibaren büyüyen dünya ekonomisine koşut olarak çevre sorunları da artmaktadır.

> Binlerce yıldır takım ve aşiretlerin "sorunlarla makul ölçülerde başa çıkabildiğini" (Bodley, 1988:93) biliyoruz. Düşük enerji gereksinimleri nedeniyle kaynaklarını bizim yapabildiğimizden daha iyi düzenlemişlerdir. Günümüzde insanların yüz yüze olduğu pek çok sorun, ulus-devletler içindeki konumlarından ve dünya nakit ekonomisine artan bağımlılıklarından kaynaklanmaktadır. (Kottak, 2001:564).

1. 6. Kalkınma

İngilizce'deki '*development*'ın karşılığı olarak Türkiye'de kalkınma, gelişme ve büyüme sözcükleri kullanılmaktadır. Çelik Aruoba (1997-a) bunların her birinin

birbiri yerine kullanılabileceğini söylerken, Ayşegül Mengi ve Nesrin Algan (2003:2) daha çok niceliksel büyümeyi çağrıştıran *kalkınma* yerine, aynı zamanda niteliksel büyümeyi ve iyileşmeyi de kapsayan *gelişmeyi* kullanmayı tercih etmektedirler. Görünen o ki; günümüzde gelişme, kalkınma kelimeleri ekonomik anlamda birbirinin yerine kullanılabilmekte ancak bireysel ve biyolojik gelişim söz konusu olduğunda kalkınmanın bu anlamı karşılamadığı düşünülmektedir.[*]

Kalkınmanın gerçek anlamı, tarihine kısaca bir göz atmakla anlaşılabilir: Truman'ın II. Dünya Savaşı sonrası 20 Ocak 1949'da başkanlık koltuğuna oturmasıyla 'kalkınma çağı' başlamıştır. "Endüstriyel gelişimimiz ve bilimsel ilerlememizin, azgelişmiş bölgelerin de büyümesi ve ilerlemesini sağlayabileceği yeni ve cesur bir programa girişmeliyiz" diyen Truman'ın (aktaran Esteva, 2004:32) bu söylemiyle 'az gelişmişlik' doğmuştur. Kalkınma, işte burada ilk defa kullanılan 'az gelişmişlik'ten kurtulmayı amaç edinmiştir. Truman, kalkınmayı kendi politikasının amblemi olarak sunmuş ve bu bağlamda, 'kalkınma' şüphe edilmeyen sömürgeci bir zehirlilik içerir hale gelmiştir. (Esteva 2004:32).

Bir tez çalışmasında kalkınma konusunda varılan sonuç şudur:

> Kalkınma kavramı, İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürde yaygın olarak kullanılmaya başlanılsa da, evrim teorisinin, modernleşme teorisinin, ilerleme ideolojisinin bu koşullardaki yeni bir versiyonundan başka bir şey değildir. Bu anlamda batı düşünce geleneğinin ürettiği 'doğrusal ilerleme', 'sınırsız büyüme' anlayışının bir yansıması olarak 'uygarlaş(tır)ma', 'modernleş(tir)me' sürecinin bir devamı olarak anlaşılabilir. İlerleme, medeniyet, moderleşme kavramları gibi

[*] Kelimenin etimolojik tartışması için bkz: Şahin, 2004:15 ve Esteva, 2004.

kalkınma kavramı da kaynağını Aydınlanma düşüncesinden alan, Batı merkezli bir kavramdır. (Ökten, 2004:81).

Kottak'ın (2001:563) aktarmasıyla "Bodley (1988) -ister sömürgeciler olsun, ister misyonerler, hükümetler ya da kalkınma planlamacıları- müdahalelerin gerisindeki temel inancın 100 yılı aşkın süredir aynı olduğunu belirtir. Bu inanç, sanayileşme, modernleşme, batılılaşma ve bireyciliğin arzu edilen evrimsel ilerlemeler olduğu ve bunları destekleyen kalkınma şemalarının yerlilere uzun erimde yarar sağlayacağı yönündedir."

Bir zamanların sihirli sözcüğü olan kalkınmanın büyüsü artık bozulmaya başlamıştır. Çünkü iklim değişimi, genetik tükenme, kirlilik, bağışıklıkların bozulması, yükselen deniz seviyesi ve ülkelerinden kaçan milyonlar gibi pek çok felaketle karşı karşıyayız. Ancak bu çevresel değişimlerle birlikte hayatı sürdürmekten bile daha zor olan şey, kalkınmanın kırk yıl içinde yerleştirdiği ihtiyaç duyma alışkanlığı ile birlikte yaşamanın dehşet vericiliğidir. "Temel ihtiyaçlar' belki de kalkınmanın ardında bıraktığı en sinsi mirastır" (İllich, 2004:69).

1970'lerde başlayan ekonomik krizle karaya oturmaya başlayan kalkınmacılığın imdadına sonradan da sürdürülebilir kalkınmacılık yetişmiştir. Büyümenin; -oluşmuş bulunan zenginliğin arttırılması ya da giderek daha fazla mal ve hizmet üretmenin- devam ettirilmesi için 'sürdürülebilir kalkınma' dan bahsedilmeye başlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1983 yılındaki kararıyla kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun hazırladığı ve 1987'da 'Ortak Geleceğimiz'

adıyla yayımlanan raporlarında sürdürülebilir kalkınma; "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanaklarından ödün vermeksizin karşılamak" olarak tanımlanmaktadır (Ortak Geleceğimiz,1991:71). Bu komisyon aslında; "insanların *daha kazançlı* (vurgu benim), daha adil, daha güvenli bir geleceği yaratabileceğine inanmaktadır" diyerek kendileri için neyin önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünyadaki kalkınma çalışmalarının Türkiye'deki yansımasının bir dönemini 1960'lardan sonra başlayan Beş Yıllık Kalkınma Planları oluşturur. Ancak kalkınma ve bu yöndeki politikalar 1980 sonrası büyük oranda önemini yitirmiş, yapısal uyum politikaları dönemin belirleyici politikaları olmuştur.

1. 7. Küreselleşme

"... 'küreselleşme' olgusunu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olarak yorumlamaktayız." (Yeldan, 2004:13). Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kurumlar da, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini pazar mekanizmasına uyumlu hale getirme görevini üstlenmişlerdir.

Yeldan'ın küreselleşmenin özündeki iktisadi anlamına uygun tanımına karşılık Kottak daha geniş çerçeveli bir tanım yapar. "Küreselleşme, iktisadi, siyasal bakımlardan ve modern medya ve ulaşım araçları tarafından birbirine bağlanan bir dünya sisteminde uluslar ve insanlar arasında hız kazanan bağlantıları

betimlemektedir" (Kottak, 2001:587). Sonuçta bütün toplumlar, en büyüğü dünya sistemi olmak üzere, daha büyük sistemlerin alt sistemlerini meydana getirirler. (Kottak, 2001:344). İktisadi anlamda dünya sistemi ise; "… onaltıncı yüzyıldan itibaren gelişen kapitalist sistemin bugüne kadar gelen tarihi süreçte dünya pazarını yaratması ve dünyada iş bölümünü etkilemesiyle oluşmuştur" (Antropoloji Sözlüğü, 2003:244). Ancak küreselleşme çok boyutlu bir süreçtir ve finans sisteminin dışında sanayi, bilim ve teknoloji, tarım, hizmet sektörü, iletişim ve hatta bütün yönleriyle kültür hayatını da ilgilendirmektedir.

Küreselleşmeyi sosyal ve kültürel açıdan değerlendiren Hall (1998:54) bunun günümüzde birbirleriyle hala mücadele eden iki biçimi olduğunu söyler: Bunlardan birincisi eski, şirketleşmiş, kapalı, gittikçe daha savunmacı olanıdır. Bunun milliyetçiliğe ve ulusal kültürel kimliğe geri dönüp tümüyle erozyona uğratmadan etrafına surlar örmesi gerekir. İkincisi küresel, post-moderndir. Bu biçiminde ise farklılıklarla beraber yaşamaya ama bir yandan da onları yenmeye, bastırmaya, denetime almaya ve içine çekmeye çalışmaktadır.

Küreselleşmenin yeni biçiminde küresel kitle kültürü kültürel üretimin modern araçlarının egemenliğindedir. Dilsel sınırları hızla aşan ve kolayca geçebilen, tüm dillerde anında konuşan görüntünün egemenliği gibi (Hall, 1998:48). Küresel kitle kültürü, Batı merkezlidir ve gelişmiş, modern, ileri Batının her uygulaması anında benimsenmektedir.

Küreselleşme olgusunu bilimsel bir tabanda değerlendirme çabası bizi önce iktisat kuramlarına bakmaya yöneltir. İktisat bilimi, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ve bu üretim biçimini açıklama çabası içinde doğmuş ve kalkınmış dünyayı

konu edinmiştir. Yani sadece niceliksel olarak 'büyüme'yle uğraşmış, niteliksel iyileşme olarak 'kalkınma' gibi bir amacı olmamıştır. Bu yönüyle insanlığın büyük bir bölümüne obje olarak bakmıştır. "Günümüzde evrensel iddialı ve tüm dünya ülkelerinde okutulan iktisat ilmi, büyüme ve kalkınma sorunlarına ileri kapitalist ülkelerin burjuvazilerinin çıkarları açısından bakmaktadır" (Timur, 2000:76). İktisat biliminin gündemine ikinci dünya savaşından sonra kalkınma sorunu girince devlet müdahaleciliği üzerinde durulmaya başlanmıştır. Ancak küreselleşme ideolojisinin 1980'lerden itibaren ağır basmaya başlamasıyla bu eğilim tersine dönmüştür.

> Burjuva iktisat kavramı, azgelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarını az çok bağımsız bir araştırma alanı olmaktan çıkarmış ve onu neoliberal temelli küreselleştirme süreciyle bütünleştirmiştir. Bu çerçevede sunulan reçetelerin olumsuz sonuçları bugün gizlenemeyecek ve hiçbir ideolojiyle savunulamayacak hale gelmiştir. (Timur, 2000:78)

Bilindiği gibi; küreselleşme, kapitalist sermaye biriminin yeni bir aşaması, sermaye ihracı demek olan emperyalizmin yeni bir biçimidir. Küreselleşme olgusu Türkiye de dahil tüm ülkelerin çapını aşan bir sermaye dalgasıdır. "Buna direnmek, kendi kabuğuna çekilme ve kendi olanaklarıyla yetinmeye çalışmak artık mümkün değildir." (Timur 2000:94)

Türkiye'deki duruma Türkiye iktisat tarihine kısaca bir göz atarak bakabiliriz: Korkut Boratav (2004:207); "20 yy Türkiye iktisat tarihi, aynı zamanda Türkiye'de kapitalizmin gelişiminin tarihidir" der. 20 yy Türkiye İktisat Tarihi'ni inceleyebilmek için bölümlere ayıran Korkut Boratav (2004), bu dönemleri

birbirinden ayıran özelliklerin salt iktisadi olduğunu söylerken bu iktisadi politikalara etki eden hatta belirleyen siyasi dönüşümlerin de yadsınamayacağını belirtir.

Türkiye iktisadi tarihinin herhangi bir dönemini iyi anlayabilmek için her ne kadar Cumhuriyetin ilanına kadar süreçteki siyasi ve iktisadi tarihi gözden geçirmek gerekse de, biz bunu göz önünde bulundurmakla birlikte, konunun sınırlarını aşmamak için iktisat tarihini incelemeyi, Sultan Sazlığı'ndaki kalkınma çalışmalarının başladığı 20 yy'ın ikinci yarısından itibaren alacağız.

1946-1950 yılları içinde çok partili parlamenter demokrasiye geçilmesi anlamında olumlu ancak bağımsız nitelikleri ağır basan bir ekonomik yapıdan bağımlı bir yapıya geçiş olarak da olumsuz özellikleri birlikte içermektedir. (Boratav, 2004:208). Bunun etkileri sonraki yıllarda kendini gösterecektir. Bu dönem aynı zamanda 1923-1929 yıllarının serbest ticaretçi açık ekonomi özelliklerini farklı bir ortamda yeniden gündeme getirmekte ve Boratav (2004:95) tarafından "dünya ekonomisi ile farklı bir eklemlenme dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Yani İkinci Dünya Savaşı yılları öncesinde dışa açılmaya ve devlet eliyle atılımlara girişen Türkiye ekonomisi bir süre durakladıktan sonra yepyeni ve farklı bir eklemlenme dönemine girmiştir.

Tolga Timur (2000:324) ise günümüzden geriye doğru (tek partili döneme kadar) olan dönemin; birincisi 'ithal ikamesi politikası', ikincisi ise Özallı yılları kapsayan 'ihracatı özendirme politikası' olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmektedir. Kökeni daha eskilere giden, fakat en 'planlı' uygulaması 1962-1980 yılları arasında izlenen 'ithal ikamesi' politikası, Türkiye'de yerini 1980'den sonra 'ihracat güdümlü' politikaya terk etmiştir. Uluslar arası planda, daha anlamlı bir biçimde 'yapısal uyum' reformları olarak adlandırılan bu politika aslında, kalkınmakta olan

ülkeleri aşan ve dünya ekonomisinin bütünleşmesini (küreselleşmesini) hedef alan neoliberal politikadır (Timur, 2000:329).

Bu süreçte özel olarak tarım sektörünün durumuna da bir göz atmakta fayda vardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, doğrudan savaşın içinde olan ya da Türkiye gibi dolaylı olarak etkilenen ülkelerin içinde bulunduğu dünya, açlık tehlikesiyle karşı karışa kalmıştı. Bu sebeple dünya çapında tarım üretimini arttırma politikaları devreye sokulmuştur. Tarım sektörü dünya ticaretinin serbestleşmesini öngören GATT anlaşması kapsamının da dışında tutmak bunlardan biri olmuştur. 1970'li yılların sonunda Yeşil Devrim ve uyguladığı piyasa fiyatlarına büyük müdahaleler, mali destekler ve ithalatı yasaklayıcı politikalarla gelişmiş batı ülkeleri tarım üretiminde büyük artış sağlamıştır. Ancak nüfus artışındaki duraklama nedeniyle bu ülkeler pazar arayışı savaşına başlamıştır. Sonunda GATT-UR anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmanın kararları gelişmiş ülkeleri rahatlatırken, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere IMF, DB, DTÖ gibi çeşitli kanallardan dayatılmıştır. Sonuç olarak 2000'li yılların başında dünyanın gelişmekte olan ülkelerinde tarım yıkıma maruz kalmıştır. (Kazgan, 2003:337-342).

2. EKOLOJİK ANTROPOLOJİ

Ekolojik antropoloji, antropoloji tarihi içindeki kimi yaklaşımlardan beslenmiştir. Bunlardan en önemlileri 'çevresel determinizm'[*] ile 'kültürel ekoloji'dir (Hardesty, 1977).

[*] Kay Milton (1996), çevresel determinizmi; anropocoğrafya (anthrogeography) ve olasılıkçılık olarak ayırmaktadır.

2. 1. Çevresel Determinizm

Ekolojik antropolojinin oluşumuna etki eden en eski yaklaşım çevresel determinizmdir denebilir. Çevresel determinizmin köklerini de Hipokrates'in 'Humor Kuramı'na kadar götürmek mümkündür. Coğrafyacı Ellsworth Huntington (1945), 'Mainsprings of Civilization (Uygarlığın Anakaynakları)' adlı yapıtıyla ılıman iklimlerin entelektüel düşünceye daha uygun bir zemin olduğunu tartışarak çevresel determinizmi başarıyla 20 yy'da uygulamıştır. Fakat 19 yy sonları, 20 yy başlarında 'Humor Kuramı' popülaritesini kaybettiği halde, o dönemde gelişmekte olan neden-sonuç ilişkisine bağlı yöntem gereği çevresel determinizm değerini korumuştur. Marksist toplumsal felsefenin yükselişi de buna katkıda bulunmuştur. (Hardesty, 1977). Kimi antropologlar da Darwin'in teorisine tepki olarak çevresel determinizme dönmüştür.

Determinist görüşe göre; çevre kültürü belirleyendir. Hatta maddi olmayan kültür unsurları da çevresel faktörlere bağlı olarak açıklanmıştır.

Çevresel determinizm 1920-1930'lu yıllarda doğal çevreye aktif ve yaratıcı olmayan ancak 'sınırlandırıcı' bir rol üstlendiren bir modelle büyük ölçüde yer değiştirmiştir. (Hardesty, 1977). Bunda Boas'ın 'tarihi tikelcilik' diye adlandırılan okulunun ortaya çıkışı da etkili olmuştur. Örneğin Boas'dan etkilenen Kroeber (1988), 'Yerli Kuzey Amerika'nın Kültürel ve Doğal Alanları' adlı çalışmasında; farklı doğal faktörlerin kültürler üzerinde farklı yoğunluklarda etkide bulunma olasılığı olduğunu söylemektedir.

Olasılıkçılığın 'kültür alanı (*culture core*)' kavramına katkısı olmuştur. Bozkurt Güvenç (1984), kültür alanı (culture area)'nı; "çeşitli coğrafya bölgelerinde

yaşamış ve yaşayan farklı kültürlerin odak merkezlerini ve bu bölgelere ait öğelerin yayılma sınırlarını bulmak" olarak tanımlamaktadır.

Çevresel determinizm, yeni dünyanın keşfiyle oluşan insan çeşitliliğine ilişkin veri yığınını basit bir şekilde sınıflamaya yaramıştır (Hardesty,1977). Ancak Milton (1996:42), çevresel determinizmin (her iki şeklinde de) analitik potansiyelinin eksikliğini eleştirirken, Moran (1990) bunların daha geniş perspektifli genellemeler yapmakta pek başarılı olmadıklarını söylemiştir.

Julian Steaward ise A. Kroeber ve C. Daryll Forde'un kültürün biricikliğine, tarihselliğine yaptıkları vurguya karşın, yerel çevreye vurgu yaparak tepki vermiştir.

2. 2. Kültürel Ekoloji

Julian H. Steaward'ın tanımıyla; "kültürel ekoloji, bir toplumun içinde bulunduğu çevreye uyarlanma sürecidir" (Antropoloji Sözlüğü, 2003:530). Kültürün kendi lokal çevresinde oluştuğu inancıyla, kültürel yapılar ve çevresindeki unsurlarla ilişkileri derinlemesine incelendiğinde bu yapıların nasıl ve niçin meydana geldiği ile nasıl devam ettiği anlaşılabilir (Milton 1996:43). Steaward'ın yaklaşımının odak noktasını ne çevre ne de kültür oluşturmaktadır. Kültürel ekolojide; kültür ve çevre arasında karşılıklı etkileşimler vardır. Burada kimi zaman kültür kimi zaman çevre aktif rol oynamaktadır. Steaward sosyal yapı ve geçim kaynakları arasındaki bağlantıyı inceler ve farklı kültürlerin karşılaştırmasını yapar (Moran, 1990).

Steaward, benzer çevre koşullarında benzer geçim stratejileri olduğunu anlatan 'kültürel öz (culture core)'den bahseder. 'Kültürel öz', toplumun ekonomik uğraşılarından ibaret olarak görülür. Burada geçim uğraşıları ve ekonomik

düzenlemelerin çevreyle daha doğrudan bir ilişki içinde oldukları düşüncesi vardır. Yani kültürel ekoloji bu 'kültürel öz' etrafında şekillenir.

Julian Steaward'ın kültürel ekolojisi, ekolojinin antropoloji içinde önem kazanmasına katkıda bulunmuştur. Steaward'ın ekolojik antropolojiye getirdiği yenilik; önceki yaklaşımların (çevresel determinist ve olasılıkçılık) kültür ve çevreyi ayrı iki alan olarak görmelerine rağmen, kültürel ekoloji ile kültür ve çevre arasındaki ilişkilere interaktif bir bakışın gelmiş olmasıdır.

Kültürel ekoloji yaklaşımı problem ve yöntemi içermektedir. Problemi; 'insanın yaşadığı ortamla uyumunun belli davranış tiplerine gereksinim duyup duymadığı ve çevreye verdiği tepkilerde belli bir hoşgörünün olup olmadığı' oluşturur. Yöntem olarak da; önce üretim teknolojileri ile çevre arasındaki ilişkinin, sonra bu teknoloji aracılığıyla çevreden yararlanmayı sağlayan davranış örüntülerinin ve en son da bunların kültürün diğer alanlarını nasıl etkilediğinin araştırılması önerilmektedir. Bu yöntemle ampirik detaylara daha fazla önem veren Steaward kültür-çevre ilişkilerinin oluşturduğu alanı oldukça iyi sınırlamayı başarmıştır (Moran, 1990:40-41). İşlevselcilikle ilgisi bu sınırlı çerçevede olmuştur. Steaward kültürel ekolojiyi; sistemlerin zaman içinde nasıl değiştikleri ve bu sistem içindeki ilişkilerin değişikliğe nasıl yol açabildiği gibi sorunlarla ilgilenen bir çabaya sokmaya çalışmıştır.

Andrew Vayda ve Roy Rappoport (1968) kültürel ekolojiyi, kültüre olan vurgusu nedeniyle eleştirmiştir. Rappaport (1968) '*Pigs for the Ancestors*' adlı çalışmasıyla; biyolojiden etkilenerek (sistem kuramı ve geribeslek üzerine odaklanma gibi), kültürün analitik ünite olmaktan çıkarılmasını ve böylece de kültürel ekolojiden ekolojik antropolojiye geçişi sağlamıştır. (Barfield, 1997).

Böylece her ne kadar kimi kaynaklarda[*] her ikisi aynı anlamda kullanılsa da, Steaward'ın 'kültürel ekoloji'sinin yerine 'ekolojik antropoloji' ismi yerleşmiştir.

2. 3. Ekolojik Antropoloji

"Ekolojik antropoloji, insan toplulukları ile çevreleri arasındaki karmaşık ilişkileri inceler" (Antropoloji Sözlüğü 2003:252). İnsan toplulukları, içinde yaşadıkları coğrafya, iklim, bitki örtüsü ve hatta diğer insan toplulukları ile karşılıklı ilişki içinde yaşarlar. Her topluluk çevresine kendine özgü bir uyuma sahiptir. "Ekolojik antropoloji, belirli bir topluluğun kasıtlı ya da kasıtsız çevrelerini biçimlendirmeleri ve çevreyle girilen bu ilişkinin onların kültürleri ile sosyal, ekonomik ve politik hayatlarını biçimlendirmelerine dikkatimizi çeker" (Salzman,P.C., Attwood, D.W,1996:169).

1960'lı yıllara kadar antropolojide, çevrenin kültürü şekillendirdiği, kültür üzerinde aktif bir rol oynadığı şeklinde determinist bir görüş hakimdi. İnsan ve çevresi arasındaki ilişkiyi çevresel determinizm (ve olasılıkçılık) ile çok iyi anlayabilmek mümkün değildir. Çünkü bu yaklaşımda kültür ve çevre ayrı iki alan olarak değerlendirilmekte ve Aristotelesci bir yaklaşımla biri diğerinin nedeni olarak görülmektedir. Oysa kültür ve çevre birbirlerini tamamlayan iki alandır ve biri diğeri olmadan anlaşılamaz. Bu görüş 'ekolojik' bakış açısının temelini oluşturmuştur.

Doğa bilimlerinde meydana gelen gelişmelerin etkisiyle gelişen ekoloji (detaylı bilgi için bkz: Birinci Bölüm, A.2), bilim olarak yakın zamanlarda ortaya çıkmış değildir. Kökleri klasik döneme kadar gitmektedir. Ekoloji'nin erken

[*] Örneğin; Macmillian Dictionary of Anthropology (1986) adlı sözlükte kültürel ekoloji açıklanırken bunun aynı zamanda ekolojik antropoloji olarak da adlandırıldığı belirtilmektedir. Öte yandan Orlove (1980) ekolojik antropoloji sürecini incelediği eserinde, kültürel ekolojiyi de bu sürece dahil etmiştir.

dönemde gelişimine etki eden önemli çalışmalardan biri Malthus'un (1789) '*An Essay on the Principle of Population*' adlı demografik çalışmasıdır. Malthus'un bu çalışması daha sonra Darwin (*The Origins of Species*)'in (1859) doğal seçilim teorisine de katkıda bulunmuştur (Vayda ve Rappaport, 1968: 478).

Ekoloji sözcüğü biyolojiden ödünç alınarak antropolojide de kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar antropolojideki ekolojik yaklaşım, ekoloji kelimesinin kullanımıyla birlikte ortaya çıkmış olmasa da, yeni bir bilim dalı olan ekolojinin gelişmeye başlaması, insan çeşitliliğini ve insanı anlama çabasının ürünü olarak antropolojinin ilgi alanına yeniden çevrenin girmesini sağlamıştır. Çünkü antropolojide 19 yy sonu 20 yy başlarında 'kültür', alanın ayırt edici özelliği gibi görülmeye başlanmıştı (Vayda ve Rappaport 1968:494).

Ekolojik görüşün antropolojideki yansımaları diğer bilimlere nazaran daha yenidir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında, İngiliz ekolünden Malinowski ve Radolffe-Brown ile Amerikan ekolünden Boas sosyal ve kültürel alanı az da olsa ekolojiyle ilişkili olarak ele almışlardır. Forde (1934)'un erken dönem katkıları ve bunu izleyen raporlara karşın ekolojik antropoloji adı 1960'larda (Julian H. Steward ile) verilmiştir (Salzman,P.C.,Attwood, D.W,1996:169). Ekolojinin kültürel antropoloji alanında önem kazanmasında Julian H. Steward'ın 1930'larda ortaya attığı kültürel ekolojisi etkili olmuştur.

1960 ve 1970'lerse artık kültürel antropoloji içinde çevresel determinizm ve kültürel ekolojinin gittikçe popülaritesini yitirdiği yıllardır. Ekolojik antropologlar ekosistem model (*ecosystem model)*, etnoekoloji *(etnoecology)* ve tarihsel ekoloji *(historical ecology)* gibi yaklaşımlar geliştirmişlerdir. (McGrath, 2004).

Orlove (1980), ekolojik antropoloji sürecini Steaward'la başlatmakta ve günümüze kadar devam eden süreci üç evrede değerlendirmektedir.

a) Julian Steaward ve Leslie White: Kesin olarak tarihlendirmenin mümkün olamamasına rağmen 1930 ile 1960 yılları arasına tekabül etmektedir. Bu birinci aşama Morgan, Tylor gibi 19 yy kültürel evrimcilerine tepki olarak oluşmuştur. Steaward'ı çevrenin kültür üzerine etkisini incelemeye yönelten Carl Saver'dır ve Carl Saver İngiliz geleneğinden gelme ekolojist Daryll Forde'dan etkilenmiştir. Steaward, kültürün çevresel koşullara bağlı olarak pek çok tarzda gelişebileceğini düşündüğünden çok hatlı evrime inanmıştır. Her ikisi de Boas geleneğinden gelme olduğu için White da Steaward'ın analitik ünite olarak kültürü benimsemesini ve kültürel evrime eğilimini paylaşmaktadır. Ancak "White'ın temel dinamiği 'enerjinin denetim altına alınması' olarak saptadığı yerde Steaward 'kültürel çekirdek (*culture core*)'den söz etmekteydi" (Antropoloji Sözlüğü 2003:252).

b) Yeni Evrimcilik ve Yeni İşlevselcilik: 1960 ve 1970'li yılları kapsar. Steaward ve White arasındaki benzerlik ve farklılık tartışmaları bu evreyi başlatmıştır. Özetle yeni evrimciler Steaward ve White'ın her ikisini de doğrularken, yeni işlevselciler her ikisini de yanlışlamaktadır. White'ın izinden giden yeni evrimciler köken sorununa dönüş yapmışlardır: tarımın, devletin, sınıflı toplumların vb kökeni. "Kültürel ekoloji ya da yeni işlevselci ekolojistler ise toplumsal örgütleniş ve kültürün, popülasyonların, ekolojik kaynakların taşıma kapasitesini aşmadan çevrelerinden başarıyla yararlanmalarını sağlayan işlevsel uyarlanmalar olduğunu savunur" (Antropoloji Sözlüğü 2003:253). Rappaport'un (1967) '*Pigs for the Ancestors*' adlı yapıtı buna örnek gösterilebilir. Hem Marvin Harris'in (2001)

Hindistan'daki, hem de Rappaport'un çalışmalarında ritüeller sistemi denge için bir termostat görevi görmektedir.

c) Süreçsel Evre. Orlove'un güçlü bulduğu evredir. Süreçsel ekolojistler tarihsel çerçeveyi kullanarak (ve çatışkı ve işbirliği süreçlerini de tahlillerine dahil ederek) değişim mekanizmaları üzerine odaklaşırlar. Vurguları işlevsel ekolojistleri dikkate almamakla eleştirdikleri insanların bilinçli seçimleri üzerinedir. Seçim üzerine temellenen değişimi açıklamak üzere karar alma modellerinden yararlanmaktadırlar (Antropoloji Sözlüğü 2003:254).

Orlove (1980:262), ekolojik antropolojideki olası gelişmelerin süreçsel evrenin iyi anlaşılmasına bağlı olduğunu söylerken süreçsel yaklaşımı; "zaman çerçevesinin önemi, aktör temelli modellerin rolü, değişim mekanizmalarına odaklanma ile sosyal organizasyon, kültür ve biyolojiyi daha iyi dengeleyen bir pozisyon" olarak özetlemiştir.

Ekolojik antropolojiye Seymour-Smith (1986:62) tarafından şu eleştiriler getirilmiştir.

a) (Biyolojicilere karşı) Bütün topluluklar çevreleriyle iyi uyum içinde değildir, onlar tarihsel nedenlerle taşıma kapasitelerini aşıp çevrelerini değiştirmişlerdir (yani otomatik mekanizmalar değiller).

b) (Ekolojik determinizm ve kaba materyalizme karşı) Kültürler ve topluluklar kendi mantık ve organizasyon prensiplerine sahiptirler ve uyarlanıma zorlanamazlar.

c) (Orlove'un eleştirisi) Populasyon ünitesinin ne olduğunun belirlenmesi zordur. İnsanın hareket ve kararlarının belirlenmesinde etkili veya bunlarla ilişkili ekolojik faktörlerin ortaya konması da zordur.

Ekolojik antropoloji sürecini, Orlove'un bu süreci anlatan (yukarıda verilen) bölümlemelerinin yanında, bu sürece önemli katkıları olmuş çalışmalar üzerinden de incelemek mümkündür. Örneğin; Steaward'dan sonra gördükleri eksiklikler nedeniyle yeni bir yaklaşım ortaya koyan A.Vayda ve R. Rappaport bunlardan ilkidir.

- Andrew Vayda ve Roy Rappaport (1968) ekolojik antropoloji gelişim sürecinde önemli etkide bulunmuşlardır. Roy Rappaport'un (1968) '*Pigs for the Ancestors*' adlı çalışmasında hem analitik birimin 'kültür'den 'populasyon[*]'a dönüşmesi, hem de sibernetik, enerji döngüsü gibi konulara odaklanmalarıyla biyolojiden etkilenme vardır. Heardesty (1977), Vayda ve Rappaport'la özdeşleşen bu dönemi 'populasyon ekolojisi' olarak tanımlarken, Barfield (1997:137), Vayda ve Rappaport'un çalışmalarını 'sistemler yaklaşımı' ile adlandırmaktadır. Her populasyon diğerlerine göre farklı ama kendi içinde benzer bir yoldan besin elde eder, çevrelerindeki nesnelere karşı ayın toleransa sahip ve aynı predatörlerin baskısına maruzdur. Populasyon ekolojisi; bütün bu süreçlerin, ekolojik populasyonların yayılma ve çoğalmalarına olan etkilerinin incelenmesidir (Heardesty 1977:8). Nüfus yoğunluğuna imkan veren çevrenin taşıma kapasitesi populasyonun sahip olduğu geçim yöntemi ve bununla ilgili teknolojik gelişmelere bağlıdır. [**]

[*] Ekolojik popülasyon; "aynı bir tür topluluğuna, farklı bir yaşam tarzı ile bağlı yerel organizma grubu" (Hardesty, 1977:8)

[**] Bu konudaki örnek çalışma için bkz. (Childe, 2001). Gordon Childe burada neolitik devrim adını verdiği tarımla, nüfusun arttığını söyler.

- Bu süreçte önemli olan bir diğer çalışma da gene Heardesty'in verdiği isimle 'sistemler ekoloijisi'nin en önemli temsilcisi Clifford Geertz'in (1963) '*Agricultural Involution*'ıdır.

> Bir sistem 'şeyler/nesneler ve nesnelerin nitelikleri arasındaki ilişkilerle birlikte bir nesneler/şeyler kümesidir' (Hall ve Fegan 1965:18). İki şey/nesne veya oluş (süreç) arası bire bir karşılıklı nedensellik (*reciprocal causality*) üzerine odaklanmak yerine, sistem, karşılıklı müşterek nedenselliğin (*mutual causality*) karmaşık ilişkiler ağına odaklanır (Hardesty 1977:10).

Geertz'e göre insanların dahil olduğu ekolojik istem, insanların dahil olmadığı sistemle aynı genel usulde incelenebilir. Ancak Geertz, bunu yalnızca bir bakış açısı olarak görmüş ve sistemler kuramıyla ilgili kavramsal ve analitik araçların avantajını kullanmamıştır. Ancak daha sonraki çalışmalarda mesela Roy Rappaport'un (1968) çalışmalarında bu avantaj kullanılmıştır.

- Marvin Harris, 'kültürel materyalizm' adını verdiği daha açıklamacı ve sistematik bir bilimsel araştırma stratejisi geliştirerek ekolojik antropolojiye önemli katkılarda bulunmuştur. (Barfield, 1997). Marvin Harris'in bu konudaki klasik çalışması Hindistan'daki kutsal inekler üzerinedir. [*]

- Harold Conklin'in (1957,1980'den Barfield, 1997:138) çalışmaları ise etnoekolojiyi akla getirir. Marvin Harris'in insanların gözlemlenebilen davranışlarına yaptığı vurguya karşın, linguistik antropologlar yerli halkın çevreyle ilgili düşüncesine önem vermişlerdir. Etnoekoloji adı verilen bu çalışmada insanların kullandıkları çevre varlıklarını sınıflandırma biçimleri incelenir. Gerçekte; yerel

[*] Harris'in Türkçe'ye çevrilmiş kitapları; (Harris, 1994) ve (Harris, 1995).

çevresel bilgiyi, inanışları, değerleri ve davranışları toptan bir anlamlandırma çabasıdır ve bu haliyle bir envanter çalışmasıdır.

- Tarihsel ekoloji deyince de William Bale'nin (1994) Brezilya'nın Amazon bölgesindeki çalışması akla gelir. Balee, tarihsel ekolojiyi etnoekoloji, kültürel ekoloji, biyolojik ekoloji, politik ekoloji ve bölgesel ekolojiyi yöntemsel bir çatı içinde bir araya getirmek için uygulamıştır (Barfield, 1997:138). Kültür ve çevre arasındaki etkileşimi diyakronik yaklaşımla incelemeye getirilen eleştiriler sonrasında son zamanlarda bazı antropologlar diyakronik yaklaşımın sınırlarını aşmaya başlamış ve böylece de 'tarihsel ekoloji' yaklaşımı ortaya çıkarılmıştır. "Tarihsel ekoloji; ekosistem yönetiminde tarihsel bilginin kullanılmasıdır" (Swetnam, Allen and Betancourt, 2005)

- İnsan ve çevre arasındaki etkileşimi açıklamaya yönelik yukarıdaki yaklaşımların çevre problemlerinin çözümüne çok az dikkat harcadığı belirtilerek eleştirilmiş, sorunların insan haklarının çiğnenmesi ve şiddetle ilişkili olduğu söylenmiştir. Bu da 'radikal ekoloji'nin doğmasına sebep olmuştur. Carolyn Merchant (1992:1), radikal ekolojinin; insanların doğal kaynakları sömürmekte ve bunları dilediği gibi kullanmakta özgür olduğu düşüncesine karşı çıktığını söylemektedir (Barfield, 1997:130). Çeşitli ekolojik yaklaşımların bir kümesinden oluşan radikal ekoloji, antropologları, kendi mesleklerinin öngördüğü şeyleri savunmaya doğru bir çalışma yönünde etkilemeye başlamıştır. Böylece ekolojik antropolojinin pratik yararlarından biri; yerli halkın kültüründeki eko-lojik (*eco-logic)* unsurların veya çevresel rasyonalitenin görülmesi ve böylece de dışarıdakinin yerli halkla ilgili negatif bakış açısının değişmesi olmuştur. Radikal ekolojinin bir

bileşeni de ekofeminizmdir. Bu yaklaşım, insanoğlunun doğa üzerindeki hakimiyetine erkeğin kadınlar üzerindeki hakimiyeti gibi bakar (Barfield, 1997).

- Son olarak disiplinlerarası bir yaklaşım olarak ekoteoloji'den de bahsetmek gerekirse; bu yaklaşımda dinin insanları motive eden gücünden yararlanılmasının mümkün olduğu belirtilmektedir (Barfield 1997:139).

İşte ekolojik antropolojinin günümüzdeki durumu budur. Ekolojik antropolojinin biyolojinin etkisinde kaldığı zamanlardaki şekline getirilen eleştirilerden sonra, yukarıda kısaca bahsedilen yeni yaklaşımlardan da anlaşılacağı üzere, yeni bir süreç başlamıştır. Antropoloji içindeki ekolojik yaklaşım bir zorlamadan çok geniş açılımlı bir bilim dalının kendi potansiyelini gerçekleştirme çabası olduğundan, ekolojik antropoloji içindeki gelişmeler kaçınılmazdı. Fakat bu aşamada ekolojik antropoloji/çevresel antropoloji tartışması ortaya çıkmıştır.

Little (1999:254) bu duruma; antropoloji içindeki çevresel araştırmaları metodoloji ve çalışma konuları açısından ikiye ayırarak açıklama getirmektedir. Birincisi; ekolojik yöntemle insan ve çevresi arasındaki ilişkileri inceleyen ekolojik antropoloji, ikincisi de; etnografik metodu kullanarak bir çeşit insan etkinliği olan çevreciliği konu edinen çevresel antropolojidir.

Öte yandan Brosius (1999); çevresel antropolojinin 1960-1970'lerdeki 'belli ekosistemlere lokal adaptasyonları' konu alan ekolojik antropolojinin devamı olmadığını ve hatta aralarında keskin bir kopukluk olduğunu söylemektedir. Çevresel antropolojinin oluşumuna diğerlerinin yanı sıra; post yapısalcı sosyal ve kültürel teori, siyasal ekonomi ve uluslarüstülük ile küreselleşme gibi yakın zamanların kavramları etki ettiğini söyleyen Brosius (1999:278), antropologların çevrecilikle olan ilgisini de üç başlık altında değerlendirmektedir. Bunları; disiplinlerarası bilgi

alışverişi, çevre tarihi, çevre etiği vb. gibi pek çok alt disiplinin gelişmesi ve antropolojinin gerek içinde gerekse de dışında gelişen kuramsal eğilimler oluşturmaktadır.

2. 4. Yeni Ekolojik Antropoloji

Ekolojik antropoloji sürecinin sonunda yaşanan tartışmalar, Kottak'ı da ekolojik antropolojiyi yeniden tanımlama noktasına getirmiş ve buna 'yeni ekolojik antropoloji' adını vermiştir. Yani ekolojik antropolojinin dinamik süreci bu yeni ekolojik antropoloji yaklaşımını doğurmuştur. Moran (1990:3), ekolojik antropolojinin entelektüel gelişiminin şu iki olaya dayandığını söyler: 20 yy'ın başlarındaki çevresel determinist görüşün reddi ve 1960'lardaki biyolojik kavramlardan uzak durma çabası.

Ekolojik antropoloji alanında meydana gelen gelişmeler, geçtiğimiz yüzyıla damgasını vuran ekolojik paradigmadaki değişikliklerle[*] birlikte çevre sorunları da dur durak bilmeyen bir şekilde ilerlemektedir. Bu durumda ekolojik antropoloji uygulamalı antropoloji alanına da girmeye mecbur kalmıştır. Ancak ne sorunların çözümü ne de yerel kültürleri anlamak kendi lokal çevreleri içinde mümkün olamamaktadır.

Eskinin ekolojik antropolojisi kültürel pratikleri insanın çevreye zarar vermeden optimal bir uyumu olarak görmekteydi. 1960'ların ekolojik antropolojisi ve kültürel materyalizmi, insanın çevresiyle uyumlu bir yaşam içinde olduğunu

[*] Geçtiğimiz yüzyılda bilimsel düşünceye kültür/çevre dualizmi hakim olmuştu. Ekolojik yaklaşım bu iki alanı birbirine bağlama çabasına girişmiştir. Özellikle de kültür ve çevre konusunu çalışan antropologların buna önemli katkısı olmuştur (Little,1999).

savunan iyimser fonksiyonalizmi, değişim yerine statiğe ve karmaşık sistemler yerine basite odaklanması yüzünden eleştirilere uğramıştır. (Kottak, 1999). Ekolojik antropolojinin bu eleştirileri kendine çeken tıkanıklığının altında katı bilimcilik tutumu yatmaktadır. (Ersoy, 2000:231).

Günümüzün sınırları aşan insan, bilgi, teknoloji ve ticaret hareketliliği ekolojik antropolojiyi yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmıştır. Bugün 1960'lı yıllara göre çok daha iyi görülmektedir ki dünyada artık izole bir ekosistem yoktur ve bütün insanlar tek bir dünya sistemine bağlıdır. (Kottak 1999:25).

İlkel kabilelerle sanayi toplumu arasındaki yolda kalmış insanlığın büyük kesimi olan köylülerle ilgili klasik çalışmasında Eric Wolf (2000) da; köylülerin en önemli özelliğinin dış dünya ile etkileşimleri olduğunu söylemekte ve "bir rençber, …. kendi toplumsal katmanı dışında olan güç sahiplerinin talep ve yaptırımlarına tabi haline geldiğinde gerçek anlamda köylülükten söz edebiliriz" demektedir. (Wolf, 2000:30).

"Günümüzde tüm toplum ve/veya kültürleri içine alan kapitalist dünya sistemiyle, bu sistemin belirlediği küreselleşme süreci, yerel kültürleri değişime zorlarken ya da asimile edip bünyesinde eritirken, bir dizi çevre sorununu da beraberinde getirmektedir" (Ersoy, 2000:226). Bu durumda bir zamanlar yegane inceleme nesnesi bu kaybolmakta olan yerli kültürler olan antropolojinin, küresel dünya sistemi tehdidi karşısında ancak yerel halklarla mümkün olabilecek yerel ekosistemlerin korunması ve dolayısıyla yaşamın devamlılığının sağlanması için uyanık davranarak üstüne düşen görevleri yerine getirmesi gerekmektedir.

İşte bu ancak yeni ekolojik antropoloji yaklaşımıyla mümkündür. Yeni ekolojik antropoloji yaklaşımı; yalnızca anlamakla kalmayıp, aynı zamanda çevresel

bozulma, çevresel ırkçılık gibi çeşitli türden tehlikeler karşısında kültürel olarak bilinen ve uygun çözüm yollarını önererek, ekolojik bilinç, etkinlik ve sürdürülebilirliği de teşvik etmektir (Kottak, 1999:25).

Çok kısa bir şekilde söylemek gerekirse, eski ve yeni ekolojik antropoloji arasındaki fark; politika, değer koyuculuk, uygulama, analitik ünite, skala ve metodu içermektedir.

"Dünya halklarının kültürleri, bu halklar onu değişen tarihsel koşullarda yeniden keşfettikçe, sürekli *yeniden* keşfedilmelidir." [Marcus ve Fischer (1980:24)'den aktaran Kottak, 2001:7] Antropolojik bilgi, sürdürülebilir bir yaşam tarzı için potansiyel bilgi demektir. Çevreye odaklanan bir antropoloji, kültürel çeşitliliği korumanın önemini gösterir. Biyolojik çeşitlilik nasıl bütün türlerin yaşar kalması için önemli ise, kültürel çeşitlilik de insanlar için aynı rolü üstlenebilir. Çünkü kültürel çeşitlilik de insanın çevresine uyum sağlama mekanizmasıdır. (McGrath, 2004)

Yani çağdaş meselelerle doğrudan ilgili olan ekolojik antropoloji, kendini sürekli yenilemek zorundadır.

II. BÖLÜM

1. KONU, SORUN, AMAÇ VE YÖNTEM

1.1. Konu

Tezin konusunu; koruma altına alınmış bir sulak alan olan Sultan Sazlığı ile burayı çevreleyen yerleşimlerden üçünde yaşayan insanlar (ve kültürleri) arasındaki ilişki oluşturmaktadır.

1. 2. Sorun

Sulak alanlar, değerleri geç anlaşılmış olmakla birlikte yaşamın sürdürülebilirliği açısından dünyanın önemli ekosistemleri arasındadır. Sultan Sazlığı da bir sulak alan olarak sahip olduğu değerleri nedeniyle Tabiatı Koruma Alanı, Kültürel Sit ve Ramsar Alanı olmayı hak etmiştir. Bununla birlikte Sultan Sazlığı'nın devamlılığı ciddi bir risk altında bulunmaktadır.

Toprak, hava ve suyun kirliliği, biyolojik çeşitliliğin yok olması, küresel ısınma vb. şekillerde sıralanabilecek daha pek çok sorunun altında insan etkisi (ekonomik faaliyetleri) yatmaktadır. Ne dünyada ne de Sultan Sazlığı'nda durum farklı değildir. Ancak ekosistem üzerindeki baskı insanın biyolojik davranışlarıyla değil, üretici/tüketici, ya da iktisadi diyebileceğimiz faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmaktadır (Aruoba 1997b:89). Geçim stratejisi ve ekonomik düzenlemeler, kültürün önemli bir bileşeni olduğundan, sorun kültür ve çevre ilişkisinde düğümlenmektedir.

Çalışmanın çıkış noktası kültür ve çevre arasındaki ilişkinin nasıl olduğu sorusudur.

1. 3. Amaç

Çalışmanın amaçları;

a) 'Sultan Sazlığı'nda kültürün çevre üzerindeki olumsuz etkisinin sebebi küresel dünya sistemiyle eklemlenmedir' varsayımının sınanması,
b) Çalışma ile Sultan Sazlığı'ndaki sorunların çözümü değil ama bunun için önemli bir aşama olan iyi 'anlayabilme, doğru teşhis edebilme'nin gerçekleştirilmesi,
c) Çevre sorunlarının çözümüne yarar sağlayacak modeller olarak geleneksel kültürden öneriler getirilmesi,
d) Henüz çok fazla çalışmanın bulunmadığı bu alanda, kültür-çevre ilişkisi konusunda bundan sonra yapılacak çalışmalara örnek olmasıdır.

1. 4. Yöntem

Yeni ekolojik antropoloji yaklaşımı için Kottak (1999:30-31) 'linkages' metodoloji adını verdiği bir metot önermektedir. Bu metotta; alandan elde edilecek verilerin farklı zaman (multitime), farklı seviye (multilevel) ve farklı mekanlardan (multisite) elde edilebileceğinden, bunların sonra karşılaştırılabileceğinden bahseder. Ayrıca bu yaklaşımla pek çok yeni tekniğin de kullanılabileceğini söyler. Ancak bunu yaparken antropoloğun, karakteristiği olan insan üzerine odaklanmaktan ve

birinci elden bilgiye ulaştığı etnografik çalışmadan uzaklaşmaması konusunda da uyarıda bulunur.

Yeni ekolojik antropoloji yaklaşımıyla ele alınan Sultan Sazlığı'ndaki bu çalışmada farklı zaman, mekan ve seviyelerde çalışmayı gerektiren 'linkages' metodolojiden esinlenilmiştir. Örneğin zaman çerçevesi sadece çalışılan o anla sınırlandırılmadan insanların hatırlayabildikleri kadar geriye doğru genişletilmiştir. Bu, kaynak taramasıyla desteklenmiştir. Ancak özellikle de saz ihracatının başladığı 1985 öncesi ve sonrası ele alınmıştır. Farklı seviye ve farklı mekanlar olarak da çalışmanın ölçeği yerel, bölgesel ve küresel tuttulmuştur: Sultan Sazlığı'nda yerel halk kültürü, bölgede uygulanan projeler, ülkenin kalkınma politikaları ve dünyada yaşanan küreselleşme olgusu gibi.

Çalışmanın 'linkages' metodoloji ile yapılabilmesinin gereği olarak önce; ilgili resmi kayıtlar (çeşitli kararlar vb.), arşivler, proje dokümanları incelenmiştir. Sazlığın kıyısındaki yerleşimler arasında günümüzde hala saz kesimiyle uğraşan üç köy bulunmaktadır (Karabaşa, 2001). Bu nedenle halk kültürüne ilişkin etnografik veriler sazlığın kıyısındaki bu üç köyden edinilmiştir. Gerektiği durumlarda, sazlığın kıyısındaki diğer köylerin muhtarları yahut zanaatkarlar gibi başka kişilerle de görüşüldüğünden ölçek bütün sazlığın kıyısı olmuştur. Sultan Sazlığı, gerek Gef-2 projesinin başlamasıyla yapılan, gerekse de önceden yapılmış bilimsel çalışmaları açısından zengin sayılabilecek bir alandır. Bütün bu çalışmaların çıktılarından yararlanmak çalışma için iyi bir fırsat olmuştur. Bu nedenle bölgede yapılmış bütün çalışmalar gözden geçirilmiş, verilerinden yararlanılmıştır.

Etnografik veriler; farklı kesimlerden (her yaştan, kadın ve erkek olmak üzere yerel halk, yerel yöneticiler, şirketler, esnaf, proje yürütücüleri vb.) belirli kişilerle

derinlemesine görüşmeler, gözlem ve fotoğrafla belgeleme yoluyla elde edilmiştir. Sultan Sazlığı'nın bir koruma alanı olmasının yerel halka verdiği rahatsızlık, konuyu hassas hale getirmiş ve bilgi alınmasını zorlaştırıcı bir etken olmuştur. (Ayrıca çeşitli projeler nedeniyle çok fazla 'araştırmacı' ya da 'görevli' gelmesi de koruma alanının baskısının daha çok hissedilmesini sağlamaktadır). Bu koşullar görüşmelerin olanca hassasiyet içinde ve serbest sohbetler halinde yapılmasını gerekli kılmıştır. Bunun için mesela akşam misafirliklerine gidilmiş, kadınların toplu olarak bulundukları ekmek pişirme gibi ortamlara katılınmış veya işyerleri, köy odaları, kahvehaneler, tarla vb. yerlerde çalışılmıştır. Kayıtlar elle tutulmuştur. Alanla ilgili ilk veriler 2001 yılında onar günlük iki dönemde yapılan çalışmadan edinilmiştir. 2005 yılı ağustos ayında yapılan çalışma ile de veriler güncellenmiştir. Bu sürede olup bitenler ise bölgede yürütülen projeden[*] izlenmiştir. Çalışmanın en önemli eksikliği, alanda yaşanan sorunlar ve bununla ilgili yürütülmekte olan çalışmalar nedeniyle hassas olan bölgeye tekrar tekrar gitmenin ve uzun süre kalmanın mümkün olamayışıdır.

Uygulamalı antropologlar dünyanın pek çok yerinde kalkınma projelerinde çalışmaya başlamışlardır. Öncesinde antropologlar çalışmadığı için (toplumsal, kültürel yetersizlikler nedeniyle) bu projeler pek başarıya ulaşmıyordu. Hatta bazılarının hedef kitlesine zarar verdiği bile söylenmektedir (Kottak, 2001:565-567).

> Etnograflar, insanları yerel düzlemde incelerken ulusal ve uluslar arası planların yararlanacağı düşünülen kesim üzerindeki etkilerini ilk elden öğrenme fırsatını da edinirler. Yerel düzlemdeki araştırmalar, genellikle iktisatçıların kalkınma ve bir ulusun sağlığını değerlendirmede kullandıkları ölçülerin yetersizliğini ortaya koyar. Örneğin kişi başına düşen ulusal gelir ve gayrı safi milli hasıla servet dağılımını

[*] Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesi (bkz: İkinci Bölüm B.5.2.).

ölçmemektedir. İlki bir ortalama, ikincisi de bir toplam olduğundan, zenginler daha zenginleşip, yoksullar daha da yoksullaşırken artış gösterebilirler. (Kottak, 2001:564)

Kottak; tüm dünyada 68 kalkınma projesinin karşılaştırmalı bir incelemesinde, kültürel açıdan doyurucu iktisadi kalkınma projelerinin, mali bakımdan doyurucu olmayanlara göre iki kat daha başarılı olduğunu bulduğunu belirtmektedir (2001:573). Bu nedenle antropolog, insan yaşamını etkileyen programları destekleyen, düzenleyen ve değerlendiren projelerde ve örgütlerde giderek artan bir rol oynamaktadır.

Bu örnekler antropolojinin ve karakteristiği olan etnografinin öneminin giderek artışını ortaya koymakta ve çalışmamızda neden etnografiye önem verdiğimizi açıklamaktadır.

Çalışmada yeri geldiğinde birinci elden veriyi edindiğimiz kaynak kişi ifadeleri olduğu gibi verilmiş, bunlar *italik* olarak belirtilmiştir.

2. ALAN

2.1. Çalışma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler

2.1.1. Tarihçesi

Kayseri önemli ticaret ve ordu yollarının kavşağında yer aldığından sürekli yerleşime tabi olmuştur. Tarih öncesi çağlarda ortaya çıkan en eski yerleşim yeri

Kayseri'nin 22 km kuzeydoğusundaki Kültepe'dir. Asur Ticaret Koloniler Çağı'nda (MÖ. 2000-1750) Kültepe Kaniş Karumu merkez konumundadır. Kültepe'de bulunan Asur çivi yazılı tabletlerin, Anadolu'nun tarihi çağlarını aydınlatmada önemli bir yeri olmuştur. Kaniş'in önemini kaybetmesi üzerine MÖ XI.yy Geç Hitit kent devletleri döneminde de Mazaka (Kayseri'nin eski adı) bir merkez olarak ortaya çıkmıştır. (Kayseri İl Yıllığı, 1973; Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983). Toprakları Kültepe'ye göre verimsiz olan Mazakalılar kerestecilikle uğraşmışlardır (Başdemir, 1999).

Bölgede Perslerle gelen İran kültürü, etkisini Helenistik ve Roma dönemlerinde de sürdürmüş, Roma ve Bizans dönemlerinin ardından da Selçuklular hüküm sürmüştür (www.kayseri.gov.tr). Kayseri XIII. yy'da Anadolu Selçuklularının da en önemli merkezlerinden biri olmuştur ki bunu hala ayakta olan eserleri de göstermektedir. Kayseri, 1924 Anayasası ile il statüsüne kavuşmuştur.

2.1.2. Ekonomisi

Sultan Sazlığı'nın çevresinde yer alan yerleşim birimlerindeki ekonomik faaliyetler genel olarak hayvancılık, tarım ve saz kesimi ağırlıklı olmak üzere küçük düzeyde de turizm ve el sanatlarından ibarettir. Bu yerleşim birimlerinde sanayi ağırlıklı ekonomik faaliyetler çok kısıtlıdır.

Yöre halkının esas ekonomik faaliyetleri olan tarım ve hayvancılık, Türkiye'deki halk ekonomisinin tipik özelliği olarak birbiriyle iç içe geçmiş ve bir birlerini tamamlar niteliktedir. Sadece güneyde tarım ağırlık kazanırken, kuzeyde hayvancılık ağırlıklıdır. Ayrıca bkz: İkinci Bölüm C.1.4.1. ve 1.4.2.

2. 2. Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı

2.2.1. Coğrafi Konumu

Sultan Sazlığı, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesinde bulunan Kayseri ilinin güneyindeki Develi Ovası'nda 17.200 ha.'lık bir alanı kaplamaktadır. (Bkz: Harita 1 ve 2). Sazlığın koordinatları $38^{o}.05$ – $38^{o}.40$ kuzey ve $35^{o}.00$–$35^{o}.35$ doğudur. Konum olarak; Erciyes Dağı'nın güneybatısında olup, Kızılırmak Havzasında bulunan Develi Kapalı havzasının en alçak kesimlerinde yer almaktadır. Develi Ovası; Develi, Yahyalı ve Yeşilhisar ilçelerinden oluşan bir üçgen arasında kalmakta ancak sulak alanın büyük çoğunluğu Yeşilhisar İlçesinin sınırları içinde bulunmaktadır. Sultan Sazlığı çevresinde; Develi İlçesine bağlı Sindelhöyük Kasabası ile Yenihayat Köyü, Yeşilhisar ilçe merkezi ile İlçeye bağlı Yeşilova Köyü ve Musahacılı Köyü, Yahyalı İlçesine bağlı Senirköy yerleşim alanları bulunmaktadır. Koruma alanı sınırları içerisinde ise Develi İlçesine bağlı Çayırözü ve Soysallı Köyü ile Sindelhöyük Kasabasının 4 mezrası (Devesazı Damları, Çarıklı Sazdamları, Yağızlı Sazdamları, Karapınar Damları) ve Yeşilhisar İlçesine bağlı Ovaçiftlik Köyü yerleşim alanları bulunmaktadır. Sultan Sazlığı, Develi ilçesine 35, Yahyalı İlçesine 24 km, Yeşilhisar İlçesine 18 km, Kayseri İline 90 km, uzaklıktadır. Denizden yüksekliği ortalama 1074 m'dir. Dört tarafı dağlarla çevrili olan Develi Kapalı Havzasının en alçak kesimlerinde yer almaktadır. (SAUDYP, 2004; www.cevreorman.gov.tr) (Ekolojisi için bkz: Madde 3.2.)

2.2.2. Ekolojisi

Türkiye'nin önemli biyocoğrafik[*] bölgelerinden birisi olan İç Anadolu step ekosisteminde bulunan Sultan Sazlığı, step ekosistemi ile iç içe geçmiş bir sulak alan ekosistemidir. Sultan Sazlığı aynı zamanda, Türkiye'de ve dünyada eşine az rastlanan tatlı ve tuzlu su ekosistem kompleksini bir arada barındırmaktadır.

Adını Osmanlı Sultanlarının avlak yeri olmasından aldığı söylenen Sultan Sazlığı, jeolojik devirlerde volkanik bir dağ olan Erciyes Dağı'nın yükselmesiyle oluşmuştur. Alan kuzeyden Erciyes (3916), doğudan Develi, Akpınar, Çiçekliyurt (2074-2057), güneyden Toros dağları silsilesine bağlı Aladağlar (ort. 3373) ve Elmalı dağları (2235) ile batıdan Kartalkaya (1958) ve İncil (1759) dağlarıyla çevrilidir. (www.cevreorman.gov.tr/sulakalanlar)

Sazlığın içinde çok sayıda küçük gölcükler ve adacıklar bulunmaktadır. (Bkz. Harita:2). Küçük göllerden toplam 3.300 ha alanı kaplayan en önemlileri Eğri, Sarp ve Camız Gölleri'dir. Genel olarak Sultan sazlığı; 5.200 ha sazlık alan, 3.650 ha Yay Gölü alanı ve 8.350 ha otluk alan olmak üzere toplam 17.200 ha'lık bir alanı kaplamaktadır. 3190 km2'lik kapalı su toplama havzasının ortasında yer alan Sultan Sazlığı'nda; tatlı, tuzlu ve hafif tuzlu açık su yüzeyleri, geniş sazlık ve bataklık alanlar ile bunları çevreleyen sulak çayırlar yer almaktadır. Genel olarak tüm bu küçük ve büyük göllerin kapladığı alan Sultan sazlığı olarak adlandırılmakta ve kurak mevsimlerde Sultan sazlığını oluşturan göl ve bataklıklar buharlaşmadan dolayı küçülürken, yağışlı mevsimlerde Orta Toros ve Erciyes'ten inen sularla beslenerek genişlemektedir. (DSİ, 1995;Gürer, 2003)

[*] Biyocoğrafya; ekolojinin bitki ve hayvanların yeryüzündeki yayılışlarını inceleyen alanına denir (Şişli,1980:5).

Ovanın yarı kurak karasal bir iklimi vardır. Sultan Sazlığı sulak alan ekosistemini, her hangi bir müdahalenin bulunmadığı zamanlara kadar batıdan ve güneyden önemli akarsular, doğu ve kuzeyden ise kaynaklar (Soysallı ve Çayırözü Pınarları), Erciyes Dağı'ndan gelen yüzey suları ile yağmur, kar şeklindeki yağışlar beslemiştir (Somuncu, 1987). Alanı besleyen başlıca su kaynakları arasında; Yahyalı, Yeşilhisar ve Dündarlı dereleri ile Develi çayı ve Ağcaşar yakınlarından çıkan su sayılabilir. İlkbaharda yağışların artmasıyla birlikte bol su alan Sultan Sazlığı genişlemekte ve belli bir yüksekliğe ulaşmasıyla da kuzeyindeki '*yırtnak*' mevkiinden Yay Gölü'ne boşalmaktadır. Havzanın kuzey bölümünde yer alan su rejimi düzgün Soysallı ve Çayırözü pınarları da Yay Gölü'ne doğru yayılarak Kepir Sazlığını oluşturmaktadır. Bu sazlıktan da sulama mevsimi dışında Yay Gölü'ne tatlı su geçişi olmaktadır. (Gürer, 2003:6). Sazlıklardaki suların yükselerek Yay Gölü'ne geçmesi kendi başına fazla üretken olmayan bu ekosistemi organik madde yönünden zenginleştirmekte ve bu durum alanda kalabalık kuş topluluklarının beslenmesine imkan vermektedir.

İşte en önemli etkeninin birden fazla ekosistemin bir arada bulunması olan bu zengin biyolojik çeşitlilik içerisindeki vejetasyon yapısı ve flora (bitki) çeşitliliğine bakacak olursak; tatlı ve yarı tuzlu sulu ortamlarda Sucul Vejetasyonun, suların çekilmiş olduğu tuzcul alanlar ile topraktaki tuz oranının azaldığı alanlarda ise Karasal Vejetasyonunun hakim olduğu görülmektedir. Gef-2 Projesi kapsamında 2002-2004 yılları arasında yapılan flora çalışmaları sonucunda alandaki doğal bitki türünün 428 olduğu ve bunlardan 48 tanesinin endemik olduğu tespit edilmiştir (Aksoy, 2004). Tespit edilen 48 endemik tür içerisinde yer alan *Puccinellia bulbosa*

(Grossh.) subsp. *Caesaria* Kit Tan türünün ise dünyadaki tek yayılış alanının Sultan Sazlığı olması bu alanın önemini daha da artırmaktadır.

Sultan Sazlığı'nın farklı ekosistem ve habitatları bir arada bulundurması, gene birçok fauna (hayvan) türüne üreme, konaklama ve beslenme imkanı sunmaktadır. Bunun sonucu olarak da Sultan Sazlığı fauna türleri [Fitoplankton, Zooplankton, Omurgasızlar (Sucul Omurgasızlar, Karasal Omurgasızlar), Omurgalılar (Balıklar, İki Yaşamlılar, Sürüngenler, Memeliler ve Kuşlar)] açısından da oldukça zengindir (Turan, 2004).

Fauna zenginliği içerisinde kuş türlerinin Sultan Sazlığı için ayrı bir önemi bulunmaktadır. Çünkü Sultan Sazlığı, her yıl Afrika-Avrupa-Asya arasında göç eden göçmen kuşlar tarafından kullanılan ve ülkemizden geçen iki önemli ana kuş göç yolunun kesişim noktasında bulunmaktadır. (Bkz. Harita 3). Sultan Sazlığı sahip olduğu ekosistem çeşitliliği ile kuşlar için farklı kuluçka, beslenme, üreme, konaklama ve sığınma yeri sağlamaktadır.

Sultan Sazlığı'ndaki ekosistem özelliklerinin ideale yakın olduğu dönemlerde, Sultan Sazlığı ve çevresinde 600.000 su kuşunu görmek mümkün olabilmektedir. Bu da Sultan Sazlığı'nın A Sınıfı Sulak Alanı özelliği taşıdığının bir göstergesidir (Özesmi, Somuncu ve Tunçel,1993).

Sultan Sazlığı'nda bu zamana kadar yapılan kuş sayım sonuçlarına göre maksimum 301 kuş türü sayılmıştır. Ancak, kuş türü ve sayısı özellikle sulak alan ekosistemindeki su seviyesinin değişimine ve aylara bağlı olarak büyük değişiklik göstermektedir. GEF-II Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi kapsamında alanda fauna üzerine çalışan Sn. Turan ve ekibi tarafından 2002-2004 yılları içerisinde 247 kuş türü tespit edilmiştir (Turan, 2004). Sultan Sazlığı'ndaki

kuşlar bulundukları döneme göre Yerli, Yaz Göçmeni, Kış Göçmeni, Geçit ve Düzensiz olmak üzere 5 ana grup altında toplanmaktadır.

Sulak alanlar barındırdıkları biyolojik çeşitlilik ve en az yağmur ormanları kadar yüksek biyokütle üretimleri ile dünyanın önemli ekosistemleri arasındadır. Bununla birlikte saz kesimi ile insanlara sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan doğrudan açık bir yarar da sağlamaktadırlar.

Nitekim Sultan Sazlığı'nın çevresinde yaşayan insanlar geçmişten beri saz kesimi yapmaktadırlar. (Bkz. İkinci Bölüm C Maddesi). Saz kesiminin yapıldığı alan; Güney ve Kuzey Sazlığı olarak ikiye ayrılmıştır. Kuzey Sazlığı (Kepir Sazlığı)'nda 80'li yıllara kadar sadece *kındıra* yetişmiş (bu dönemde yılda 100 bin bağ biçildiği söylenmiştir), *kındıra*nın yerinde sonradan saz bitmeye başlamış, daha sonra saz da ortadan kalkmıştır. Artık (kuraklık nedeniyle) ot bile bitmediği söylenmektedir. Kuzey Sazlığı'nın yerinde 1953'deki toprak reformunda halka dağıtılmış tapulu arazi bulunmaktadır. Güney Sazlığı (Örtülüakar Sazlığı) ise daha geniş bir alan kaplamakta ve ağırlıklı olarak saz yetişmektedir. (Bkz.Harita:2). Son yıllarda halk burada da *domuz kındırasının* çoğaldığını söylemektedir (Karabaşa, 2001). Bu sazlıkta kişilere ait tapulu alanlar olmayıp, köylere ait alanlar vardır ancak bu sınırların da artık (koruma statüleri nedeniyle) geçerliliği kalmamıştır.

2.2.3. Koruma Statüleri

Sultan Sazlığı, step ekosistemi ile birleşmiş bir sulak alan ekosisteminin yaratmış olduğu zengin biyolojik çeşitliliği yanında her yıl Afrika-Avrupa arasında göç eden göçmen kuşların kullandığı ve ülkemizden geçen iki ana göç yolunun

kesişim noktasında bulunmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle proje alanı 1971 yılından bu zamana kadar çeşitli yasa, yönetmelik ve uluslar arası sözleşmeler kapsamında koruma altına alınmıştır.

Sultan Sazlığı'nın belli başlı koruma statüleri aşağıda sıralanmıştır:

a) Orman Bakanlığı tarafından, 21 Nisan 1988 tarihinde Tabiatı Koruma Alanı ilan edilmiştir.

b) Kültür Bakanlığı, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 26 Haziran 1993 gün ve 1493 sayılı kararı ile Sultan Sazlığı'nı Birinci Derece Doğal Sit ilan etmiştir.

c) Türkiye Cumhuriyeti, Ramsar - Özellikle Su Kuşları Bakımından Uluslar arası Öneme Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi çerçevesinde 17 Mayıs 1994 tarihinde Sultan Sazlığı'nı Ramsar Alanı ilan etmiştir.

Alanın koruma statüleriyle ilgili süreç şöyle işlemiştir: Sultan Sazlığı'nın öneminin fark edilmesiyle birlikte korunma altına alınması fikri ilk orman mühendisi İsmet Özer, kimi gönüllü kuruluşlar ile resmi kuruluşlar (o zamanın Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü) tarafından dile getirilmiştir. Daha sonra 1971 yılında, 6831 Sayılı Orman Kanununun 25. maddesi gereği, Orman Bakanlığı tarafından 45.000 Ha.'lık bir alan Sultan Sazlığı Yaban Hayatı Koruma Sahası olarak ilan edilip koruma altına alınmıştır. (SAUDYP, 2004; Özesmi, Somuncu ve Tunçel, 1993).

Türkiye Cumhuriyeti'nin imzalamış olduğu uluslararası BERN (Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunması) sözleşmesi kapsamında Sultan Sazlığı Yaban Hayatı Koruma Sahası, Bakanlar Kurulunun 20 Şubat 1984 gün ve

18318 Sayılı resmi gazetede yayınlanan kararı ile Doğal Yaşamın Ortamı olarak belirlenmiştir. (SAUDYP, 2004)

Tüm sulak alanlarda olduğu gibi Sultansazlığı'na yönelik baskı ve tehditlerin artması, 6831 Sayılı Orman Kanununa göre ilan edilen Yaban Hayatı Koruma Sahasının orman rejimi dışında olması hususları dikkate alınarak 1983 yılında yürürlüğe giren 2873 Sayılı Milli Parklar Kanununun 3ncü maddesi çerçevesinde, mutlak korunması gerekliliğine inanılan 17.200 Ha.'lık alan, mevcut yasalar içerisinde en katı koruma statüsü olan Tabiatı Koruma Alanı olarak ilan edilmiştir. (SAUDYP, 2004)

Milli Parklar Kanunu (9 Ağustos 1983 tarih ve 2873 sayılı) 1. Bölüm Madde 2 d)'ye göre Tabiatı Koruma Alanı; 'bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş, ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlaka korunması gerekli olup, sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını' ifade eder (Çolak 2001:77). Kanun çerçevesinde yayınlanan Milli Parklar Yönetmeliği kapsamında 2. Bölüm Madde 5 A-9 a göre tabiatı mutlak koruma zonlarında, tabii kaynaklar insan etkisi olmaksızın tabii haline bırakılır. Madde 5 B-3 e göre üretim, otlatma ve avlanma faaliyetlerine ve kaynakların korunması geliştirilmesi ve devamlılığını sağlayacak teknik faaliyetlere, Kanunun 13. maddesinde belirtilen esaslar dahilinde ve mutlak koruma zonları dışında izin verilebilir.

Sultan Sazlığı, Tabiatı Koruma Alanı'nın 17.200 Ha.'lık sınırları baz alınarak 1993 yılında Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 26.06.1993 tarih ve 1493 sayılı ile Birinci Derece Doğal Sit Alanı ilan edilmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 659 Sayılı ve 5 Kasım 1999 tarihli ilke kararında Birinci Derece Doğal Sit; 'bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır' denmektedir. Bu alanlarda bitki örtüsü, topoğrafya, silüet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamaz. Saz kesimi gibi alanın yüzyıllardır parçası olan insan için önemli ve doğal işlev ve süreçler açısından gerekli olan bir etkinlik içinse ilke kararının f bendinde; 'Doğal dengenin devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri doğrultusunda alanın özelliğinden kaynaklanan faaliyetlerin koruma kurulu izni doğrultusunda sürdürülebilir' ifadesi yer almaktadır. (KTVKYK İlke Kararları, 2000:28-29).

Türkiye Cumhuriyeti, Ramsar (Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslar arası Öneme Sahip Sulak Alanlar) Sözleşmesi çerçevesinde 17 Mayıs 1994 tarihinde Sultan Sazlığı'nı Ramsar Alanı ilan etmiştir.

Çevre Bakanlığı tarafından Ramsar Sözleşmesi çerçevesinde çıkartılan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği Madde 4-I da Mutlak Koruma Bölgesi; "Sulak alan bölgesi içinde yer alan, su kuşlarının yoğun ve toplu olarak kuluçka yaptığı alanlar ile nadir ve nesli tehlikedeki kuş türlerinin önemli üreme bölgeleri olarak tanımlanmaktadır. Mutlak koruma bölgesinde saz kesimi yapılamaz. Sulak alan koruma bölgelerinde saz yakılması yasaktır. (www.basbakanlik.gov.tr)

Tabiatı Koruma Alanı'nın hem korunan alan görevlileri açısından hem de çevresinde yaşayan insanlar için sorunlara yol açması nedeniyle alanının sınırlarının gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle 2003 yılında Gef-2 Projesi

ekibi tarafından alanın sınırları maksimum su kot seviyesi olan 1074 m. den geçecek ve toplam alanı 24.580 Ha olacak şekilde revize edilmiştir. Revize edilmiş Tabiatı Koruma Alanı sınırları dikkate alınarak Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 25.09.2003 gün ve 3409 sayılı kararı ile Tabiatı Koruma Alanı sınırları içerisinde kalan Çayırözü, Soysallı ve Ovaçiftlik Köyü yerleşim alanları Üçüncü Derece Doğal Sit Alanına, geri kalan bölümü de aynen Birinci Derece Doğal Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. (SAUDYP, 2004).

Sultan Sazlığı yukarıda belirtilen yasal koruma statülerinin dışında aynı zamanda bir Önemli Koruma Alanı'dır. Tüm dünyada bilimsel kriterlerle belirlenen Önemli Kuş Alanlarının, Türkiye'deki ilk çalışmasını 1989 yılında ve DHKD (Doğal Hayatı Koruma Derneği) yapmış ve Önemli Kuş Alanları Envanterini yayımlamıştır. Doğa Derneği tarafından 2004'de Önemli Kuş Alanları Envanteri güncellenmiştir. Burada; Sultan Sazlığı'nı da içerisine alan 39.000 Ha.'lık saha, 52 ÖKA numarası ile Önemli Kuş Alanı olarak belirlenmiştir. (Kılıç ve Eken, 2004).

2.3. Çalışmanın Yapıldığı Köyler

Çalışma alanında bulunan köyler soy (Türk) ve inanç (Sünni İslam) birliğine sahiptir. Kendilerini farklı tanımlayan, ya da başkaları tarafından farklı tanımlanan bir gruba rastlanmamıştır.

2.3.1. Ovaçiftlik

Köyün tarihiyle ilgili şöyle bir anlatı vardır:

Bu köy ilk 20 hane imiş. Sonradan 80 hane Çerkez gelmiş Saraybağları (köye giriş taraflarında)'na yerleşmiş. O bölgede eskiden öyle meyve olurmuş ki armut kaklarını kağnılarla getirirlermiş. Fakat Çerkezler buradaki meyve ağaçlarını kesip yakmış, bitirmişler. Çerkezler silahlı kamalı olduklarından köylüler ses çıkaramamış hatta onlardan korkularına da 20 hane evlerini dip dibe yapmış, birbirlerinden ayrılamamışlar. Köyün girişinde de Horasanlı bir yatır varmış. O'nun yanında bir söğüt ağacı varmış. Çerkezler bu söğüdün de çalısını çırpısını yakmaya başlayınca, yakan delirmiş, kudurmuş, geçmiş gitmiş. Bu şekilde Çerkezler yok olmuş. (Ali Akkoç)

Ovaçiftlik Köyü, Yeşilhisar ilçesine bağlı ve ilçeden 16 km uzaklıktadır. Sazlığın güneybatısında yer alır. Köyün yerleşimi koruma alanı içindedir (Bkz: Harita 2). Nüfusu 580 civarında olup, hane sayısı 120'dir. 2000'li yıllarda 8-10 ailenin köye dönüş yaptığı söylenirken yeni muhtar köydeki gençlerin %75'inin Kayseri'ye göç ettiğini söylemektedir. Şu anda köye dönenler emeklilerdir. İlkokul 1954'de açılmış ve bugün 8 yıllık eğitim vermektedir. Köyde iki tane bakkal, bir tane kahvehane vardır. Sultan Sazlığı'nda kuş gözlemlemek isteyenlerin alana giriş kapılarından biri burada bulunur. Ayrıca Milli Parkların ofisi vardır.

Ovaçiftlik köyünde köy tüzel kişiliğine ait bir adet pansiyon vardır ama sadece 1987 ile 2004 arası işletilmiş, şu anda kapalıdır. Bunun dışında işler durumda,

köylülerden Atilla Atasoy'a ait bir pansiyon ve Mesut Atasoy'a ait bir kamping vardır.

Köyün geçim kaynağı tarımdır. Tarımda ağırlıklı yeri hububat (arpa-buğday), pancar, ayçiçeği ve meyvecilik (özellikle elma yetiştiriciliği) alır. Yukarıdaki anlatı geçmişte çok iyi meyve yetiştiğini düşündürse de satış amaçlı meyve yetiştiriciliği yeni yeni canlanmaktadır. Tarımdaki verim susuzluk yüzünden günümüzde %50 düşmüştür. Muhtarın verdiği bilgiye göre köyün %50'sinin tatmin edici toprağı yoktur, en fazla 5-10 dönümdür. 15-20 kişinin 100 dönüm üzerinde arazisi vardır. Köyün toplam ekilebilir arazisi 10 bin dönümdür.

Köyde hayvancılık geçimliktir. Yani her evde, evin ihtiyacını karşılayacak kadar 1-5 arası büyük baş sığır vardır. Bunların toplamı köyde 400 adetlik bir sürü oluşturmaktadır. Sığırların çoğu iyi cinstir. Köylüler iyi cins sığırı kendileri edinmiştir. Sığır sürüleri sazlıkta otlatılır. Koyun sürüsü ise; 2001 yılında 1000 civarında iken bu yıl (2005) sadece iki sürü kaldığı, bunlardan birisinin de kalıcı olmadığı söylenmiştir.

Eskiden köyün %50'si sazdan geçim sağlarken bugün kuraklığın tarıma etkisi yüzünden çoğunluk (köyün % 80'i) saza yönelmiş durumdadır. 2001 yılında yapılan görüşmelerde eski muhtar; '*geçmişte köyden ev çatısı için satılan kamış 50 bin bağken bugün ihraç edilen saz yılda 100-200 bin bağdır*' demiştir. Köy sazlığın ¼'ini kullanır. Ancak günümüzde sazlığın bazı kişilerce (saz şirketlerinin adamalarınca) zapt edildiği ve her isteyenin rahatlıkla saz kesemediği söylenmiştir. Köyde aracılık (köylüler *taşeron* demektedir) yapan iki kişi vardır. Bunlar Ovaçiftlik ve Yeşilova'dan saz alıp Sindelhöyük'teki şirketlere vermektedirler. Bu kişiler Tunalar ve Metro için çalışmaktadır. Sazlıkta 20 yıldır kayık kullanılır. Halen

kullanılmasa da 15-20 adet kayık bulunmaktadır. 1980'den sonra saz kesiminde traktör de kullanılmıştır. Günümüzde yasaktır.

2.3.2. Yeşilova (*Eğriköy*)

Köyün eski adı Eğriköy'dür. Köyde eskiden yakınlarda Eğri Kale diye bilinen bir kalenin olduğu ve adını oradan aldığı söylenmektedir. Yeşilhisar ilçesine bağlı ve ilçeden 19 km uzaklıktadır. Sazlığın güneyinde yer almakta ve sazlığa 3-4 km uzaklıktadır (Bkz: Harita 2). Hane sayısı 115 olan köyün nüfusu ortalama 800'dür ve 2001 yılı içinde köye dönüş yapan hane sayısının 20 olduğu söylenmiştir. Köyde halen hizmet verir durumda (bir doktoru ve bir ebesi olan) bir sağlık ocağı, bir ziraat teknisyeni ve 1946'da açılmış bir ilkokul vardır ama okur-yazar oranı düşüktür. Köyden dışarı gidenlerin sayısı %5 civarıdır. Köyün iki bakkalı ve yaz kış çalışan bir kahvehanesi vardır. Yeşilova köyü 1974'lerin örnek köyüdür. Yeşilova köylüleri Yeşilhisar ilçesine bağlı oldukları halde pazar ihtiyaçlarını veresiye alışveriş yapabildikleri Yahyalı'dan karşılamaktadırlar.

Köyün birincil geçim kaynağı tarımdır. Ekimi yapılan başlıca tarım ürünleri; pancar, ayçiçeği, arpa-buğday ile mısır, yonca gibi hayvan yemleridir. Tarımda büyük oranda makineleşme vardır.

Toprak dağılımı dengesizdir. Birkaç kişinin 200 dönüm civarında arazisi varken 50-60 kişinin hemen hemen hiç toprağı yoktur. Geri kalanının da ortalama 30-50 dönüm toprağı vardır. İsteyenler hazine arazisi kiralayabilmektedir (buna *ecirmisir* denir). Ancak 2000 yılında 750 m2'ye 153 milyon ödenmiş, bu da karlı olmamıştır. Köyün ekilebilen arazisi 12 bin dönümdür. 2 bin dönüm hazine arazisi

vardır. Meralar ve Sultan Sazlığındaki (eskiden geçerli olan) hisseleri dahil toplamı 28 bin dönüm eder.

Yeşilova'da hane başı 2-3 tane sığırdan toplam 500'e yakın sığır vardır. Köyde iki-üç yıl önce Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ile 100 aile 200 iyi cins inek sahibi olmuştur. Şu anda köyden günlük 2 ton süt çıkmaktadır. Sütü Akbel Şirketi alır. Köyde 150-200'lük 3 tane de koyun sürüsü bulunmaktadır. Yaklaşık 5 yıldır yaylaya gitme işi ortadan kalkmıştır. Yaklaşık 15 yıldır manda da kalmamıştır.[*]

Köyde yaklaşık 50 kişi saz keser. Her isteyenin saz kesebilme imkanı vardır.

2.3.3. Yenihayat (*Cibik*[**])

Develi ilçesine bağlı olup, Sindelhöyük beldesine 12 km uzaklıktadır. Sazlığın kuzey-doğusunda yer alır (Bkz.Harita:2). Sindelhöyük'e bağlı iken 1953'te ayrı bir muhtarlık olmuştur. Köy, tarım arazilerinin olmayışı ve bölgenin sit alanı ilan edilmesiyle 1985-86'lardan beri göç vermiş ve 25-30 haneye düşmüştür. Nüfusu 1998'de 750-800 iken şimdi yaklaşık 200 kişidir. Şu anda köyün yarısının evleri sit alanı içinde kalmıştır. 1960'larda evlerde başlanan eğitim çalışmasına 1978'de ilkokulun açılmasıyla devam edilmektedir.

Köyün toplam 15 bin dönüm merası vardır. Bunun yaklaşık 2,5 bin dönümü ekilmektedir. Hane başı 100'er dönüm arazi düşmekte ancak arazilerin hem tapusu yoktur (koruma alanı), hem de tarıma elverişli değildir. Ekimi yapılmış ürünler arpa, buğday, ay çekirdeği, şeker pancarı, mısır vb.dir. Tarım zaten kanalların

[*] Yahyalı-Yeşilhisar arasında gidip gelen maden kamyonları yolda işleyeli beri manda beslenemediği söylenmektedir. Çünkü mandalar sazlıkta yaşar, köye gece gündüz kendileri gider gelir, hatta orda yavrularlar. Bir yıl sazlığa gidip gelirken 32 manda ölmüştür.

[**] Bkz: Madde. 2.1.1

açılmasından sonra başlamış ancak şimdi kuraklık yüzünden bırakılmıştır. Yenihayat'da kadınlar civar köylere tarım işinde çalışmaya giderler. Geçmişte Sindelhöyük'ün* ve diğer yakın köylerin mezrası gibi bir işlev görmüştür. Yani hayvancılıkla uğraşan insanlar yazları gelip burada yaşamış, hayvan otlatmışlardır. 1980-83'lerde drenaj sisteminin gelmesinden sonra arazide ot bitmez olmuş bu da hayvancılığı kötü etkilemiştir. Hane başı 50-60 sığırdan toplam 1000 sığır, 200'e düşmüş, 15 davar sürüsünden de sadece 3 sürü kalmıştır. Sürülerden biri 400-500'lük, biri 200'lük, biri de 100'lük olduğundan toplamı 1000 koyun etmez. Her hanede yöreye uygun yerli cins olan *çandır* sığırdan 10-20 kadar vardır. Köyde toplam sığır sayısı ortalama 400'dür.

Saz kesimi, geçmişte ve günümüzde köyün ekonomisinde önemli bir yer tutmuştur. Geçmişte sele-sepet örülmesi, hasır dokunması varken, bugün de ihraç edilen sazın kesimine yönelinmiştir. Yenihayat Güney Sazlığına, daha büyük bir yerleşim olan Sindelhöyük beldesinden daha yakındır. Bu nedenle Sindelhöyük'te geçmişte gelişen hasır dokunması, sele-sepet yapımı gibi işler için gereken kındıra, saz da buradan kesilmiştir. Develi ilçesinin köyleri de ev çatısı için gereken sazı gelip buradan kesmişler ya da satın almışlardır. Burada geçmişte ot da biçilip satılmıştır. Talebin fazla olması, sazlığın kuruyarak daralması yüzünden örneğin 2000'de hane başına ancak 700'er bağ saz biçilmiştir. Günümüzde köyde sürü sahipleri dışında bütün herkes saz kesimi yapmaktadır.

* Hala Sindelhöyük'ün ekonomisinde otlatmaya dayalı hayvancılığın önemli bir yeri olduğu söylenmiştir.

Tablo:1. Köylerin Nüfus Dağılımları ve Hane Sayıları

Köyün Adı	**Hane Sayısı**	**Nüfusu**
Yenihayat (*Cibik*)	25-30	200
Yeşilova (Eğriköy)	115	800
Ovaçiftlik	120	580

Not: Veriler köylerde yapılan görüşmelerden edinilmiştir.

2.4. Alanda Yürütülmekte Olan Projeler

2.4.1. DSİ Sulama Projesi

Sulama projesinın başladığı yıllarda, dünyada sulak alanların önemleri anlaşılmadığı gibi, Sultan Sazlığı'nın da değeri pek bilinmiyordu. O zamanlarda sulak alanlar sadece kurutularak tarıma açılacak alanlar olarak görülmekteydi.

DSİ de Develi Ovasını tarıma açmak için sazlığı kurutmayı gündeme getirmiş ve 1960 yılında önce etütlere, ardından 1970'li yıllarda da Develi Havzası Sulama Projesi'ne başlamıştır. (Özesmi, Somuncu ve Tunçel, 1993). İki aşamadan oluşan projenin birinci ayağında; Yahyalı Deresinin üstüne Ağcaşar Barajı, Dündarlı Deresi üzerine de Kovalı Barajı yapımı vardır. Birinci aşama 1987'de tamamlanmıştır. Ayrıca proje kapsamında sulama alanlarında drenaj kanalları açılmıştır. Drenaj kanalları ile havzadaki fazla su ve tarımdan dönen tuzlu suların kuşaklama kanalıyla Yay Gölü'nden Çöl Gölü'ne aktarılması, oradan da 3 km'lik Çalbalma tüneliyle Kızılırmak'ın kolu olan Karasu'ya verilmesi planlanmıştır. Birinci aşamanın tamamlanmasından sonra alanda 18346 ha arazi sulanır olmuştur. (Gürer, 2003:9).

Neyse ki aynı dönemlerde Sultan Sazlığı'nın önemi de fark edilmeye başlanmış ve ilk 1974 yılında Sultan Sazlığı'nı kurutacak projede değişiklik

yapılmıştır. (Özesmi, Somuncu ve Tunçel, 1993) Orman Bakanlığı, DSİ ile bir yazışma yaparak Yay Gölü'ndeki maksimum su seviyesini korumayı taahhüt altına almıştır. Sazlığın kuruma tehlikesi geçirdiği bazı yıllarda da sazlığa barajlardan su verilmiştir. 1999 yılında yaşanan kuraklıkta Sultan sazlığındaki su seviyesi 1.5 m kadar düşerek sazlık kuruma noktasına gelmiştir. Bu acil durumun akabinde 24 Temmuz 2000 tarihli 2000/1082 sayılı kararname ile "Ulusal Sulak Alan Komisyonu" oluşturulmuştur

Develi Havzası Sulama Projesi'nin ikinci ayağını Zamantı Tüneli Derivasyon (aktarım) Projesi oluşturmaktadır. Bölge halkının '*Gıcık Tüneli*' adını verdikleri bu projede 11 km'lik bir tünel ile Zamantı nehrinden (kurak gitmezse) 110 milyon m3 suyun Develi Havzasına taşınması amaçlanmaktadır. Tünelle gelen su üstünde önce küçük bir HES kurulacak, daha sonra da Ağcaşar ve Kovalı Barajları aracılığı ile su dağıtılacaktır. 2004 yılına kadar ancak %50'si tamamlanan tünelin ödenek sıkıntısı OPEC ve DPT kaynakları ile çözülmüş olup 2008'de bitmesi hedeflenmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı bu tünel projesine karşı koymamıştır. Çünkü bu tünelle Yahyalı ve Dündarlı derelerinden doğal döngüsünde olduğu gibi Sazlığa su verilecektir.

Şu anda drenaj kanallarından dönen sular, Camızgözü Pompa İstasyonu'ndan sazlığa verilmektedir. Ancak 2003 yılı Ağustos ayı su kimyası analiz sonuçları geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında, Sultan Sazlığı'nda kirlilik ve tuzlanma yaklaşık % 85 artmıştır (Gürer, 2004:82). Tuzluluk arttığı için sazlık alan daralmaktadır. Aslında pompa 1996-1998 yılları arasında drenaj kanallarından gelen suyun tuzluluk oranına göre (fazla ise) Yay Gölü'ne veya (az ise) sazlık alana verilmesi için kurulmuştur. Tarımsal sulamadan dönen sular bir de Tuzla mevkiinden sazlığa

girmektedir. Buradaki kanal üzerinde pompa yok ama bu defa da kanallardaki saz bitkisi bu işi doğal olarak yapmaktadır.

Sultan Sazlığı'nda su kullanımı ve yönetim planlaması konusunda çalışma yapan İbrahim Gürer (2004:82)'e göre; "Develi Ovası'nda sulamanın başladığı 1986 yılından bu yana Develi Kapalı Havzası'ndaki sulamanın Sultansazlığı'na olan etkileri olumsuzdur."

Sayın Gürer (2004) çalışmasının devamında; sazlığın ihtiyacı olan suyun ortalama olarak yarısının verilebildiğini, sazlığın 1071 kotunu devamlı yakalayabilmesi işin mevcut kaynakların altı ay yerine tüm yıl boyunca doğrudan saza verilmesi ve yeni tarım arazilerinin açılmaması gerektiğini söylemektedir.

2.4.2. Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesi

Sultan Sazlığı'nın öneminin anlaşılmasından sonra alanda meydana gelen sorunların çözümü için çalışmalar başlamıştır. Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesi bunlardan biridir. Bu projeden önce de Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı Master Planı yapılmış ancak bu master planı, sorunlara çözüm olamamıştır.

Küresel Çevre Fonu (GEF)'nun hibe katkısı ile Orman Bakanlığı ve Dünya Bankası işbirliğiyle hazırlanan "Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi" projesi hibe anlaşması, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ile GEF ve Dünya Bankası tarafından imzalanarak 1 Ağustos 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Proje 6 yıl sürecektir. Projenin bütçesi; 8.2 milyon dolar GEF hibe katkısı, 3.3 milyon dolar iç katkı olmak üzere, toplam 11.5 milyon dolardır.

Proje, Türkiye'nin dört biyocoğrafî kuşağının her birinden seçilen dört pilot alanda, sürdürülebilir koruma ve doğal kaynak yönetimi için etkili katılımcı sistemler tesis edecek ve ülke çapında bir koruma alanları ağı geliştirmek bakımından bu deneyimin benzerlerini oluşturmak için ulusal olanak ve kamu desteği sağlayacaktır. Bu proje aynı zamanda, biyolojik çeşitliliğin korunması için yasal ve düzenleyici çerçeveyi gözden geçirecek ve orman planlama ve yönetimi, yerel arazi kullanım planlaması, turizm geliştirme, tarımsal genişleme ve su sistemlerinin çevresel yönetiminde biyolojik çeşitliliğin korunmasını önemli bir unsur haline getirme imkanlarını araştıracaktır. (www. cevreorman.gov.tr).

Kısaca Gef-2 Projesi olarak da adlandırılan Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi çerçevesinde; Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı'ndaki ekosistem bütünlüğünün ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sahip olduğu doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı için yönetimsel birlikteliği sağlayacak katılımcı bir planlama anlayışı ile Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı Sulak Alan Uzun Dönem Yönetim Planı hazırlanmıştır.

Proje ile Sultan Sazlığı'nda yapılmak istenenler;

- Tatlı ve tuzlu su ekosistem kompleksinin devamlılığını tehdit eden unsurları ortadan kaldıracak kalıcı çözümler üretmek,
- İç Anadolu step ekosistemi içerisinde yer alan Sultan Sazlığını'nın Biyolojik Çeşitlilik içerisindeki tür zenginliğini korumak ve geliştirmek,
- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını tesis etmek,
- Yerel topluluklarda biyolojik çeşitlilik ve korunan alanlar konusundaki bilincini artırmak,

- Yerel toplulukların sosyal kapasitelerine yükselterek katılımcılıklarını sağlamak,

- Çevreye duyarlı ekoturizmi geliştirerek, yerel toplulukların sosyo-ekonomik yapısına katkı sağlayacak mekanizmayı geliştirmek,

- Alanda koruma-kullanma dengesini tesis edecek kalıcı, sorunlara çözüm üreten Etkin Bir Korunan Alan Yönetimi tesis etmek,

- Proje yönetim biriminin kurumsal kapasitesini güçlendirmek,

- Biyolojik çeşitliliğin izlenmesi için bir izleme sisteminin kurulmasını sağlamak,

- Sultansazlığı'nın sahip olduğu zengin biyolojik çeşitliliği koruyabilmek için alan içi ve çevresindeki arazi kullanım planlarının entegrasyonunu sağlamaktır. (SAUDYP, 2005)

Gef-2 Projesi, alan koruma ve saz kesim sorunlarının çözümü ile ilgili en iyi çözümü; muhtarlıklar, kaymakamlıklar, belediye başkanlıkları vb. katılımıyla oluşacak bir 'yönetişim modeli'nde bulmuştur. Uygulanması düşünülen yönetişim modeliyle her türlü sorumluluğu üstüne alan yerel yönetimlerin alanı benimsemesi ve o zaman korumanın kendiliğinden sağlanması hedeflenmektedir. Yönetişim Modeli uygulamaya geçtikten sonra ilk yapacağı; sazın paylaştırılması, kesilen sazların taşınması ve pazarlanması konularında uygun çözümleri getirmek olacaktır.

Bunun için, özellikle yasal alt yapının oluşturulmasında proje çerçevesinde çalışmalar yürütülmektedir.

3. VERİLER

3.1. Sultan Sazlığı'nın Kültür Üzerindeki Etkisi

Sazlık, bitkileri, gölleri, kuşları, meraları ve suyu, toprağı ile halk kültüründe çeşitli şekillerde yer etmiştir. Çalışmada Sultan Sazlığını oluşturan unsurların kültür üzerindeki etkisi yani bu unsurlarla birlikte oluşan yaşam biçimi detaylarıyla (adlandırılışları, bunlara ilişkin halk bilgisi vb.) verilecektir ancak buna geçmeden önce çalışma alanında tespit edilen yer adlandırmalarını da vermekte fayda vardır.

3.1.1. Yer Adları

Yer adlarına bakarak da bölgenin ekolojik özelliklerinin kültüre yansımasını açık bir şekilde görmek mümkündür.

Saz/kamış/batalga: Bugün koruma alanı olarak belirlenen bölge, köylüler arasında *saz, kamış* ya da *batalga* olarak adlandırılmaktadır. *Batalga*; bataklık yer anlamına gelmektedir.

Cibik (Yenihayat'ın eski adı): Köylüler C*ibik*'in sulak yer anlamına gelen '*cibildek'*ten geldiğini belirtmişlerdir. Derleme sözlüğü (1968)'nde 'sulu çamur' anlamıyla başka yerlerde de kullanıldığı belirtilmektedir.

Sindelhöyük: Sindelhöyük, sazlığın kuzeyinde yer alan bir beldedir. Kaynak kişilerin yaptığı açıklamaya göre; zemin çok sulu olduğu için (kazılan mezarlardan su çıkmış) mezarlık yüksekçe bir yere tepeye yapılmıştır. O yüzden buraya Sindelhöyük ismi verilmiştir. (F.64).

3.1.2 Bitkiler

Sazlığı oluşturan unsurlar arasında başta saz olmak üzere diğer bazı bitkiler, bölgede yaşayan insanlar için geçmişten günümüze hem bazı ihtiyaçların doğrudan karşılanmasında kullanılması, hem de parasal girdi sağlayan bir kaynak olarak, önem sıralamasında birici sırada yer almıştır.

3.1.2.1. Halk Arasında Bilinen Sulak Alan Bitkileri

Bu bölümde sazlıkta yetişen ve halk kültüründe yeri olan (kesilerek çeşitli şekillerde kullanılan) bitkiler verilmektedir

Saz (*Phragmites communis*[*]): Halk arasında *kamış* olarak bilinmekte ve kullanım alanlarına göre ince ve kalın olarak ikiye ayrılmaktadır.

-İnce Saz (*İnce Kamış*): (F.1). İhraç edilir, o yüzden bu saza Yeşilova'da *Alman Kamışı* da denir. Hayvan yemi yapılır, sazlık kenarına *kışlak* yapılır.

-Kalın Saz (*Kalın Kamış*): (F.2) Ovaçiftlik'de *Patlak Kamış* da denir: Ev, ahır vb. yapıların çatısında kullanılır, korunak *Alaççık* (Ovaçiftlik) (F.22/23/24) yapılır, bahçelerin kenarına çit yapılır, Aksaray hasırı dokumak üzere satılır, sele-sepet yapılır, hayvan yemi yapılır, kötüleri de ekmek pişirmede sacın altında yakacak olarak kullanılır.

[*] Sultan Sazlığı'nın florası hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldırımlı & Öztekin (2000) ve Aksoy (2002)

Kındıra (*Typha angustifolia*): (F.3). *Yassı berde(i)* de denir. Hububat selesi (F.34) örülür, hasır dokunur, sazlara bağ yapılır. *Tozağı* (bitkinin erkek üreme organı) ile yastık, yatak yapılır.

Topak Berde(i) (*Scirpus validus*): (F.4). Eşek semeri, *havut* denen deve semeri (ki geçmişte 1977 öncesi hayvancılıkla uğraşan köylerde yaklaşık 2-3 bin deve beslendiği söylenmiştir) yapılır, yastık basılır. Olgunlaşmamış meyveleri asmak üzere *hevek* yapılır. (F.42).

Üç Köşe (*Carex sp.*): (F.5). Yastık basılır.

Domuz Kındırası: İnsanların elini, kolunu çizip yaralanmalara neden olduğu için geçmişte hiç kullanılmamıştır. Öteki bitkiler yeteri kadar bulunamadığı için günümüzde yastık basmak için kullanılmaktadır.

Kova (*Juncus*): (F.6). Güneşten korunmak için şapka yapılır.

Ilgın (*Tamarisk)*: (F.7). Yakacak olarak kullanılır.

3.1.2.2.Hasadı

Sazlıktaki bitkilerin yukarıda sıralananları arasında saz, her zaman en önemli yeri işgal etmiştir. O nedenle burada bitkilerin hasadı işine örnek olarak saz kesimi verilmektedir. Diğerleri zaten ya saz kesilirken ya da kova, ılgın bitkisinde olduğu gibi nadiren kesilir.

Saz kesimi her ne amaçla olursa olsun, genellikle evin erkeği tarafından ve eve en yakın yerden yapılmıştır. Evden uzaklaşıldığında da ihtiyaç duyulan miktar kesilinceye kadar sazlığın kenarında veya içinde bir süre çadırda konaklayarak

olmuştur. Eğer sazlığın kenarındaki yerleşimler dışından geliniyorsa ve hangi yerleşime ait alandan (ki köylerin sazlık alanda kendilerine ait bölgeleri bulunmaktaydı) kesilecekse, o köyün ihale ile belirlediği fiyat köy sandığına ödenmek kaydıyla kesilebilmiştir. Yaklaşık on yıldır geçerliliğini yitiren bu geleneksel uygulamada köylü sandığına giren para ile köyün bir takım ihtiyaçları da giderilebilmiştir.

Günümüzdeki uygulamada ise; Gef-2 Proje ekibi tarafından alan, insanların geleneksel olarak kullandıkları yerler dikkate alınarak saz kesim bölümlerine ayrılmıştır. Sazlıktaki saz kesim bölgeleri; Sindelhöyük, Yenihayat, Ovaçiftlik ve Yelişova bölgeleridir. Bu bölgelerin hepsi de Güney Sazlığı'nda bulunmaktadır. Çünkü saz 3200 dönümlük Güney Sazlığı'nın ancak 1/3'inde vardır. Buradan saz kesebilmek için de Gef-2 Proje ekibinin o yıl için belirlediği ücret (Bkz: İkinci Bölüm C.1.2.5.1) ödenerek başvurmak gerekmektedir. Saz kesiminin denetim altına alınması ve sorunların önlenmesi amaçlanan bu uygulama, saz kesmek isteyenler için ekstra yük olduğundan köylüler arasında memnuniyetsizlik yaratmıştır.

Gerek ihraç için gerekse çeşitli şekillerde kullanmak üzere saz kesimi, iyice olgunlaştıktan sonra yapılır. Bu da sazın yapraklarını dökmesi ile anlaşılır. Ekim ila Kasım aylarında hava soğur, kırağı düşer ya da yağmur yağar ve bu nedenle yapraklar dökülür. Saz kesimi başladıktan sonra Şubat ayına (sazlık yeşilleninceye) kadar biçilir. Bu süre ortalama üç aydır. İhraç sazı genellikle 15-20 günlük bir sürede biçilmektedir. Bu süre içinde sazlığa evleri uzak olan insanlar geçici bir barınakta kalmaktadırlar. (F.8). Saz kesiminin denetim altına alındığı günümüzde ise saz kesimi Gef-2 Proje ekibi tarafından izin verilen süreler içinde yapılmaktadır. Bu yıl (2005) için belirlenen tarih 1 Kasım'dır.

Saz kesimi için ekin orağından bir boy büyük olan bir orak çeşidi kullanılır. Saz iyi yani sık ise *koltuk altı* (F:9) yapılarak biçilir. Seyrek yerlerde *pırnaklama* (tahta ellikle) veya *tutam tutam* biçilir (F:10). Sağ elde orak varken sazı tutan sol ele eldiven (bugün plastik, geçmişte yün) giyilir. Çünkü saz eli kesebilir ve içinde diken olabilir. Sulu yerlerde *kasık çizmesi* giyilir veya kayığın üstünden biçilir. Kışın da buzun üstünden biçilebilir. Saz biçilirken ayakta da yaralanmalar olabilir, bu nedenle sazın yerde kalan kısmının ayağı kesmemesi için ayak sürünerek yürünür. Saz bitkisi 10-20 cm yukarıdan biçilir ve buna Yeşilova'da *biçik* ve Yenihayat'da *çoğor* denir. Köylüler sazlıkta yaşanan kuraklık nedeniyle saz kesiminin günümüzde kolaylaştığını söylemektedirler. [*]

Sazın ihraç edilmeye başlamasından sonra ince sazın biçiminde traktör kullanılmaya başlanmış, 1987-1988 arası özellikle bunun için getirtilen traktörlerle biçim yapılmıştır. Köylüler, traktörle kesimin yasaklandıktan sonra da bir süre kullananların olduğunu söylemişlerdir ancak günümüzde denetimler çok sıkıdır ve kesinlikle saz kesiminde traktör kullanılmamaktadır.

Saz kesiminde günümüzdeki uygulamalardan biri de ortaklık kurmaktır. Daha çok Sindelhöyük tarafında yaygın olan ortaklık genellikle kardeşler ve akrabalar arasında yapılmaktadır. Ortaklık oluşturmaktaki amaç, sazlıkta çıkabilecek olaylar karşısında yalnız kalmayıp, güç birliği oluşturmaktır. Bu şekilde güç oluşturanların daha çok saz kestiği, güçlü olmayanların da bunlar arasında saz kesemediği söylenmektedir. Ortaklık kuran güçlü gruplar arasında saz kesemeyen insanlar da bazıları (mesela Ovaçiftlik köyündeki Mesut Atasoy) adına ücret karşılığı çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmektedirler.

[*] Köylüler saz kesiminin eskiden çok zor olduğunu, bu nedenle de çok zorda kalanlar dışında kimsenin bu işi yapmadığını, günümüzde ise (diğer sebeplerin yanında) iş kolaylaştığı için saz kesenlerin sayısının arttığını söylemektedirler.

3.1.2.3. Sazın Taşınması ve Depolanması

Kesilen sazlar önce bağ yapılır (F.11). Sonra bağlar on ila otuzlu gruplar halinde öbeklenir, adadan biçiliyorsa atla kayığa taşınır.[*] Kayığa yüklenen saz bağları kıyıya taşınır. İhraç sazı, sazlığın kıyısından (kuraklık yüzünden artık sazlığın içine kadar traktör girebildiğinden günümüzde sazlığın içinden) alıcılar tarafından alınır ve traktörlerle depolara taşınır. Kesilen sazlar; Ovaçiftlik, Yeşilova köyleri ile Çorakada Mevkiinden dışarı çıkarılmaktadır.

İhraç olayından önce çok fazla kesim yapılmadığından saz adalardan sırtta taşınmış, suyun içinde de saz bağları birbiri arkasına bağlanıp iple çekilmiştir. Buradan da hayvanların çektiği araba ile köylere taşınmıştır. (F. 12).

Satılacak sazlar temizlenir; yani içindeki *zibil/pasak* (küçük olanlar, işe yaramayan otlar*)* ayrılır. Bu sazın inceliği 2-6 mm (1989'a kadar 8 mm'lik sazlar da satılmıştır), boyu 1.70-2.20 olmalıdır. Böyle olunca bir bağ 60 cm çapında ve 4 kilo 20 gr - 4 kilo 30 gr ağırlığındadır. Bu standartlarda yeniden bağ yapılır ve bunlar toplu halde açık alanda dikilerek *huu* adı verilen yığınlar haline getirilir (F.13/14/15). Evlerin çatısında kullanmak için kesilen kalın sazlar da açık alanlara *huu* yapılır. Bu şekilde yağmurdan zarar görmez ve gerekirse on yıl durabilir. İhraç edilecek sazlar 100 bağlık balyalar haline getirilerek satışa hazırlanmış olur (F.16).

Hasır dokumak, sele-sepet örmek ve *yapıldak* (hayvan yemi) için kesilen diğer bitkiler de bağ yapılmış halde evlerin üstüne *kayılır* (yığılır). (F:17/18).

[*] Yaklaşık 20 yıl boyunca kullanılan tahta ya da metal kayıklar Yahyalı'dan alınmıştır

3.1.2.4. Bitkilerin İşlenmesi ve Elde Edilen Ürünler

3.1.2.4.1. Ev Çatısı

Saz, en yaygın biçimde, insanın temel ihtiyaçlarından birisi olması nedeniyle barınakta kullanılmıştır. Anadolu'da bu kullanımın tarihi 10-12 bin yıl öncesine kadar inmektedir. O dönemde insanlar mevsimlik barınaklarda yaşamışlar ve bunun için kolay taşınabilen deri, saz, ağaç dalları gibi malzemeler kullanmışlardır. (Arsebük, 1996).

Sultan Sazlığı'nda da sazın en çok ev üstünde kullanıldığını görürüz. (F.19/20/21). Evin çatısına *dam* denir. Hatta bu sebeple kalın saza *dam kamışı* da denir. Saz, her türlü binanın üstünü örtmek için kullanılır; ev, ahır, samanlık, koruluk (F.22) vb. gibi. Bazı geçici yapıların tümü, yani kenarları da sazdan örülebilir.

Çatının yapılışı şu şekildedir: Evin duvarları örüldükten sonra 20 cm ara ile kavak ağacından *yuvarlamalar* (*ma* da denir) *atılır*. Genelde bir odanın üstüne 12 tane *yuvarlama* atılır. *Yuvarlamaların* üstüne de ağaçları kesecek şekilde sazlar dizilir. Ancak ilk sıraya, odanın içinde alttan görüneceği için sazların en iyileri yani parlak, düzgün ve irileri yerleştirilir. (F.25). Daha sonra üstüne atılacak olanlar yapraklı veya ince olabilir. Atılan sazlar, yaklaşık 20-30 cm kalınlığında bir örtü oluşturur. Sazın boyu 2-3 m civarında olduğundan genelde bir odaya iki boy atılır. Bu durumda sazların püskülleri alttan görünmeyecek şekilde yerleştirilir. Bunların da kesilen kalın kısımları saçağa (ki bu kısma *serpenek*, *çelen* veya *çarşak* denir) gelecek şekilde yani 20-25 cm dışarı çıkartılarak yerleştirilir. (F.26). 1960'larda yaşanan kuraklıkta sazların boylarının kısa olduğu ve bu nedenle o dönemde yapılan bir evde saçak yapılamadığı söylenmiştir. Son zamanlarda bazı köylerde saçak tamamen kaldırılmıştır. Sazın üstüne de 10 cm kalınlıkta *çorak* (tuzlu toprak) atılarak

sıkıştırılır. *Çorak* sazlıktaki *çoraklık* mevkiinden getirilir. Çatı üstüne *çorağın* atılması ustalık gerektiren bir iştir. Çünkü *akabel* denen bir meyil verilerek, evin üstünde toplanan suların *çorağın* arasına yerleştirilen *çörten* ile dışarı akması sağlanmalıdır. Bu şekilde suların evin yan duvarlarına sızması (ve sıvaya zarar vermesi) önlenir. Bazı köylerde çatının en üstüne, yan duvarların tam üstüne gelecek şekilde bir sıra kerpiç dolandırılır.

Saz damlı bir evin 60-70 hatta 100 yıl dayanabileceği söylenmektedir. Eğer su sızdırmaya başlarsa, *damın* üstüne *çorak* ilave edilir. Çok su akıtırsa da *çorak* tamamen kazınarak yeniden *çorak* atılır. Kalın sazın bulunmadığı yerlerde tamamen ince sazdan da *dam* yapılmıştır. Kimi evlerde *yuvarlamaların* üstüne, sazı olduğu gibi koymak yerine Aksaray, Niğde civarlarında dokunmuş[*] hasır kullanılmıştır (F:27/28). Ancak hasırın zamanla karardığı halde sazların asla parlaklığını yitirmediği söylenmektedir.

Geleneksel yapıda bir ev için bir traktör saz gittiği söylenmiştir. Bu da yaklaşık 400-500 bağ eder. Saz o yıl kesilmiş de olabilir, beş yıl beklemiş de olabilir, sağlamlığından hiçbir şey kaybetmez.[**]

Saz damlı ev yapımı, daha sağlıklı bulunduğu halde (evin dumanını çekmesi, yazın serin kışın sıcak olması gibi) yaklaşık on-onbeş yıldır yapılmamaktadır. Çünkü ev hanımları *saz damlı* evleri *tozlu-topraklı* bulmakta ve beton evlere özenmektedirler. Bununla birlikte bir iki tane de olsa kimi aileler özellikle saz damlı ev yaptırmaya başlamışlardır.

---

[*] Sultan Sazlığı'nda bu tip hasır dokunmamaktadır.

[**] Bölge sazı sağlamlık açısından yurtdışında da tercih edilen bir sazdır. Bunda tatlı ve tuzlu su ekosisteminin bir arada oluşu etkili olmaktadır.

Avrupa'da ise Sultan Sazlığı'ndan ihraç edilen sazların çatı örtüsü olarak kullanımı başta tarihi evlerin restorasyonunda olmak üzere gittikçe artmaktadır. (Özesmi, 1999) (F.29) .

3.1.2.4.2. Hasır

Hasır İÖ. 3500 dolaylarında, Mezopotamya'da ilk kentsel doku olarak görülebilecek yerleşimlerde bile bina yapımında kullanılmıştır. (Şenel, 1995:248). Bahaeddin Ögel (1991) de hasırın yaylacı Türklerde yer yaygısı olarak kullanıldığını belirtmektedir.

Sultan Sazlığı'nı çevreleyen yerleşimlerde ise, geçmişte evlerin toprak olan zeminlerine *çilek*(nem)'den korunmak için sermek, oturulan yerde yaslanılan duvarlara asmak üzere (ki buna *tislik* denir) kullanılmıştır. Bunun için Yahyalı hasırı tercih edilmiştir. Çünkü oradan alınanlar daha büyük ve sık dokunmuştur. Sık olan hasır daha dayanıklı olmaktadır. Sindelhöyük hasırı (güneydeki sebzecilere satılmak için yapıldığından) seyrek olmaktadır.

Hasır kındıradan ve *düzen* adı verilen tezgahta dokunmaktadır (F.31). Düzen 1,5 metrelik tarağı olan (hasırın sık veya seyrek oluşu bu taraktaki deliklerin hepsine ip takılması veya bazılarının atlanması ile yapılmaktadır) her yere kurulabilen son derece basit bir düzenektir. Sindelhöyük'te yoğun olarak dokunan dönemlerde sıcak diye (genelde kışın dokunduğundan) ahıra kurulup orada dokunmuştur.

Hasırın önce yazdan çözgü ipleri hazırlanır. Bu ip için Kopçu köyünde (Develi) yetişen bir bitki kullanılmakla birlikte, kındıranın uç tarafından da yapılır.

Kındıradan ip yapmak için; kındıranın yaprağı önce ikiye, üçe ayrılır ondan sonra da elle bükülür, buna *eşmek* (F.33) denir. Son zamanlarda da naylon paket ipleri kullanılmaktadır, bu ipler tarağın deliklerinden geçirilerek tezgaha gerdirilir ve dokunmaya hazır hale getirilir. Hasır, kadınlar tarafından dokunur, bunun için on yaşına gelmiş olması yeterlidir. Kadınlar Kuzey Sazlığındaki kındıranın ve hasır dokumanın zamanla bitmesini ve de işlerinin hafiflemesini "(Allah) *kındırayı yok etti, kamışa* (kamışı erkekler biçtiğinden iş erkeklere kaldı anlamında) *devretti*" diyerek ifade etmektedirler. Eğer evde ana-kız birlikte dokuyacaksa iki ayrı *düzen* kurmak yerine karşılıklı geçerek iki tarakla iki taraftan dokunabilir. Atkı bitkisi de yine kındıradır (F.32). Dokunacak kındıra kuru olduğundan önceden üstüne bir kova su dökülerek yumuşatılır. 1-2 saat sonra dokunmaya başlanılır.

Hasırın evde kullanım amaçlı olanına nakışlar da yapılmıştır. Bunların, yani ev hasırının boyu ortalama 3 m'dir. Ev için dokunan hasırların kullanımı daha erken bitmiştir. Ondan sonra bir süre de sebze ve meyve nakliyatında kullanılmak üzere güney illerine satmak için 1,5 metrelik seyrek hasır dokunmuştur. Bir zamanlar özellikle de Sindelhöyük'de hemen hemen her evde bu hasır dokunmuştur. Bir bağ kındıradan 3 metrelik bir hasır çıkar. 1,5 metrelik seyrek hasırlardan bir günde 5-10 hatta 15 bile dokunabileceği söylenmiştir.

3.1.2.4.3. Sele-Sepet

Sepet işi en eski el sanatlarımızdan birisidir (detaylı bilgi için bkz: Güntanın, 1961). Bu bölgedeki yaygın tür *zahra selesi*dir (F.34) ve yapımıyla daha çok Sindelhöyüklüler uğraşmıştır. *Zahra selesi* hububat ve un koymak üzere

kullanılmıştır. Çünkü bölgenin karakteristiği olan toprak evlerde hububatın fare gibi zararlılardan korunması gerekmektedir. Bir *zahra selesi* 50 *çinik*[*] buğday alır. Hemen her evde 4-5 tane *zahra selesi* bulunur. Bu seleler 1,5 - 2 m boyunda ve kapaklı yapılır.

Zahra selesinin yapımında kındıra ('*dalında yarılmış olanı değil, dibi bütün olanı*' diye özellikle belirtilmektedir) ve *topak berde* kullanılır. *Zahra selesi*nin yoğun olarak kullanıldığı dönemlerde Sindelhöyüklüler kendi sazlıklarındaki (kuzey sazlığı) kındıra yetmediğinden kındıra biçmek için yazları 7-11. aylar arası birkaç aylığına Ovaçiftlik-Yeşilova'ya *yazlıya* gidip, çadırda kalarak ihtiyaçları kadar kındırayı biçmiş ve hatta oralarda örüp satmışlardır.

Bir *zahra selesi* 4 bağ kındıradan çıkar ve 2 günde örülür. Bugün yapımı yok denecek kadar azdır. 25 yıl önce Sindelhöyük'ün hemen hemen yarısı sele-sepet yapıyorken bugün sadece bir kişi bu işi yapmaktadır. Ancak *zahra selesi* küçülmüş, onun yerine turistik merkezlere gönderilen hediyelik amaçlı eşyalara (ekmek sepeti, çamaşır sepeti, çiçek sepeti gibi) (F.35) dönüşmüştür. Bu tür eşyalardan bir bağ kındıradan iki tane çıkar ve günde 2-3 tane örülebilir.

Seleyi örmek için dövme demirden ucu sivri ve delikli ağaç saplı *şiş* adı verilen bir alet kullanılır. Örme işlemi şu şekildedir: Bir tutam kındıra ve *topak berdeden* karışık olarak oluşturulmuş *kol*'un üstüne kındıranın özü (ortada kalan yuvarlağı)'nden yapılan bağlantılar *şiş* yardımı ile iğneyle diker gibi sıkıştırılır. (F.36) *Kol*'da altı tane kamışın arasına bir tane topak berde bulunur. *Topak berde* konmasındaki amaç sepetin hafif olmasını sağlamaktır.

[*] 1 *çinik* buğday 7 kilo gelir.

Kındıradan *zahra selesi*'nin dışında bir de hayvan gübresi taşımak için 60 cm yüksekliğinde yuvarlak veya köşeli olabilen *bok sepeti*, *zahra selesi*'nin kapağı boyutunda üstüne yufka koymak için *kapalak*, sütün üstünün kaymak tutmasını sağlamak üzere veya üstünü örtmek için kimi yerlerde *çiğ* denen süt selesi de yapılmıştır.

Saz, sele sepet yapımında çok kullanılmamıştır. Sadece bazı kap-kacak türü eşyaların konduğu yarım metre yüksekliğinde ağzı açık sele (F.37) ve meyve sepeti yapımında kullanılmıştır. Ancak bunları bölgenin insanı değil, dışarıdan gelerek burada çadır kuran Çingeneler yapmıştır.

3.1.2.4.4. *Yapıldak*

Sazın önemli kullanım alanlarından biri de *yapıldak* yapılmasıdır. Anadolu'nun başka yerlerinde de; dökülmüş yaprak, bir çeşit çayır, kamış gibi anlamları içeren (Derleme Sözlüğü, 1979) *yapıldak* burada; saz bitkisinden yapılmış kışlık hayvan yiyeceği anlamında kullanılmaktadır. *Yapıldağın* özellikle mandaya çok iyi yaradığı söylenmektedir.[*] *Yapıldak* için ince saz tercih edilir ve haziran, temmuz, ağustos aylarında iyice sertleşmeden ve ihraç sazından biraz daha yukarıdan (20-50 cm) biçilir (F.54.). Biçildikten sonra 15 gün bekletilir, evlerin üstüne yığılır. Daha sonra *yapıldak*tan saman da yapılabilir. Bir hayvanın günde bir bağ yapıldak yediği söylenmektedir. O nedenle 20-25 adet sığır için kışlık yiyecek olarak yüz bağ *yapıldak*, bin bağı da saman yapmak üzere saz biçilir.

[*] Sazın mandaya nasıl yaradığı ile ilgili anlatı için bkz: İkinci Bölüm C.1.3.2.

3.1.2.4.5. Yastık

Genelde sazın küçükleri, yahut kındıra, topak berde, üç köşe, dodun gibi bir takım bitkilerle karışık veya sadece bir tanesiyle kalıpla sıkıştırılarak yapılır (F.39/40). Bir bağ ottan bir yastık çıkar. Geçmişte bu işle daha çok Yeşilhisarlılar (50-60 kişi) ve Sindelhöyüklüler (8-10 kişi) uğraşmıştır. Günümüzde bir iki tane de olsa hala uğraşanlar bulunmaktadır. Örneğin Sindelhöyük'te Arif ÜNLÜ hala bu işle uğraşmaktadır ancak geçmişte 40-50 bin yastık satabiliyorken 2001 yılında 3 bin yastık satamadığını belirtmiştir. Yastıkçılığın yoğun olarak yapıldığı yıllarda (10-15 yıl önce) dışarıdan; Yahyalı, Kayseri, Niğde, Nevşehir gibi illerden de buralara yastık için ot alınmaya gelinmiştir.

3.1.2.4.6. Avlu Çiti

Ovaçiftlik'de *çevilik* de denir. *Çevilik*; ev ihtiyacı için dikilen sebzeleri tavuktan vb. korumak için yapılan çite denir (F:41). Sazın kalın olanlarından yapılır. Kalın sazlar bir sıra halinde dizilir, alttan ve üstten ip geçirilir ve birbirine bağlanır.

3.1.2.4.7. *Kışlak*

Kışlak, özellikle hayvancılıkla uğraşan köylerde kullanılmıştır. Yazları dağlarda gezen sürüye Kasım-Nisan arası kışı geçirtmek üzere sazlığın kenarına barınak olarak yapılmıştır. Eni 2,5-3 metre olan kışlağın ortasında 2,5 metre boyunda bir direk vardır. Kenarlara dokuma yapar gibi örerek bir sıra halinde saz dizilir, üstüne ise yine saz, topak berde kullanılabileceği gibi naylon, çadır vb. gibi

malzemelerle de örtülebilir. Kışlak yapımında özellikle ince saz kullanılır çünkü daha sık yerleştirilebilir ve bu sayede daha sıcak olur.

3.1.2.4.8. Diğerleri

Hevek; olgunlaşmamış armut ve üzümleri berelenmeden olgunlaşmaları için asmakta kullanılır. (F.42). Topak berdeden yapılır. Topak berde toplanır, 1-2 gün güneşte bekletilir, eğer kuru ise biraz ıslatılır sonra 50-100 cm uzunluğunda saç örgüsü şeklinde ip yapılır. Bunun arasına meyveler saplarından takılır. Bu sayede meyve de zedelenmediği için uzun süre kalabilir.

Bunların dışında sazdan tarla beklemek için *alaçık* yapılır, üstüne tarhana sermek, ekmek koymak için elde örülerek *çiğ* yapılır, düğünlerde düğün ateşi yakılır, ekmek sacının altında yakacak olarak kullanılır, uçurtma yapılır. Kova bitkisinden şapka yapılır. (F.43).

3.1.2.5. Bitkilerin Ekonomisi

3.1.2.5.1. Saz

Sazlığın kıyısında yaşayan insanlar sazı, uzun yıllar birtakım ihtiyaçlarını karşılamak üzere yukarıdaki şekillerde kullanmışlardır. Kendi yağıyla kendi kavrulan bir ekonomide bu kullanım para kazandırmak yerine hep 'geçimlik' olarak kalmıştır. Sadece ihtiyaç fazlası (ki bu daha çok ev çatısı için); traktör, öküz arabası veya deveye yüklenip civar yerleşimlere para karşılığı satılmış yahut oralardan başka ihtiyaçlar (patates, buğday, pekmez) ile değiştirilmiştir. Civar köylere satılan bu

sazdan yılda elde edilen gelirle iki tane inek alınabildiği söylenmiştir. Günümüzde dışarıdan hala saz almaya gelenlerin olduğu, alan çalışması esnasında gözlenmiştir.* Yahyalı pazarında da bir kişinin saz sattığı tespit edilmiştir. (F.44).

Bugün ev çatısı için kullanılan sazın talebi az olmakla birlikte daha karlı olabilmektedir. Geçmişten beri sırf saz kesimiyle geçim sağlayan kaynak kişi Süleyman AYDOĞDU gelirinin ¼'ini ince sazdan ¾' ünü de kalın sazdan elde ettiğini söylemektedir. Uzun zamandır duraklayan kalın saz satışı son yıllarda yeniden canlanma eğilimi göstermiştir. (Bunun gerekçesini bir kaynak kişi; artan demir-çimento fiyatları olarak belirtmektedir.)

Sazlıktaki bitkilerden yararlanarak para kazandırmaya yarayan en önemli etkinlik ihraç sazı kesimidir. Sazın ihraç edilmesi 1985'lerde başlamıştır. Önceleri dışarıdan (Konya vb.) firmalar gelip almıştır ancak ücretin düşük oluşu nedeniyle çok yapılmamıştır. 1990'larda yerli firmaların çıkması ile rekabet ortamı oluşmuş ve ücret de yükselmiştir. Bundan sonra ihracat için ince saz kesimi artmıştır. Bölgede ağırlıklı olarak saz kesimi yapan yerleşimler; Sindelhöyük, Yenihayat, Ovaçiftlik, Yeşilova'dır. Dahası Sindelhöyük'de sırf saz kesimiyle uğraşan insanlar vardır. Bu insanlar Sultan Sazlığı'nın dışında Kayseri'nin Yumula Sazlığı'na, Kırşehir ve Kahramanmaraş'a da saz kesmeye gitmektedirler. Sazlığın kıyısındaki diğer yerleşimler olan Musahacılı, Soysallı, Çayırözü ve Yeşilhisar saz kesimini bırakmıştır.

İhraç edilen sazdan köylünün elde ettiği geliri şu şekilde ortaya koyabiliriz: Saz, sık ise bir kişi günde 75-150 bağ biçebilir. Seyrekse 25-30 bağ biçilir. Günlük

* Niğde'den Ovaçiftlik'e saz almaya gelen kişi 1963 yılından beri geldiğini ve götürdüğü sazları ahırın üstünü örtmek için kullandığını söylemiştir

ortalama 50 bağdan bir kişi bir ayda yaklaşık 1500 bağ biçebilir. [*] Bu da 2001 fiyatıyla 750 milyon eder. Tabii bu net gelir değildir. Bundan saz kesmek ve taşımak için yapılan masrafları düşmek gerekecektir: Genelde ortaklık yapılarak biçim yapıldığından 4 kişilik ortaklık için bu sürede 150 milyonluk yiyecek alışverişi yapıldığı söylenmiştir. Burada kişi başına düşen masraf 40 milyon olursa bir kişinin yıllık elde edeceği gelir 700 milyona kadar düşmektedir. Hatta bundan saz kesenler arasında pek memnuniyet yaratmayan günümüzdeki uygulamaya göre Milli Parklara ödenecek ücretin de düşülmesi gerekmektedir. Ücret, 432 kişinin saz kestiği 2003 yılında kişi başına 7 milyon 500 bin TL olmuşken, 2004 yılında sazlık alanın yanması yüzünden ancak 250 kişi saz kesebilmiş ve ödenecek ücret de 46 milyon 750 bin TL olmuştur.

Geçmişte insanlar saz kesmeye başlamadan bir ay önce yastık otu biçtiklerini ve bunu sattıktan sonra aldıkları para veya çek ile saz biçerken edecekleri masrafı karşıladıklarını söylemektedirler. Bugün yastıkçılık eskisi gibi olmadığından hem bakkala hem de şirketlere borçlu olarak saza girilmektedir. Saz kesimi yapan insanların büyük bir çoğunluğu kestikleri sazın parası ile gelecek bir yılı geçirmek değil, geçen bir yıl için aldıkları avansı kapatmayı planlamaktadır. Görüştüğümüz bir kaynak kişi 3 bin mark borcu olduğunu bu nedenle bunu karşılayacak kadar sazı kesmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Saz şirketleriyle yapılan bir görüşme esnasında ise bir köylünün gelip 50 milyon lira istediğine tanık olunmuştur.

[*] Saz kesim süresinde sınırlamanın olmadığı dönemlerde 10 bin bağ da biçilebilmiştir. Öte yandan kesilen saz miktarının tamamının söylenmediği bilinmekle birlikte; samimi bir derleme ortamında günümüzde (2005) Yenihayat'ta insanların en fazla 3 bin bağ keserken, Sindelhöyük'lülerin (kalabalık aile olduklarından) 15 bin bağ teslim ettikleri söylenmiştir.

Saz eğer köye taşınırsa daha yüksek fiyata satma olasılığı vardır. Bu durumda 1500 bağ saz 3 römorkla taşınacağından bunun 100 milyondan aşağıya mal olmayacağı söylenmiştir.

Saz kesimiyle elde edilen parayla önceden şirketlerden alınan avans kapatılır, veresiye yapılan alışveriş ödenir. Borcu yoksa bir yıl boyunca gerekli yiyecek alışverişi yapılır, hayvanların kışlık yiyeceği temin edilir. Düğün, ev gibi çok para kaldıran işlerin birikimi yapılır.

Bugün bölgede saz alıcısı 3'ü kendi şirketleri adına, biri başka bir şirket adına 4 kişi bulunmaktadır. Ayrıca yeni bir şirket daha kurulacağından da bahsedilmektedir.

Tablo:2. Saz Şirketlerinin 2005'deki Durumu

Şirket	**Sahibi**	**Müşteri Sayısı**
Tunalar	Mehmet TUNA	160
Metro	Ramazan YÜCEL	150
Serbestler	Bekir SERBEST	Sınırlı Sayıda
Taşeron (HİS Kamış)	Mehmet TURAN	25-30

Bu şirketler arasında en fazla iş yapan Tunalar ve Metro Şirketleridir. Tunalar, yaklaşık 20 yıllık geçmişleri ile bölgedeki en eski saz şirketidir, Metro 9 yıl ile ikinci sırada gelir. Bunlar aynı zamanda hasır ve yastık işi de yapmaktadırlar. Tunalar ve Metro şirketlerinin her ikisi de Sindelhöyük'de olduklarından Ovaçiftlik'de bunlar için çalışan taşeronlar vardır. Tunalar'ınki Mesut Atasoy, Metro'nunki Atilla Atasoy'dur. Gene taşeron olan bir diğer kişi de Mehmet Turan'dır. Mehmet Turan, merkezi Mersin'de bulunan HİS Kamış adlı şirket için Sultan Sazlığı'ndan saz almaktadır. Yeşilova'da beş yıl önce kurulan Serbestler

Şirketi ise sadece Yeşilova'dan Sultan Sazlığı sazı alabilmekte, daha çok dışarıdan (Iğdır, Sivas, Adıyaman, Erzincan, Tokat, Bafra gibi) saz alıp pazarlamaktadır.

Sultan Sazlığı'nın koruma alanı olması nedeniyle bölgede Gef-2 Projesi kapsamında 2000 yılından beri çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Gerek bu çalışmaların halk tarafından yarattığı tedirginlik ve gerekse de yaşanan sorunlar nedeniyle saz kesiminin denetlenmeye çalışılması, saz kesimiyle ilgili gerçek verilerin alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle burada, çalışmaların henüz başında olunduğu için nispeten daha doğru verilerin edinildiğini düşündüğüm 2001 yılı verilerinden yararlanılmıştır. (Bkz: Tablo.3)

Tablo:3. Saz İhracatı ile Uğraşan Kişi ve Şirketler İle Ortalama Saz Alım Kapasiteleri

Şirket	**Sahibi**	**Saz Kapasitesi**
Tunalar	Mehmet TUNA	300-500 bin bağ
Metro	Ramazan YÜCEL	220 bin bağ
Serbestler	Bekir SERBEST	50 bin bağ
HİS Kamış Taşeronu	Mehmet TURAN	100-150 bin bağ
Taşeron	Arif ÜNLÜ	40 bin bağ

Saz ihracatıyla ilgili bir sektörün Sindelhöyük'te konumlanması, Sindelhöyük'ün geçmişten beri saza bağlı geçim sağlamasının hem bir göstergesi olmuş hem de devam etmesine neden olmuştur. Yaklaşık üç ay süren saz alımının ardından burada ayrıca yıl boyu sazın temizlenmesi, yeniden bağlanması gibi işler de olmaktadır. Bu işler için Tunalar Şirketinde günlük 40-50 kişi, Metro'da 30 kişi, Serbestler Şirketi'nde 20 kişi 9-10 ay boyunca çalışmaktadır. Ancak dışarıdan saz alarak onları ihraç için Yeşilova'da hazırlayan Serbestler şirketi işçisini, (Yeşilovalılar işi bilmiyor diye) Sindelhöyük'den getirdiğini söylemiştir. Sazların

temizlenip yeniden bağlanması işinde, bağ başı ücret ödenir. Bir kişi normal bir çalışmayla 2005 fiyatıyla 15 milyon kazanabilir. Çok iyi çalışan biri de bu ücreti 20 milyona çıkarabilir. Bu işlerde kadın erkek herkes çalışabilmektedir.

Sultan Sazlığı'ndan kesilen sazlar, İçel limanından deniz yoluyla veya doğrudan kara yolu ile başta Hollanda olmak üzere Almanya ve İngiltere'ye satılmaktadır. Şirketler 2001 yılında halktan sazın bağını ortalama 1 DM'a alıp yurtdışına 2.20 DM'a sattıklarını söylemektedirler. Burada, Sultan Sazlığı Saz Kesim Planını hazırlayan Uygar Özesmi (2004)'nin değerlendirmesiyle, şirketlerin Sultan Sazlığı'ndan elde ettiği gelir 2001 verilerine göre (289.240 bağ sazdan) 150 milyar TL olup, Avrupa'daki değeri 750.000. USD'dır. Gef-2 Projesinin elde ettiği verilere göre de 2003 yılında 3.200 ha'lık alandan (ortalama 400 bin bağ) halkın elde ettiği gelir 240 milyar TL'dir.

Sazlık, 1997'de en yüksek verimini vermiştir (Örneğin Tunalar yıllık 1 milyon bağ alım yapabilmiştir). 1998'den beri saz azalmaya başlamıştır. Üstelik 1990 öncesi sazlığın sadece 1/3'i biçilirken bazı yıllarda sazın tamamı [*] kesilmiştir. Sazlığın ekolojisi açısından bu istenilmeyen bir durumdur. O nedenle insanların daha fazla kesmeleri mümkün görünmemektedir. Halen var olan sazlık alandan resmi olmayan verilere göre 500 bin bağ saz biçilmektedir. Ancak şirket kayıtlarından sorulduğunda 120-130 bin bağ olarak belirtilmektedir.

Saz kesimini tarımdaki kötü gidiş ve ülkenin 2001'de geçirdiği ekonomik kriz tetiklemektedir. Bunu bir kaynak kişi ifadesiyle; '*bu yıl* (2001) *kimi kundura, kimi kara lastikle biçti'* sözü de yeterince açık olarak ortaya koymaktadır. Sultan Sazlığı

[*] Saz Kesimi Yönetim Planını hazırlayan Özesmi 2001 yılında sazın tamamının kesildiğini belirtmektedir. (Özesmi 2002)

gittikçe kuruduğu halde saz kesmek isteyen insan sayısı arttığından sazlıkta yangın çıkarmaya varan sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Sazdan elde edilen gelirin bölge insanı için ne ifade ettiğini bir de dışarıdan birilerinden duymak için bölge esnafıyla da görüşme yapılmıştır. Sultan Sazlığı'nda en fazla saz kesimi yapan yerler kuzeydeki yerleşimler olan Yenihayat ve Yenihayat'a 12 km uzaklıktaki Sindelhöyük Beldesi'dir. Bu nedenle görüşmelerden biri Sindelhöyük'de müşterisinin %80'i saz kesimi yapan, Kolsuzlar Ticaret sahibiyle yapılmıştır.

Ali Kolsuz'a göre civardaki köyler çalışmak için dışarılara giderken bu bölgenin insanı ihraç sazından yılda elde ettikleri bir-iki milyar için burada kalmıştır. Bu, gerek saz kesimi yapan insanlar gerek yerel yöneticiler ve gerekse de diğer esnafın paylaştığı bir düşüncedir. 'Hele de köylünün çiftçilikten istedikleri parayı kazanamayışı bunu tetiklemiştir' diye de eklenir. Bir de Sindelhöyük'deki Bimis Taşı İşletmesinin kapanmış olmasının saz kesimini etkilediği söylenmiştir. Ali Kolsuz, Sindelhöyük'deki insanların %80-90'ının saz işiyle uğraştığını söylemiştir. Saz kesim mevsiminde işlerinin %100 arttığını belirtmiştir. Bu işle uğraşan insanlar; saza girerken 150-200 milyonluk, sazdan döndükten sonra da 300-500 milyonluk alış veriş yaparlar. Aldıkları şeyler; çay, şeker, mantı, makarna, yağ vb. ile giysidir. Bir kısmı da (şu anda 80-100 müşterisi böyle) saz parasıyla ödemek üzere alışveriş yaparlar.

Şirketlerin saz bağlama işlerinde çalışan kadın müşterileri olduğunu söyleyen Saray Mobilya ise, bu müşterilerinin kanepe, beyaz eşya gibi ürünler aldıklarını söylemiştir. Saray Mobilya'nın yaşlı sahibi Ali Rıza Özyalçın ise müşteri profilini şöyle özetlemiştir: '*eskiden müşterimiz, Almancı, harmancı, pancarcı iken, bugün*

sazcı olmuştur' demektedir. Devamında da; '*eskiden Bimis'de çalıştıkları için Soysallı köylülerine mal verir, Sindelhöyüklülere vermezdik, çünkü onlar ödemezdi, şimdi bu durum tersine döndü'* demektedir.

3.1.2.5.2. Sele-sepet

Sazlıktan elde edilen bitkilerden para kazanmanın diğer yollarından biri de sele-sepet örücülüğüdür. Hala sele-sepet örücülüğü ile uğraşan tek kişi olan Süleyman İLİPİNAR, 5 milyon liradan (2001) yılda 100 tane ekmek sepeti satarak evin geçimini sağladığını söylemiştir. Ancak sele-sepet modelleri değişmiş, geçmişteki zahire selesi vb.'nin yerini küçük boyda ve farklı işlevlere sahip sepetler almıştır. (F.35/37/38).

3.1.2.5.3. Hasır

Yaklaşık 30 yıl öncesinde evlerde kullanılmak üzere dokunan hasırın da satışı yapılmıştır. Ev hasırının çiftinin 4 çinik (28 kilo) buğday ettiği söylenmiştir.

Güneydeki illerde sebze nakliyesinde kullanılmak üzere, 1974-1980 yılları arası hasır dokunmuştur. Bu dönemde hasırdan elde edilen gelir de ekonomide önemli bir yer etmiştir. Yılda 500 (ki bu 1000'e kadar çıkabilir) hasır dokuyan bir ailenin yıllık geliri Eylül 2001 fiyatıyla 1.250.000.000.TL'dir. Hasır pazarlama işi ile ilk uğraşan kişi olan Mevlit DİNÇ bir zamanlar güneye yılda 700'er hasır yüklü 20-25 araba gönderdiğini, kendisinden sonra da 6 kişinin daha bu işi yaptığını söylemiştir.

Tablo 4 - Saz Ürünlerinden Elde Edilen Gelir

Ürünün Adı	Bu İşle Uğraşan Yapan Aile Sayısı	Bir Ailenin Yıllık Geliri (2000)
Sele-Sepet	1	500.000.000
Hasır	1	1.250.000.000
Kalın Saz	Her köyde birkaç kişi	600.000.000
Yastık	1	2.100.000.000
İnce Saz	Yenihayat Köyü'nün tamamı, Sindelhöyük beldesi ile Yeşilova ve Ovaçiftlik Köylerinin önemli bir kısmı[*]	700.000.000

3.1.2.5.4. Yastık

Yastığın kullanımı geçmişteki kadar yaygın olmasa da devam ettiği satışlarından anlaşılmaktadır. Sindelhöyük'de hala bu işi yapan tek kişi olan Arif ÜNLÜ, geçmişte 40-50 bin yastık satabiliyorken 2000 yılında tanesi 500 binden 3 bin tane ancak satabildiğini belirtmiştir.

3.1.2.6. Sultan Sazlığının Bitkileri ve Halk Edebiyatı

Sultan Sazlığı'ndaki bitkilerin, yukarıda görüldüğü üzere, yörede yaşayan insanların kimi ihtiyaçlarını karşılamada çok önemli bir yeri vardır. Öte yandan manevi kültürüne etkileri aynı şekilde olmamıştır. Aşağıda, Ovaçiftlik köyünden derlenmiş ve asker mektuplarına yazıldığı söylenen bir mani vardır.

Sarı sarı kamışlar
Ucunu boyamışlar
Kara gözlü yarimi
Askere yollamışlar

[*] Saz kesebilmek için Milli Parklar belirli bir ücret ödemeyi zorunlu hale getirdiğinden para ödemeye mecbur kalmaktan korktukları için insanlar saz kestiklerini açıkça söylemekten çekinmektedirler.

3.1.3 Sultan Sazlığı'nın Kuşları

Sultan Sazlığı deyince günümüzde kuşlar ve kuş gözlemciliği akla gelir (F.65). Ancak bölgede yaşayan insanlar için Sultan Sazlığı'nın ne ifade ettiği ve yaşam biçimlerine nasıl bir etkide bulunduğuna bakıldığında kuşlar ilk sırada yer almaz. Bunun nedeni beslenme, barınma gibi birincil ihtiyaçların karışlanmasında kullanılmamasıdır. Sadece yasak olmadığı dönemlerde kuşlar avlanmış (bkz: İkinci Bölüm C.1.3.8), 15-20 yıl öncesinde de yumurtaları toplanmıştır. Toplanan yumurtalar tavuk yumurtasından daha ucuza verilerek satışı yapılmıştır. Bu dönemde bir kişi günde 100-200 yumurta toplayabilmiştir. Ayrıca kuşların tüyünden yastık, pelikanın boynundaki deriden def yapılmıştır.

Bununla birlikte, sazlık alanın biyolojik çeşitliliği içinde önemli bir yere sahip olan kuşlar, bölge halkının edebiyat, sanat gibi manevi kültüründe önemli bir yere sahiptir. Kuşlarla ilgili anlatılar, el sanatları (bkz: kanaviçe fotoğrafı 63), türküler ve diğer halk edebiyatı ürünleri kuşların bölge insanı için ne ifade ettiğini gözler önüne sermektedir.

3.1.3.1. Bilinen Kuşlar ve Halkın Kuşlarla İlgili Bilgisi

Bölgede halk arasında bilinen kuşların (ve halk kültüründe önemli yere sahip olanların) başında yerel söyleyişiyle *durna* (Turna:*Grus Grus*[*]) gelir. Bilinen öteki kuşlar; *angıt* (Angıt: *Tadorna Ferruginea*)*, boz kaz* (Boz Kaz: *Anser Anser*)*, kara kaz*

[*] Sultan Sazlığı'nın faunası hakkında detaylı bilgi için bkz: Turan (2004)

(Karagerdan Kaz: *Branta Bernicla*)*, balkan kazı* (Sibirya Kazı: *Branta Ruficollis*), *gutan* (Pelikan: *Pelecanus Onocrotalus*), *allı turna/flamenke* (Flamingo: *Phoenicopterus Ruber*), kıraç ördeği (*kervan kıran*), 5-10 çeşit balıkçıl (çerge) (Balıkçıllar Ailesi: *Ardeidae)*, kızlar kuşu (Kızkuşu:*Vanellus Vanellus*), kıl ördekleri (Kılkuyruk Ördek: *Anas Acuta)*, yeşil ördek (*Anas Platyrhyncos*), elma baş/*macar ördeği* (Elmabaş Ördek:*Anthya Ferina*), , *karacördek*, *dalağan karabaş*, *sakarmeke/meke* (*Fulica Atra*), *karatavuk*, *kirik* (Kirik Ördek: *Anas Crecca*), çulluk (Çulluk: *Scolopax Rusticola*), *çaylak* (*Milvus Migrans)*, *kaşıkçı kuşları* (Kaşıkçı: *Platalea Leucorodia), bağırtlak* (Bağırtlak:*Anas Querquedula*), *ağcıllı, sülükçü* vb.

Leyleğe 'hacı leylek' denir, hacı (göçmen kuş)'dan geldiği için.
Beyaz leylek, kara leylek iki çeşidi vardır. Damlara yuva yapar. Her yuvaya konuşunda 'takırdar'.
Gutan; kazdan daha büyük, kuvvetli olur. Boğazında torbası olur, iki teneke su alır. Bağazından def yapılır.
Sülükçü diye bir kuş var, boynu bacağı uzun, siyah bir kuş. Sülük yer. Devamlı sazda durur.
Kız kız, siyah beyaz olur, güvercin kadar olur.
Angıt ördek gibi suda yaşar, yavrusunu dağda çıkarır. Angıt yumurtladığı yeri bulamaz, gider başka bir yere daha yumurtlarmış.
Kıl ördekleri yavrularını Rusya'da çıkarır.
Elma başlar, meke, yeşil ördekler burda çıkarır.
Kuğu kışın fazla olduğu zamanlarda gelir.
Ağcıllı balık yer.
Kirik ördeğin küçüğüdür.
Kazlar süzülü süzülü uçar.
Turna güzel öter. Bi güzün, bi de baharda öter.
Kuşlar gece ve sabah erken öter.

Kuşların yumurtadan yeni çıkmış haline *cücük* denir. Bahar, kuşların yumurtlama dönemidir. Kuşlar Sindelhöyük'deki Devegeçidi'nde bulunan kaynaktan su içmektedirler.

Köylüler kuşların ilk geldiklerinde bitli olduğunu, bu nedenle önce Yay Gölü'ne gidip bitlerinden kurtulduktan sonra sazlığa *yaylıma geçtiğini* söylemektedirler.

"*Öyle türlü kuş olurdu ki o batalgadan çıkmayı canın istemezdi*."

Gelip geçen kuşların geçmişte çok fazla olduğu söylenmektedir. "*Kuşlar kalktı mı bulut gibi güneş tutulurdu*", "*kamıştan gelen seslerinden durulmazdı*", *"o flemenkeler* (flamingo) *gölde yattığında davar yatmış gibi olurdu"* diyerek ifade edilen bu durum günümüzde değişmiş olsa da halk arasında edindiği yer değişmemiştir. İnsanlar sabahın erken saatlerinde dinledikleri kuş seslerini aradıklarını söylemektedirler. Gene Yenihayat'ta yapılan görüşmelerde de Sultan Sazlığı'nda eskiden kuşların çok olduğu ve boş evlere kadar girdikleri dile getirilmiştir. O zamanlar kuşları izlemek için çocuklar Yay Gölü'ne giderlermiş. Görüşme yapılan bir kaynak kişi de çocukken sazlıkta kuş yavrularıyla oynadıklarını belirtmiştir.

3.1.3.2. Halk Takvimi ve Meteorolojisi'nde Kuşlar

Halk takvimi ve meteorolojisinin oluşumuna etki eden şeylerden biri de bölgenin ekolojik özellikleridir (Erginer, 1984). Bu nedenle her bölgenin kendine özgü bir takvimi ve meteorolojisi vardır.

Sultan Sazlığı'nda bölge halkı, yıllardır gözlemledikleri kuşlarla ilgili belli bir bilgi birikimine sahiptir. Kuşlar ve halkın onların doğanın dengesine uygun davranışlarından edindikleri bilgiler, bölgenin halk takvimi ve meteorolojisinde kendini gösterir:

> *Leylek baharın geldiğini gösterir.*
> *Turnalar yükseklere çekilmeye başlayınca kış geliyor* denir. Güz gelince "*çok dolanırlar*", bu durumda "*turnalar düğün yapıyor*" denir. Baharda "*baharı şennetmeye gelir, yavrularlar, büyütürler ve güzün de eşlerini alıp giderler*".
> *Şubat dedi miydi nerde yabancı ördek var gelirdi, 10 gün durur giderdi.*
> *Martta leylekler gelir. Leylek geldi mi yaz geldi demek. Gidince de güze işaret.*
> Baharda '*kuşların sökümü gelir*': Bu kuş göçünü anlatmaktadır.

3.1.3.3. Kuşlarla İlgili İnanışlar

Baykuşun uğursuzluğu Anadolu'da Hititlerden beri bilinen bir inanıştır (Eyüboğlu, 1987:118). Sultan Sazlığı'nda da baykuş ötmesi pek hayra yorulmaz; uğursuzluk getirdiğine inanılır. "*Ocağında baykuş ötsün*" diye bir beddua vardır.

Turna kutsal bir kuştur. (Boratav, 1973:59) Turna'nın özellikle de Anadolu Aleviliğinde özel bir yeri vardır. Çalışma alanında Alevi köyü bulunmadığı halde, turnayla ilgili Alevilikteki söylencelere burada da rastlanmıştır. Örneğin; turnanın gözünü Ali peygamberden, sesini İbrahim peygamberden aldığı söylenir. Turnanın kutsallaştırılmışlığına bir başka örnek de; *Ezrailin sesi turnada, gözleri baykuşta, gücü de mandada* denmesidir. Yaygın bir inanışla turnanın öldürülmesi günahtır. Turnanın eşli gezdiği söylenir. "E*şi öldürülen bir turna yedi yıl eşini arar*" denmektedir. Bu nedenle de turnayı vurmak iyi değildir. Vuran kişinin başına

mutlaka kötü bir şey geleceği söylenir ve bununla ilgili; öldüren kişinin yakınını, malını kaybettiği gibi anlatılar da vardır.

Turnayla ilgili bu inanış kanımca günümüzde angıt kuşu ile karıştırılmaktadır. Aynı şekilde angıtı öldürmenin de günah olduğu, malına canına zarar geleceği (hayvanın, çocuğunun öleceği gibi) söylenmektedir. (Halbuki angıt kuşunun halk arasında pek de iyi bir ünü yoktur.[*])

> *Tilki angıtı yuvasında bulmuş, ellemeden gitmiş.*
> *Adamın biri (Sindelhöyük'de Hocanın Mustafa) vurmuş, yemiş, sonra üstünden geçmeden soğuğa tutulmuş ölmüş.*

3.1.3.4. Kuşlar ve Oyun

Anadolu, biyolojik çeşitliği kadar kültürel zenginliğe de sahiptir. Oyunlar da bunun en somut göstergeleridir. Anadolu'daki oyunları inceleyen Metin And (1974), bu zenginliğin kaynaklarını belirttikten sonra, çeşitli başlıklar altında Anadolu'daki oyunları sıralarken, hayvanları taklit eden ve adlarını bundan alan oyunların olduğunu söyler. Sultan Sazlığı'nda gördüğümüz leylek, kaz ve keklik oyunları bunlardandır. Sultan Sazlığı'nda oyunlar, halk kültürünün başta gelen eğlence ortamları düğünlerde oynanmaktadır. Ancak düğünün daha çok ilerleyen saatlerinde ve günümüzdeki anlamıyla gülmek için yapılmaktadır.

Leylek Oyunu: Oyunu 5-6 kişi oynar. Oyunculardan bazıları dişi, bazıları erkek, bazıları da yavru olur. Erkek leylek ağzına su alır getirir dişiye verecekmiş (dişi kuluçkadayken güya onu besliyor) gibi püskürtür. Su boyalı olur. Ya da ağzında

[*] *Angıt gibi* nitelemesi; 'biraz aptal' anlamını içerir ve bu söz bölgede de bu anlamıyla kullanılmaktadır.

un olur. Bütün bunlar gülmek içindir. Bu oyunda insanlar s*engellerlerdi* (sek sek yürüme) denmektedir.

Düğünlerde davul-zurna ile kaz yürüyüşü yaparlar: Dizini kırarak, götünü kıvırttırarak oynar. Keklik oyununda da keklik gibi sekilerek oynanır.

Çocuklar oyun oynarken veya leylek gördüklerinde şu tekerlemeyi söylerler:

Leylek leylek havada,
Yumurtası tavada,
Konmuş bizim hayada.
Anam bulgur kaynatmış,
Dedem ... oynatmış.

3.1.3.5. Kuşların Halk Müziğindeki Yeri

Turna, Anadolu'da halk edebiyatında en fazla yer etmiş[*] kuşlar arasındadır. Halk edebiyatı içinde de en fazla halk şiirinde ve türkülerde karşımıza çıkar. Göçmen bir kuş olan turna gurbet kuşudur ve türkülerde genellikle ya haber getirir, götürür ya da kendisiyle dertleşilir. (Bkz: Aytaş, 2004).

Hanife SONSUZ'dan derlenen bir türkünün sözleri aşağıdaki gibidir:

Ela gözlü bir turnaya vurgunum,
Konuşmam gayrı da size dargınım.
Kırıktır kollarım size kırgınım,
Zaten yaralıyım öldürdün durnam (turnam).

[*] A.Esat Bozyiğit (1974), turnanın halk şiirinde bülbülden sonra en çok adı geçen kuş olduğunu söylemektedir.

Güven ördek gibi sallar döşünü,
Güzel keklik gibi arar eşini.
Kötünün[*] elinden de kurtar başımı,
Zaten yaralıydım öldürdün durnam.

Hanife kız da der ki ne çıkar azdan,
Kemane kaşlarım ayrılmaz sazdan.
Umudum kesilmiş Sindelhöyük sizden,
Zaten yaralıydım öldürdün durnam.

3.1.3.6. Kuşların Diğer Halk Edebiyatı Ürünlerine Yansıması

Ad koyma geleneğine yansımış kuş isimlerine baktığımızda; suna, şahin, doğan vb. gibi isimler karşımıza çıkmaktadır.

Suna, aynı zamanda güzel anlamına gelen bir niteleme sıfatıdır. '*Suna kızım'* ifadesinde olduğu gibi güzellik ve sevgi dile getirilir. Kuş isimleri; *'Angıt gibi ağzını açma'* şeklinde söylendiği gibi bazen kötüleme sıfatı olarak, bazen de '*Kaz Ahmet'* şeklinde kullanıldığı gibi lakap olarak kullanılmaktadır.

Eğer bir adam durdu durdu güzel bir kadın aldıysa ona; 'durdun durdun turnayı gözünden vurdun' denir.

Her hangi bir tabiat öğesinin (bir ağacın, hayvanın vb.) bugünkü haline neden ve nasıl geldiğini anlatan küçük hikayecikler olarak tanımlanan (Boratav, 1982:101) dönüşüm efsanelerine Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Sultan Sazlığı'nda da rastlanmıştır. Kuşlarla ilgili anlatılar sorulduğunda canlılarla iletişim kurma yeteneğine sahip bir peygamber olduğuna inanılan Sultan Süleyman ile ilgili anlatılar

[*] Kötüden kastedilenin hasır olduğu söylenmiştir.

karşımıza çıkmıştır. Ovaçiftlik köyünde Ali Akkoç'la yapılan derlemede tespit edilenler aşağıdaki gibidir:

> *Sultan Süleyman kurdun, kuşun dilinden anlar. Cenab-ı Allah'tan öyle bir ayrıcalıktı. Her şeyi bilirdi de bir tek arının sırrına eremedi. (Arıyı gözetlemiş ama Sultan Süleyman uyuyunca arı gene sıvamış etrafını, göstermemiş. 'sırrın arı sırrına benzer' diye ordan kalma).*

> *Hayırlı kuş (baykuş) var; Sultan Süleyman zamanında kadı imiş. O zaman Sultan Süleyman'dan dua almış. O yüzden onun kısmeti ayağına gelir. Kuşlar civildeşerek gelir yanına, o bir tanesini alır, gerisini kor gider.*
> *İbibuk da çavuş imiş. O da dua almış, ona da 'ibiğini vurduğunla kısmetini bul al' demiş. O yüzden o da aramaz, ibiğini vurduğunda bulur yemini.*
> *Sultan Süleyman'a demişler ki;' kuş tüyünde yat sen, kurt kuş senin emrinde, her kuş bi tüy atsa sana yatak olur' demişler. Her kuş birer tilek atmış, yarasa da gelmiş tüm çırpınmış, tüysüz kalmış zavallı. Ona Sultan Süleyman demiş ki; 'sen de gece uç, gündüz yanarsın' demiş.*
> *Serçeye demişler ki; 'seni Sultan Süleyman çağırıyo', o da, yanında dişisi varmış, kalelenmiş; (amaan, Sultan Süleyman da kim oluyo gibi). Bunun üstüne Sultan Süleyman ona 'sen hotla' demiş. Hotlayarak gider. Hem de 'komşulardan otla' demiş. Yani tavuklara atılan yemden, ondan bundan geçinir o. Sürekli de burda kalır, bir yere gitmez.*

3.1.3.7. Avcılık

Sultan Sazlığı'ndaki korumanın kuşlar nedeniyle yapıldığı düşünüldüğünden ve şu anda avcılık yasak olduğundan avcılıkla ilgili bilgi verilmekten çekinilmektedir. Bununla birlikte, geçmişte '*kışın göller donunca çuvallarla meke, ördek, kaz getirildiği*' söylenmiştir. Gene aynı şekilde geçmişte kimi avcıların günde 100 tane kuş öldürdüğü söylenmiştir. Bir de Arapların şahin avlamaya geldiği

söylenmiştir. Şahinin akıllı bir kuş olduğu ve bu nedenle de eroin kaçakçılığında kullanıldığı düşünülmektedir.

Eti yenmek için avlanan kuşlar; yeşil ördek, elmabaş ördeği gibi ördekler ile dalağan, yaban kazlarıdır. Kuş avı, 11. aydan itibaren 2-3. aylara kadar olan sürede yapılır. *Yazın etleri yenmez olur, hem de kokar* denmektedir. Eskiden mermi bulunmadığı için tel kesilip mermi yerine kullanılmıştır.

Günümüzde yasak da olsa kuşların, Sindelhöyük'deki Devegeçidi'nde bulunan kaynaktan su içerlerken avlandığı söylenmektedir. Köylüler, özellikle kızdıkları insanları (örneğin kaçak avlananları, kaçak avlananlara göz yumuyorlar diye bekçileri) bu bahaneyle yetkili makamlara şikayet etmektedirler.

3.1.4 Sultan Sazlığı'nın Toprağı, Suyu, Meraları ve Diğer Varlıkları

Sultan Sazlığı'ndan bir zamanlar sülük toplanıp satılmıştır. Toplanan sülükleri alıp pazarlayan ve bundan ötürü kendine '*sülükçü*' lakabı takılan biri vardır.

Sultan Sazlığı'nın toprağından öncelikle tarımda yararlanılmaktadır. Tarım, sazlığın kenarlarındaki topraklarda yapılabilmektedir. Bir zamanlar daha fazla tarım arazisi açmak için sulak alanın kurutulması da düşünülmüştür. Nitekim Kuzey Sazlığı bu şekilde yok edilmiştir. Bundan başka yukarıda (bkz: İkinci Bölüm C.1.2.4.1) bahsedildiği gibi evin çatısını örtmede (ki bu sazlığın tuzlu bölgelerinden alınan çorakla yapılır) ve Yenihayat'da olduğu gibi çayırlarla birlikte kerpiç gibi kesilerek ev duvarının örülmesinde kullanılmaktadır. Ama yaklaşık on yıldır bu şekilde kerpiç ev yapılmadığı söylenmiştir.

Sultan Sazlığı kimi yerleşimler için de yerleşim alanıdır. Örneğin Ovaçiftlik köyünün tamamı, Sindelhöyük'ün geçici yerleşim yerleri olan *saz damları* koruma alanının içinde yer almaktadır.

Bir sulak alan olan Sultan Sazlığı'nın en önemli unsuru, çeşitli şekillerde onu besleyen su kaynaklarıdır. Ancak su, aynı zamanda tarım için de önemli bir kaynaktır. Bölgenin su varlığı öncelikle tarımda değerlendirilmiştir. Bu hem sulak alanı besleyen derelere sulama barajı yapılarak (bkz: İkinci Bölüm B.5.1), hem de sulak alanda açılan kuyularla yapılmaktadır.

Sulak alanın ortası göller, adalar ve sazlık alanlardan oluşurken, kenarlarında da meralar bulunmaktadır. Göllerinde eskiden çocukların yüzdüğü söylenmiştir. Meralardan ise otlatmaya dayalı bir hayvancılıkta otlak olarak yararlanılmıştır.

Bölgenin temel geçim kaynaklarından birincisi tarım, ikincisi de hayvancılık olduğundan, Sultan Sazlığı'ndan bu anlamda yararlanılması alanı önemli kılmaktadır. Bunu daha iyi anlayabilmek için bölgenin tarım ve hayvancılığına kısaca bir göz atmakta fayda vardır.

3.1.4.1. Tarım

Çalışma alanını oluşturan köylerden Ovaçiftlik ve Yeşilova ile Yenihayat, tarımsal faaliyetlerinin yoğunluğu açısından birbirlerinden ayrılırlar. Güneyde bulunan Ovaçiftlik ve Yeşilova'da tarım, Yenihayat'a nazaran daha önemli bir yere sahiptir.

Yeşilhisar İlçe Tarım Müdürlüğü'nde yapılan görüşmelerde İlçe Tarım Müdürü; Ovaçiftlik ve Yeşilova köylerinin, ürün desenleri geniş, toprak yapıları iyi,

iklimleri ılıman, sulama imkanları var olduğu için, ekonomilerinin temelinde bitkisel üretimin olduğunu söylemektedir. Ayrıca bu köylerin Türkiye'nin pek çok bölgesiyle kıyaslandığında da şanslı köylerden olduklarını eklemektedir.

Yenihayat'ın toprağının niteliği ve sulama imkanının olmayışı burada tarımın yoğunlaşmasına pek fırsat vermemiştir. Sultan Sazlığı'nun kuzey ve güneyindeki tarımsal faaliyet farkının en iyi göstergesi, tarım işçileridir. Güneyde bulunan Ovaçiftlik ve Yeşilova'da birbirinin tarlasında çalışmak şöyle dursun, dışarıdan her yıl yazlık işçiler gelmekte, Yenihayat'da ise kadınlar civar köylerin tarlalarına çalışmaya gitmektedirler. Örneğin Yeşilova'da bu yıl (2005) 20-30 hane tarım işçisi vardır. Her hanede 15 kişi vardır. Mardin, Urfa, Diyarbakır gibi doğu illerinden gelen işçiler baharda gelip, güzün tarla işleri bitene kadar köyde çadırlarda kalırlar. Bu işçilere verilecek ücreti Ziraat Odaları belirlemektedir. Örneğin ayçiçeği çırpma işinden on kişilik bir aile iki günde 350 milyon TL kazanabilmektedir. Dışarıdan gelen işçilere *kabalcı* denmektedir.

Tarımın yoğun olmadığı dönemlerde işler yardımlaşılarak yapılır ve buna *keşik/kişik/öndüç* denirmiş. Bu yöntemde; sırayla köyde 10-15 kişi toplanır, önce bir kişinin işi bitirilir, sonra diğerinin işine geçilirmiş. Tarlalarda yardımlaşmanın kalktığını bir kaynak kişi; "*Kimse kimsenin yanına gitmiyo, parayla adam bulamazsın*" diyerek ifade etmektedir. Ovaçiftlikte yardımlaşmanın son 4-5 yıldır tamamen ortadan kalktığı söylenmektedir. Bunu bir kaynak kişi; *'İnsanlar amir, memur, ağa olmuş, böyle olunca da ceplerinde para kalmaz kışa'* sözleriyle dile getirmektedir. Burada insanların kendi tarla işlerini de parayla yaptırdığı söylenmektedir. Gene bir başka ifadeyle de '*eskiden bir ay sap çeker, bir hafta zahra çekerdik. Şimdi ekinler yazıda ağarıyo, buğdayı ambarda görüyoruz'* diyerek bu

defa da makineleşme sayesinde insanların tarım işlerinden uzaklaştıklarını, "*eskiden insan gücüyle kazanılıyodu ama paramız cebimize kalıyodu, şimdi mazota gidiyo*" diyerek de bunun ekonomik değerlendirmesini yapmaktadırlar.

Geçmişte bölgenin tarımında hububat birinci sırada yer almıştır. Sulu tarım yoktur.[*] 1900 yılı Ankara Vilayet Salnamesi'nde tarım ürünleri olarak; buğday, arpa, mercimek, burçak ve zeyrek sayılmakta, meyvelerden de başta üzüm olmak üzere elma ve armuttan bahsedilmektedir. Kayseri'deki eski yerleşimlerden Mazaka'ya bağcılık Friglerle birlikte gelmiştir (Başdemir, 1999). Sulu tarım yapılamayışı nedeniyle 1970'lere kadar Çukurova'ya göç veren bölgenin o tarihlerden sonra çekim merkezi olduğu da belirtilmektedir. (Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983). Yazılı kaynaklarda adı geçen bağ ve bahçelerden günümüzde hala insanlar arasında da bahsedilmektedir. Kaynak kişiler, 30 yıl öncesinde hem üzüm, hem de pekmez sattıklarını söylemektedirler. Bölgede günümüzde tarımı yapılan başlıca ürünler: Pancar, ayçiçeği (F:45/46) (ki buna *devramel, şemşamel*(*r)* gibi adlar verilmektedir), kabak çekirdeği, buğday, arpa, çavdar, kavun ve elmadır. Köylülerin ifadesine göre de çok eskiden pancar ekilmez, elmaya bu kadar önem verilmez, ağırlıklı olarak hububat ve kavun ekilirmiş. Para kazanmak için en fazla pancar ve ayçiçeği yetiştirilmektedir. Üretilen pancar Kayseri'de bulunan şeker fabrikasına verilmektedir. Pancar eken bir aile 30 dönüm araziden 3 milyar TL (2001) gelir elde eder. Bu sulama, gübreleme ve işçilik düşünce net bir milyar olur. Yahyalı ilçesinde yaygın olan elma yetiştiriciliği de buralara doğru yayılmaktadır.

[*] Yağmura bağlı hububat tarımının geçmişte kaldığını gösteren bir söz şöyledir: '*ekin ekmem, göğe bakmam'*.

Tarım büyük oranda (yaklaşık 20 yıldır) makineyle yapılmaktadır. Hemen her evde traktör olduğu, ekinin hasadının biçer-döverle yapıldığı, Yeşilhisar İlçe Tarım Müdürlüğü'nde yapılan görüşmelerde söylenmiştir. Köylüler ise en fazla üretilen ürün olan pancarın ekiminin, sökümünün de makineyle yapıldığını söylerken Yeşilova'da bir kaynak kişi; '*bütün iş kadınlara kaldı, oğlanlar da işe yaramaz oldu* (eskiden oğlanlar pancar sökermiş)' demiştir. Yeşilova'da ziraat teknisyeni vardır.

Günümüzde ekimi yapılan ürünlerden de anlaşılacağı üzere ağırlıklı olarak sulu tarım yapılmaktadır. 2003 yılında Develi, Yeşilhisar ve Yahyalı ilçeleri tarım müdürlüklerinden edinilen bilgiye göre; DSİ Sulama Projesinin birinci kısmının bitmesiyle 28046 ha tarım alanının sulanması gerekirken, 78065 ha alanın sulanmakta olduğu ortaya çıkmıştır (Gürer, 2005:63). Bu miktar sulama projesinin ikinci bölümü tamamlandıktan sonra hedeflenen rakamdır. Kullanılan suyun %65'i barajlardan (Kovalı ve Ağcaşar), %35'i kuyulardan (kuyuların bir kısmı kaçak olarak açılmıştır) elde edilmektedir. Baraj sularıyla yapılan sulamanın da % 90'ı salma sulama, % 7-8'i yağmurlama ile yapılmaktadır. (Gürer, 2005:30). Suyun azalmasıyla birlikte en uygun sulama tekniği olarak damlama sulama teşvik edilmekte ancak maliyeti yüksek olduğundan yaygınlaşamamıştır. 2001 yılında yaşanan kuraklık nedeniyle sular kıtlaşınca, kanalların en son ulaştığı Yeşilova ve Ovaçiftlik köyleri sudan yeterince yararlanamaz olmuştur. 2001 yılında Yeşilova'da ekilmiş kimi pancar tarlaları yeterince sulanamadığından ürün alınmadan terk edilmek zorunda kalınmıştır.

Sultan Sazlığı'nın kurumaya başlamasından sonra ekilen ürünlerin (ki bunlar zaten fazla su gerektiren ürünler) suya ihtiyacının da arttığı söylenmektedir. Çünkü

eskiden daha çok sabah çiyi olduğu, bunun da bitkinin su ihtiyacını düşürdüğü söylenmiştir.

Kuzeydeki Yenihayat köyünün arazisi DSİ'nin açtığı kuyulardan saatine 4 milyon TL (2001) ödenerek sulanabilmektedir. Bu da yetiştirilen ürünün maliyetini artırmaktadır.

3.1.4.2. Hayvancılık

Sultan Sazlığı, hayvancılık üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bölgede bir zamanlar ekonomideki en önemli yeri hayvancılık alırken, günümüzde yaşanan sorunların da etkisiyle hayvan sayıları azalmaktadır.

Bölgede geleneksel olarak otlatmaya dayalı bir hayvancılık vardır. Sığırlar yazları sazlığın kenarındaki meralarda otlar, mandalar sürekli sazlık içinde yaşar, davar sürüleri de kışları sazlık içinde yapılan *kışlak*larda kalırlar. Sazlığın kuzeyindeki *saz damlar* (F.50) da zaten hayvancılık için yapılmıştır. Sultan Sazlığı, geçmişte sadece kıyısında yaşayan köylerin değil dışarıdaki diğer yerleşimlerin de gerek otlatma, gerekse de kışlık ot satın almak için yararlandığı bir yerdir. 1953 yılında Develi Ovası'nın Ekonomik Gelişimini inceleyen Reşat İzbırak; sazlıkta davarların kışlatıldığını, Kayseri'deki pastırmacıların satın aldıkları hayvanları daha çok etlensinler diye birkaç ay burada beslediklerini, burada beslenen hayvanların süt veriminin de birkaç kat arttığını söylemektedir.

Hayvanların sazdan elde edilen *yapıldak* (bkz: İkinci Bölüm C.2.1.2.4.6) dışında merada; *erişkilik, sütleğan, bozot, kangal, gıcı, karneş* ve *çayır* yedikleri söylenmektedir.

Reşat İzbırak (1953:1), sazlığın kuzeybatı bölgesinde yer alan Yay Gölü'nün adını da 'hayvan yayılan yer' anlamına gelen *yaymaktan* almış olabileceğini söylemektedir. Otlatmaya dayalı hayvancılıkta genellikle her evde evin süt ihtiyacını karşılayacak kadar (birkaç tane) sığır vardır. Sığırların cinsi Yenihayat'da daha çok halk arasında *kara mal*, *çandır, piç* denen yerli cinsken (Bkz.F:47/48) Yeşilova'da kooperatif aracılığı ile (iki-üç yıl önce 100 aile iyi cins inek edinmiştir.), Ovaçiftlik'de de bireysel girişimlerle iyi cins sığıra doğru geçiş görülmektedir. Gef-2 Projesi, Küçük Hibe Programı kapsamında bölgede yapılacak bazı girişimleri destekleyeceğini bildirmiş, bu çerçevede örneğin gene Sultan Sazlığı'nın kıyısında bulunan Soysallı Köyü, hayvancılık için girişimde bulunmuşlardır ama yeterli sayıya ulaşamayıp kredi alamamışlardır.

Sığır dışında ağırlıklı olarak koyundan oluşan ve sürünün önde gitmesi için de içinde birkaç tane keçinin bulunduğu davar besiciliği yapılmaktadır.

Tablo 5- Köylülerdeki Hayvan Varlığı

Yerleşimin Adı	**Sığır Sayısı**	**Koyun Sayısı**
Yenihayat Köyü	400	800
Yeşilova Köyü	500	600
Ovaçiftlik Köyü	400	250
Toplam	1300	1650

Not: Veriler köylerde yapılan görüşmelerden edinilmiştir.

Bölgede geçmişte beslenen hayvanlardan biri de mandadır. Manda, Güney ve Güneydoğu Asya'da ilk evcilleştirilen hayvandır. [Kreul ve Sarıcan (1993)'den

aktaran Soysal, Tuna ve Gürcan, 2005]. Türkiye'de de manda çok eski zamanlardan beri etinden, sütünden ve gücünden yararlanmak üzere yetiştirilmiştir. Manda bir sulak alan hayvanıdır ve sığırlar için kıymeti olmayan, çayır kalitesi açısından fakir yerlerin değerlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir. (Soysal, Tuna ve Gürcan, 2005:75).

Sultan Sazlığındaki mandalar yaz boyu sazlıkta kalıp, orada yavrulamışlardır. Yeşilova'da, geçmişte kayığı ile gidip sazlıkta manda arayan ve bu işten para kazanan biri olduğu söylenmiştir. Manda yetiştiriciliği günümüzde ne yazık ki geçmişteki ağırlığını kaybetmiştir. Aşağıdaki kısa anlatı, Sultan Sazlığı ve manda yetiştiriciliği arasındaki ilişkiyi anlatmaktadır:

> Yeşilova'da adamın biri mandasını satmış. Çok iyi süt verdiği için durumu hayretle karşılayan arkadaşı (mandasız ne yaparsın anlamında) sormuş;
>
> -"*Niye öyle yaptın*?" Bunun üstüne adam da;
> -" *Yahu mandayı sattıysam Sultan Sazlığı'nı da mı sattım*!" demiş. (Sıtkı Güner).

Mandanın geçmişte halk ekonomisindeki yerini de şu örnek açıklar:

> Yeşilova Köyü'nden Nurettin Seyyar geçmişte on mandası olduğunu ve geçimini bununla sağladığını anlatmıştır. On mandadan yılda on teneke[*] yağ sattığını ve bununla da '*fantayza, kafe, bakkal yoktu, ya altın ya da halı alırdım'* demektedir. Yağı, ancak memurların (parası olanın) alabildiğini söylerken yağın parasıyla kendi satın aldıklarından da mandanın ne kadar iyi gelir getirdiğini ortaya koymaktadır. Çünkü elde edilen paranın doğrudan yatırım için kullanıldığı görülmektedir.

İyi cins sığır besiciliğinin, besleme koşullarının güçlüğü ve ürün satışından elde edilen gelirin düşüklüğü nedeniyle gelişmediği söylenmektedir. Sığır

[*] Bir teneke 16 ila 18 kilo gelir

sayısındaki düşüşün en büyük sebebi de kuraklık nedeniyle ot bitmeyişi ve *yapıldak* yapmak için saz kesilemeyişidir. Yaklaşık beş yıldır da *dodun* ve *bozçayır* bitmediği söylenirken, *Saz damlarda* 35-40 dönümden 2000 bağ elde edilirken 300 bağa düştüğü söylenmektedir. Davar sayısının düşmesinin sebebi olarak da; sürüleri otlatacak yerlerin azalması gösterilmektedir. Yakın zamanlara kadar *yörüklüğe*[*] devam eden yakınlardaki bazı yerleşimler (örn; Musahacılılar Aladağlar'a artık kira istendiği için götüremez olmuşlardır) bile bu işten vazgeçmiştir. Sadece Sindelhöyük tarafında kalan az sayıdaki sürü, yazları Erciyes'in yaylalarında otlatılır, iyice kış geldikten sonra *saz damlara* (F. 50) götürülür.

3.1.5 Sultan Sazlığı İle İlgili Anlatılar

Teknolojik yeniliklere henüz tam anlamıyla ulaşamamış basit yapılı ve doğayla iç içe yaşayan toplumlarda kendi dışındaki çevreden ('vahşi doğa'dan) korku vardır. Örneğin Avrupa kökenli 'Hansel ile Gratel' ya da 'Kırmızı Başlıklı Kız' adlı masallar ile Anadolu'daki 'karaoğlak' ile 'sarıkedi' inanışlarıyla ilgili anlatılar insanın tehlikeli doğa üstü güçlerle dolu doğadan korkusunun göstergeleridir. (Orhangazi ve Özgür, 2000:12).

Bölgede tespit edilen buna benzer bir anlatı da *kara canavar'*la ilgilidir. *Kara canavar* adı, kimi zaman domuz yerine kullanılmakta, kimi zamanda efsanevi bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

[*] Hayvancılıkla uğraşan kişi anlamında *Yörüklük* burada da kullanılmaktadır.

Eskiden kara canavar vardı. Kuran'da haram dendiği için adını ananın 40 gün kısmeti kesilir (Ovaçiftlik). Sazda '*kara canavar var'* denirmiş ve bunlardan insanlar etkilenirmiş. '*Şimdi kimse bunları takmaz'* (Yeşilova).

Adamın birini rüyasında şeytan götürmüş, güya saza çağırıyomuş. İki kişi ava gitmiş, şeytan götürmüş, biri kurt olmuş, adam ekmeği mermi yerine koymuş tüfeğe, sıkmış etrafındaki kurtlara. Kurtlar kaybolmuş. Eskiden buna benzer şeyler anlatılırdı. (Yenihayat).

3.1.6 Sultan Sazlığı'nın Halk Tarafından Dile Getirilen Olumsuzlukları

Sultan Sazlığı'nın buraya kadar anlatılan kültür üzerindeki etkileri hep yapıcı, olumlu olmuştur. Bu bölümde, özellikle sorulmuş olan 'Sultan Sazlığı'nın olumsuzlukları nelerdir' sorusuna karşılık bölge halkı tarafından dile getirilen olumsuzluklar verilmektedir.

İnsanların sazlıkla ilgili başlıca şikayetleri; çamurundan ve *üvez* adı verilen sineğinden olmuştur. '*Güzün, kışın, baharın çamurdan komşuya gidemezdin*' (Ovaçiftlik).

Yaklaşık 10-15 yıldır da kurt sayısının arttığı söylenmektedir. Kurdun aslında suda yaşayamadığı, o nedenle de geçmişte bu kadar çok olmadığı söylenmiştir. Sultan Sazlığı kuruyunca kurtların arttığı düşünülmekte ve son 4 yıl içinde 4-5 inek yediği söylenmektedir.

Sultan Sazlığı'nın koruma alanı olmasıyla edindiği yasal statü de bölgede yaşayan insanlar için rahatsızlık kaynağı olmuştur. Çünkü sazlığın kuzeyinde bulunan ve bölge insanının geleneksel yaşam biçimleri gereği, geçici konutlar olarak yapılmış *saz damlar*, koruma statüsüyle beraber insanların elinden çıkmış gibidir.

Kolay yıpranan ve sürekli kullanıldıkları için her yıl tamir edilmeleri gereken bu yapılar, artık Koruma Kurulunun izni olmadan tamir edilememekte ve bu da o bölgedeki yaşam biçimine, kültüre olumsuz etki etmektedir. Bu durumu göz önünde bulunduran yetkililer alanın koruma statüsünde revizyona gitmişlerdir. (Bkz: İkinci Bölüm B.3.c)

Bölge halkının düşüncesine etki eden resmi görüşten de bahsetmekte fayda vardır. Sultan Sazlığı 1950'li yıllarda yararsız ve kurutulması gereken bataklık olarak görülmekteydi.[*] Bu düşünceyle bölgede tarıma dönük yatırımlar, yani barajlar yapılmıştır. Halk da sulama projesinin yaptığı teşvik edici etkiyle sulu tarım yapmaya başlamış böyle olunca da bölgede yaşayan insanlar için de Sultan Sazlığı'nın ekonomik değeri ön plana çıkmıştır. Sultan Sazlığı'nın çevresinde yaşayan insanlar arasında yapılan bilişsel haritalama çalışmasında (Özesmi vd, 2001), köylüler, yerel yöneticiler ve devlet görevlileri gibi çeşitli kesimlerden insanlara; 'Sultan Sazlığı ve çevresinde yaşayan insanlar dendiğinde aklınıza gelen değişkenler nelerdir' sorusu sorulmuştur. Soruya cevap olarak en fazla dile getirilen değişkenlerin; 'geçim' ve 'kuşlar' olduğu, buna köylüler tarafından 'saz kesimi' eklendiği belirtilmektedir. (Özesmi vd, 2001). Çalışma, bölge halkı tarafından dile getirilen Sultan Sazlığı ve çevresinde yaşayan insanların geçimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken, aynı zamanda resmi görüşün etkisini de göstermektedir.

[*] Reşat İzbırak (1953)'ın çalışması bu görüşün kanıtı niteliğindedir.

3.2. Kültürün Sultan Sazlığı Üzerindeki Etkisi ve Sorunlar

Çevre, doğadan farklı olarak insanın kendi ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirdiği bir mekandır (bkz: Birinci Bölüm A.4). Sultan Sazlığı'nda yaşayan insanlar da çevrelerine etki etmiş ve kendi istekleri doğrultusunda biçimlendirmiştir. Buradaki insan etkisini iki başlık altında incelemek gerekmektedir.

3.2.1 Bölgede Yaşayan İnsanların Geleneksel Yaşam Biçimlerinden Kaynaklanan Etki

Kültürün Sultan Sazlığı üzerindeki etkisini görmek için, İkinci Bölüm C.1.'de yazılanları tersten okumak gerekmektedir. Ancak bölgede yaşayan insanların geleneksel yaşam biçimi olarak kültürün Sultan Sazlığı üzerindeki etkisi 1985 öncesi ve sonrası olmak üzere iki kısımda incelenmelidir.

Sultan Sazlığı'nda yetişen sazın ihraç edilmeye başlandığı 1985 yılına kadar olan dönemde yukarıda (bkz: İkinci Bölüm C.1) detaylarıyla verilen geleneksel yaşam biçimi hüküm sürmüştür. Bu dönemde;

a. Saz başta olmak üzere kındıra, topak berde, üç köşe, domuz kındırası, kova ve ılgın vb. gibi çeşitli bitkilerin, yerel sayılabilecek ihtiyaçların karşılanması için kesimi yapılmıştır.
b. Hayvanlar meralarda otlamış, sazlık içinde kışlamış, yaşamış, bunlara ilaveten kışlık ot da Sultan Sazlığı'nın çayırlarından biçilmiştir.

c. Sazlığın kıyısındaki topraklarda tarım yapılmış, çorak toprak ve çayırlı toprak ev yapımında kullanılmıştır.
d. Kuşlar avlanmış, yumurtaları toplanmış, tüyleri yastık vb. yapılmıştır. Turna gibi bazı kuşlar kutsallaştırılarak avlanmamıştır.
e. Kara canavar efsanesi ile sazlık alana özellikle gece girmekten kaçınılmıştır.

1985'den, yani sazın ihraç edilmeye başlamasından sonra ise yeni bir süreç başlamıştır. Sazın ekonomik değerinin yükselmesiyle birlikte saz kesimi tavana vurmuştur. Bu ise Sultan Sazlığı üzerinde baskıya neden olmuştur. Sazın tamamının kesilmesinin yanında, sazlığa traktörle girilmesi, yakılması, belli dönemlerde sazlık alanın tamamında insanların bulunması şeklinde oluşan bu baskılarla sulak alan ve biyolojik çeşitliliği zarar görmüştür. (F.51/52/53)

3.2.2. Bölge Dışından ve Planlı Etki

Bölge için yapılmış planlamalar, dışarıdan insanlar tarafından yapıldıkları halde, bölgedeki yaşam biçimine yani kültüre etki ederek kültür aracılığı ile de doğal kaynakları etkilemektedir.

Bölgedeki en önemli planlı etki, sulama barajları yapımıdır. Sultan Sazlığı bir sulak alan ekosistemidir ve bu ekosistemi besleyen çeşitli su kaynakları vardır. (Bkz: İkinci Bölüm B.3.2.). Öte yandan dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de sulak alanlar bir zamanlar islah edilmesi gereken, 'işe yaramayan bataklıklar' olarak görülmekteydi. Develi Ovasının ekonomik gelişimi konusunda 1953 yılında bir

çalışma yapan Reşat İzbırak da; Sultan Sazlığı için ıslah edilerek tarım ve hayvancılığa açılmasını önermiş ve bu şekilde zenginlik kaynaklarının elde edileceğini belirtmiştir. Gene aynı yıl Kayseri'de yapımı tamamlanan şeker fabrikası planlanırken gerekli şeker pancarının Develi Ovasından elde edilmesini öngörülmüştür. (İzbırak, 1953). Bunlardan sonra da doğal kaynağa zarar verme korkusu olmadan, tarıma dönük planlamalar yani sulama barajları (bkz: İkinci Bölüm B.5.1.) yapılmıştır. Bu planlamanın bölgede hedeflenen ekonomik anlamda kırsal kalkınmaya katkıda bulunduğu kuşkusuzdur. Bunun toplumsal yaşamdaki yansıması olan 'modernleşme'nin izlerini her alanda görmek mümkündür: Evlerin geleneksel mimari tarzında yapılmaz oluşu, Sultan Sazlığı bitkilerinden yararlanılarak yapılan sele-sepet, yastık, hasırın kullanılmaz oluşu, tarımda makineleşme, evlerde kullanılan beyaz eşyanın artması vd. gibi.

Tarımla kalkınmaya yönelik bu uygulamanın (sulama projesi) modern yaşam biçimi sayesinde getirdiği olumsuzluklar bir yana en önemli etkileri;

a. Sulu tarımda kullanılmak üzere, sulak alanı besleyen en önemli iki kaynak olan Yahyalı ve Dündarlı dereleri üzerine barajların (Ağcaşar ve Kovalı) yapılması,
b. Tarım toprağı elde edilebilmesi için boşaltım ve drenaj kanalları ile sulak alanın suyunun boşaltılarak kurutulması,
c. Tarımdan dönen kirli ve tuzlu suların sazlığa dönerek biyolojik çeşitliliğe zarar vermesi vb. şekillerde olmuştur.

Devletin sulama kanalı yapması, ucuz bir sulama yöntemi olduğu için salma sulamayı teşvik etmiş (damlama sulama pahalı) ve suyun yanlış (gereksiz su

sarfiyatı) kullanılmasına neden olmuştur. Barajların yapımı ile ilgili ikinci önemli nokta da; barajlar sulu tarımın yoğunlaşmasına, hatta fazla su gerektiren ürünlerin ekimine neden olmuştur. Barajların yukarıda anlatılan etkileriyle (alanın kurutulması ve tuzlanma ile birlikte) de sazlık alan daralmış, bu ise hem hayvan otlatmanın içlere kadar girmesine, hem de sazın tamamının kesilmesine neden olmuştur.

Sonuçta bu olumsuzluklar, baraj yapımıyla ekonomik uğraş olarak sulu tarımı benimseyen halkın etkisi haline dönüşmüştür.

3.2.3. Sorunlar

Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren ciddi boyutlara ulaşan çevre sorunları dünyanın yaşanılabilirliğini tehdit eder hale gelmiştir. Çevre sorunları 'ekosistemin bir parçası olduğu halde içinde bulunduğu sistemi tahrip etme güncüne sahip tek canlı' olan insan etkisiyle oluşmaktadır. (Bkz: Birinci Bölüm A.5)

Sultan Sazlığı ve çevresinde yaşayan insanlar arasındaki ilişki de günümüzde sorunlara neden olmaktadır.

Gef-2 Projesi kapsamında bölgede sosyo-kültürel yapıdan, meraların durumuna, flora, fauna, hidroloji gibi pek çok konuya uzanan yelpazede bilimsel çalışmalar yapılmış ve sonunda elde edilen verilerden yararlanılarak Sulak Alan Uzun Dönem Yönetim Planı (2005) hazırlanmıştır. Söz konusu yönetim planında bölgedeki sorunlar şu başlıklar altında toplanmıştır:

a. Su kaynaklarının kullanımı
b Saz kesimi
c. Otlatma
d. Tarımsal faaliyet

e. Kontrolsüz turizm

f. Kaçak avcılık

g. Kirlilik

h. Yangınlar

ı. Yapılaşma

Gef-2 Projesinin verileri ile çalışmamızın verileri birlikte değerlendirilerek kabaca toparlanacak olursa; Sultan Sazlığı sulak alan ekosistemi ciddi tehdit altında bulunmaktadır. Fakat sorunlar arasında önem farklılıkları vardır. Bunlar arasında en önemli sorun olup, diğer bazı sorunlara neden olan şey susuzluktur.

Sazlık, 1988 ve 1989 yıllarında yaşanan kuraklık ve su seviyesinin istenen şekilde tutulmaması yüzünden 1990 ve 1991 yıllarında, daha sonra da 2001-2002 yılları arasında ciddi olarak kurumuştur. Hem sulama projesinin etkisi hem de küresel olarak yaşanan kuraklıklar nedeniyle sulak alanda onarılması güç hasarlar açılmıştır. (Özesmi, Somuncu ve Tuncel, 1993:284; Özesmi, 2004)

DSİ projesinin yapımından sonra Sultan Sazlığı'nın drenaj kanallarından gelen sularla beslenmesi öngörülmüştür. Ancak tarımda, hem çok fazla su gerektiren ürünlerin yetiştirilmesi, hem salma sulama tekniğinin kullanılması (%90'ı salma sulama), hem de sulama barajının ikinci merhalesi bittiğinde sulanabilecek olan arazi miktarı kadar alanda sulu tarım yapılması (Gürer, 2004:82) yüzünden çok su kullanılmakta ve kanallardaki suların da tamamı sulama motorları ile çekilmektedir.

Ayrıca kanallardan su gelse bile bu su, tarımda kullanılan sulardan arttığı için kimyasal olarak kirli ve tuzlu olduğundan ikinci bir sorun kirliliğe neden olmaktadır.

Sultan Sazlığı'ndaki su kaynaklarının durumunu inceleyen Prof. Dr. İbrahim Gürer (2004) de DSİ sulama barajının etkisinin, bölgede sulamanın başladığı 1986 yılından beri olumsuz olduğunu ortaya koymaktadır.

Sultan Sazlığı'nın kurumasından en çok biyolojik çeşitlilik zarar görmüştür. Kuraklık, bununla birlikte gelen tuzlanma, sulak alanın daralmasına, meralarda ot bitmeyişine, sazlık alanın küçülmesine neden olmuştur. Üstüne üstlük tam da bu zamanlarda saz kesim baskısı başlamıştır. Alandaki diğer önemli sorunsa saz kesimi baskısıdır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Sultan Sazlığı, bütün unsurlarıyla halk kültürüne etki etmiş ve etkileyebildiği oranda da biçimlendirmiştir. Bu etki, ihtiyaçların beslenme, barınma ve giyinmeden oluştuğu geçmişte ev çatısı, sele-sepet, hasır, hayvan yiyeceği gibi olanaklarla önemli bir açığı kapatırken, hayatın bütün yönlerine de yansımış görünmektedir. Buna karşılık kültür de sazlığa etki etmiş; sazını kesmiş, kuşunu avlamış, kimi yerlerini otlak, kimi yerlerini de tarım arazisine çevirmiştir. Bu karşılıklı etkileşimin yakın zamanlara kadar hem sazlığın ekolojisi hem de kültür üzerinde ciddi bir olumsuzluğa yol açmadan devam ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Aksi takdirde ne Sultan Sazlığı, ne de burada oluşan kültür günümüze kadar sürebilirdi. Ancak bu dengeli durum sonradan değişmiştir.

Bir kaynak kişinin ifadesiyle de durum şöyle özetlenebilir:

> *Önceleri insanlar sazlığın yönlendirmesinde idi; sular çekilip sazlık daralınca tarım yapar, sular çoğalıp sazlık genişleyince geri çekilirlerdi. Şimdi ise bu durum tersine döndü, insanlar sazlığı yönlendirmektedir.* (Mustafa Yılmaz)

Sultan Sazlığı ve çevresinde biçimlenen kültür arasındaki ilişkiyi içeren alan çalışmasının sonuçları şunlardır:

- Sultan Sazlığı'nda yetişen hemen her bitkinin halk kültüründe çeşitli şekillerde etkisi olmuş ve bu nedenle kesimleri yapılmıştır. Ancak sazlıktaki kimi unsurlardan yararlanarak ihtiyaçları gidermek üzere oluşturulmuş bu geleneksel uygulamalar terk edilmektedir. Örneğin; sazın ev çatısında

kullanımı, yeniden yapanlar tek tük çıksa da oldukça azalmış, hasır, sele-sepet, yastık yapımı (evlerin betonarme yapılması, bu evlerde modern mobilyaların kullanılması yüzünden) neredeyse bitme noktasına gelmiştir.

- Yenihayat'da çayırlı toprağı keserek elde edilen kerpiçlerle ev yapma işinin, on yıldır terk edildiği onun yerine satın alınan malzemeyle (briket duvar, saz çatı) ev yapıldığı belirtilmiştir. Ancak böyle olunca da bir evi 4-5 yılda bitirebildiklerini söylemişlerdir.
- Artık geleneksel kültür ürünleri için değil ihraç etmek üzere halkın *kamış* olarak adlandırdığı saz kesimi yapılmaktadır. İhraç sazı kesme talebi yüksektir. Bölgenin genelinde (hem yerel yöneticiler, hem esnaf, hem de köylü böyle söylemekte), '*saz kesimi yüzünden gençler iş sahibi olmaya dışarı gitmiyor*' denmektedir.
- İhraç sazının daha çok insan tarafından kesilmek istenmesinin nedenlerinden biri işin kolaylaşmasıdır. Saz kesimi kuraklık öncesi çok zor bir iş olduğundan (bkz: İkinci Bölüm C.1.2.2) ancak çok mecbur kalanlar yapmaktaydı. Şimdi sazlığın kuruması, bu işi kolay yapılır hale getirmiştir.
- Saz kesimine devam etmeye ya da bırakmaya neden olan esas unsurlar diğer geçim kaynaklarıdır. Sultan Sazlığı'nın çevresindeki yerleşimler arasında, örneğin Musahacılı, Soysallı, Çayırözü gibi, başka bir geçim kaynağına sahip olanlar (Musahacılı *Yörüklüğe* devam etmiş, Soysallı ve Çayırözü'nde bir süreliğine yurtdışına gitme yaygın) saz kesimiyle ilgilenmemiştir. Çalışma alanını oluşturan üç köyden kuzeyde olan Yenihayat'ın tamamına yakını, güneyde olan diğer ikisinde (Ovaçiftlik ve Yeşilova) de ortalama yarısı saz kesmektedir. Güney ve kuzey köyleri arasındaki bu farkı da tarım olanakları

meydana getirmektedir. (Bkz: İkinci Bölüm C.1.4.1 ve 1.4.2) Ancak kuraklığa bağlı tarım ve hayvancılıktaki verim düşüşü, tarım ve hayvan ürünlerinin para etmeyişi, 2000'li yıllarda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizin de etkisiyle köye geriye dönüş olması, bütün dikkatlerin saz kesimi üzerinde toplanmasına neden olmuştur. Bunu köylülerin ifadesiyle; "*bu yıl kimi kundura, kimi kara lastikle saz kesiyor*" cümlesi de açıkça göstermektedir.

- Bölgede köylüler hayvancılığın gerilediğini, hayvan sayılarının çok düştüğünü söylemişlerdir. Manda, sulak alan ekosistemi için uygun ve verimli (bkz: İkinci Bölüm C.1.4.2) iken neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Yenihayat'da kuraklık yüzünden hayvanlardaki hem süt, hem de et verimi düşmüş, yöreye uygun yerli cins olan *çandır* denen bir inekten bir kilo süt alınmaz olmuştur. İki yaşında bir dana 250-300 milyon TL ancak etmektedir. Sazlığın kuruması yüzünden hayvanlar otlayamadığı gibi kışlık ot da biçilememektedir. Hayvancılıkla geçim sağlayan bir köy olarak Yenihayat, hayvanın kışlık yiyeceğini bile satın almak zorunda kalmıştır. Bu da zaten tarım yapılamayan bir köyde saz için ikinci bir baskı unsuru demektir.
- Ovaçiftlik ve Yeşilova köyleri, Sindelhöyük'lüleri *çevrik*, yangın gibi saz kesiminde oluşan sorunları çıkarmakla suçlamaktadırlar. Köylülerin ifadesine göre; Sindelhöyük'de saz kesmek isteyen insan hem fazla, hem güneydeki gibi onları engelleyen (saz kesimi ve tarım ürünlerinin hasadı aynı zamana denk geliyor) tarım işleri yok, hem de aynı zamanda kalabalık (*güçlü*) aile yapısına sahiptirler. Bu nedenle Sindelhöyüklüler sazlıkta başkalarının alanına (günümüzde sazlık köylerin geleneksel kullanım alışkanlıklarına göre

saz kesim bölgelerine ayrılmıştır) girerek sorun çıkarmaktadırlar. Ovaçiftlik köyünde de saz şirketlerinin taşeronlarının Sindelhöyük'den adam getirterek köyün sazlığını kestirdiği, bu durumda köyde saz kesmek isteyen diğer insanların saz kesemediği söylenmektedir. Halbuki örneğin Yeşilova'da saz kesme konusunda köylüler kendi aralarında sorun yaşamadıklarını söylemişlerdir. Bu durum, köylülerin ifadesiyle; saz kesiminin güçlü insanların elinde olduğunu göstermektedir.

- Ovaçiftlik ve Yeşilova köyleri ile Sindelhöyük tarafı arasında saz kesimi için yapılan çekişmenin nedenleri de İkinci Bölüm C.1.4.1 ve 1.4.2 bölümlerinde anlatılan tarım ve hayvancılık konusuyla ilişkilidir. Burada Yenihayat köyü Sindelhöyük tarafını temsil etmektedir. Yeşilova ve Ovaçiftlik köyleri ekonomileri açısından benzer özellikler gösterirken, Yenihayat bunlara nazaran biraz daha kötü durumdadır. Bunun en iyi göstergesi tarım işçileridir. Ovaçiftlik ve Yeşilova köylerinde insanların birbirlerinin işinde çalışması şöyle dursun tarım işinde çalışmak üzere yazları dışarıdan işçiler gelmektedir. Çok iyi tarımın yapılamadığı kuzeydeki Yenihayat köyü'nde ise köylüler çevredeki köylerin tarlalarında çalışmaya gitmektedirler.Böyle olunca da tarım alanlarının daha zayıf olduğu kuzeyin saz kesim talebi güneye oranla daha fazladır sonucu çıkmaktadır.
- Saz kesiminde meydana gelen sorunların çözümü için alan, Gef-2 projesi ekibi tarafından saz kesim bölgelerine ayrılmıştır. Saz kesim bölgelerinde saz kesebilmenin şartı, bu yerleşimlerde oturuyor olmaktır. Saz kesim bölgelerinin sınırları gayri resmi olarak belli olmakla birlikte fiziksel olarak sazlıkta sınırlar belli değildir. Bu uygulama 2003 yılında başarılı olmuştur.

Ancak 2004'de uygulanamamış ve yine yangın çıkmıştır. Artık hem hangi köyde kimlerin saz keseceğinin listesi yapılmakta, hem de sazlık ücretlendirilmektedir. Bu ücreti herkes ödeyemediği için gene esas saz kesmek isteyenlerin kesmesi mümkün olamamaktadır. Böyle olunca da köylüler hem Gef-2 proje ekibine, hem de *kuş bekçileri* adını verdikleri Milli Parkın koruma görevlilerine tepki göstermektedirler. Köylüler, bekçilerin herkese eşit davranmadıkları ve ekibin Gef-2 Projesinden gelen paraları yedikleri gibi iftiralara başvurmaktadırlar.

- Saz kesimi yapan insanlar sazdan elde ettikleri parayla; yıllık yiyeceğini temin etmekte, eşya almakta, toplu para gerektiren ev, düğün vd.ni yapmaktadır.
- Özellikle kuzeyde, saz kesimiyle uğraşan insanlar şirketlerden borç almaktadırlar. Her türlü ihtiyacını parayla karşılamak zorunda kalan insanlar günümüzde yıllık temel beslenme ihtiyaçları için bile borçlanmaktadır. Saz şirketlerine borçlu olmak, insanları saza bağlamaktadır.
- Bölgenin tarım geçmişine bir göz attığımızda ise; geçmişte daha çok kuru tarım yapılırken, sulama kanallarının yapılmasından sonra sulu tarıma geçilmiştir. Ancak günümüzde ekimi yapılan ürünler çok su gerektirmektedir. Ürünlerin fazla su gerektirmesi ile birlikte yaşanan kuraklık nedeniyle tarım iyice zora girmektedir. Ekonomileri tarıma dayalı olan Ovaçiftlik ve Yeşilova köyleri sulama kanallarının ulaştığı en son köyler olduklarından susuzluktan en fazla onlar etkilenmektedir. Suyun yetmediği yerde su kuyuları açılmaktadır. Çok miktarda açılmış olan (bunlar içinde kaçak kuyular da vardır) bu su kuyuları gene sulak alan ekosistemi için zararlı olmaktadır.

- Tarım işleri büyük oranda makine ile yapılmaktadır. Geçmişte olduğu gibi imeceyle tarım işi yapılması da tamamen bitmiştir. İnsanların kendi tarla işlerini de parayla yaptırdığı söylenmektedir. *Keşik/öndüç* adı verilen geleneksel yardımlaşma yöntemi yerini parayla tutulan *kabalcı*lara bırakmıştır.
- Sulak alandaki kuraklık, bölgedeki tarımı başka bir şekilde daha etkilemiştir. O da; geçmişteki kadar sabah çiyi yağmaması ve bu nedenle de ürünlerdeki su ihtiyacının artmasına neden olmasıdır.
- Son on yıllarda bölgede, kendi kendine yeten kapalı bir ekonomiden para ekonomisine geçişle halk ekonomisinde bir değişim yaşanmaktadır. Bu durumu köylülerin ifadesiyle şöyle özetleyebiliriz:
    - Yeşilova'da evinde bilgisayar ve interneti olan bir kaynak kişi; '*Eskiden televizyon yoktu, televizyona ihtiyaç yoktu, elektrik yoktu, elektriğe ihtiyaç yoktu. Şimdi bunlar çıktı o yüzden insanlar perişan'* demektedir.
    - Geçmişte on mandasıyla çok iyi geçim sağladığını söyleyen Nurettin Seyyar adlı kaynak kişi ; '*Fantazya, kafe, bakkal yoktu. Ya altın ya da halı alırdım'* diyerek değişimi dile getiren bir başka köylüdür.
    - '*Şimdi paranın da kıymeti yok, eskiden pazara gider ihtiyacını görür, artırır gelirdin, şimdi yetmiyo.'*
- Ekonomik değişimin bölge halkının düşünüşünde de yansıması olmuştur. *'Şimdi çocukların geleceğini düşünüyosun'* diyerek bir kaynak kişi dünya görüşlerindeki değişimi ortaya koymaktadır. Bu ifade günümüzde eskiye oranla daha çok gelecek kaygısı duyulduğunu ortaya koymaktadır.

- Bölgede halk ekonomisinde yaşanan değişimle gelinen durumu 2001 yılında yapılmış bir çalışma daha gözler önüne sermektedir. Sultan Sazlığı'nın kıyısındaki yerleşimlerde yapılan bilişsel haritalama çalışmasında (Özesmi vd., 2001) köylüler, Sultan Sazlığı ile ilgili değişkenler olarak en fazla; geçim, kuşlar ve saz kesimini dile getirmiştir. Bu da göstermektedir ki; Sultan Sazlığı bölge halkının gözünde geçimlerine olan etkisi nedeniyle önemli hale gelmiştir. Burada kuşların dile getirilmesinin nedeni de geçmişte bölgenin manevi kültüründe yer etmiş olmasının yanında, yürütülmekte olan koruma çalışmalarının etkisidir.
- Küreselleşmenin yeni biçiminde, kitle kültürünün, modern araçların egemenliğinde (örneğin televizyon) olduğunu biliyoruz. Bu egemenlik bazı inanmaların ortadan kalkmasını kolaylaştırmaktadır. Sultan Sazlığında, sazlıkla ilgili '*kara canavar*' gibi anlatılar unutulmaya yüz tutmuştur. Artık bunlara inanılmadığı söylenmektedir. Yani; doğadan korkma ortadan kalkmıştır.
- Bölgenin manevi kültür ürünlerine (türküler, oyunlar, vd.) en fazla kuşlar etki etmiştir. Bölgede kuşlarla ilgili hep güzel şeyler söylenmiştir. Hatta eskisi gibi çok olmayışlarından dolayı üzüntü dile getirilmiştir.
- Türkiye'nin genelinde ancak bir iki yerde karşımıza çıkan kuş taklidi oyunlardan burada leylek, kaz ve keklik gibi üçünün birden sayılması Sultan Sazlığı'nın etkisi ile olsa gerektir.
- Doğayla iç içe yaşam, insanlara doğa ve ekolojik ilişkiler konusunda çok şey öğretmekte ve insanlar bu bilgiyi kendi yaşamlarına da uygulamaktadırlar.

Örneğin Sultan Sazlığı'nda insanlar kuşların mevsimsel hareketlerinden yılı takip ettikleri bir halk takvimi ve meteorolojisi oluşturmuşlardır.

- Sonuçlara genel olarak bir göz attığımızda; Sultan Sazlığı geçmişte hayatın (kültürün) bütün yönlerine etki ederken, bunlar gittikçe unutulmuş ve sadece ekonomik değeri (örneğin saz kesimi) öne çıkmıştır. Bundan sonra da; DSİ projesi sonrasında gelen su sorunu ile birlikte küresel olarak yaşanan kuraklık üst üste geldiğinde, sulak alandan yararlanma üzerine kurulu geleneksel yaşam biçimi, ekonomik sebeplerle sulak alan için baskı oluşturmaya başlamıştır. (Bkz: İkinci Bölüm C.2.3.)

Değerlendirme

Kültür-çevre ilişkisinin akıllı aktörü olarak insanın, çevresinde bulduğu doğal kaynaklardan çok iyi yararlandığı ve ihtiyaçları doğrultusunda da bu kaynaklarla kültürünü biçimlendirdiği görülür. Bunu yaparken elbette doğaya etki etmiştir. Fakat küreselleşmenin etkisinden uzak ve teknolojik gelişmelerden henüz nasibini almamış toplamlarda, insanın doğa karşısındaki acizliği, yaşamın sübabı olmuştur. İnsanın yeryüzündeki serüveni de böylece devam edebilmiştir. Çünkü kültür ve çevre arasındaki ilişkide doğa zarar görürse insan da zarar görmüştür. Nitekim insanlık tarihinde bu sebeple yok olmuş medeniyet örnekleri vardır.

Sultan Sazlığında da karşılıklı ilişki esasına dayalı bir kültür oluşmuştur. Sazlığın kıyısında yaşayan insanlar, sulak alan etrafında gayet uyumlu bir geleneksel kültür inşa etmiş ve yaşamının sürdürülebilirliğini garanti altına almıştır. Örneğin

sazlıktan elde edilen bitkilerle yapılan; yastık basımı, hasır dokuma, sele-sepet örücülüğü gibi etkinliklerin, bölge ihtiyaçları çerçevesinde yoğun olarak yapıldığı zamanlarda bile doğal kaynak için zararı olmamıştır. Fakat bugün sulak alana bağlı o geleneksel yaşam biçimi değişip, para ekonomisine geçişle yeni bir yaşam biçimi şekillenirken, sulak alan da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Yaşamın yerel olanaklarla devam ettiği zamanlardaki dengeli hali, değişimin hızlandığı, modern zamanlarda bozulmuştur. Bu durumu dünyada yaşanan süreçten bağımsız olarak anlamaya çalışmak mümkün değildir. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında tüm dünyada iktisadi kalkınmadan bahsedilmekteydi. Türkiye'de ise aynı zamanlarda dışa açılma politikaları uygulanmaktaydı. Bu kapsamda ülkemize de ithal edilen kalkınma düşüncesiyle pek çok yatırımlar yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğunluğu tabii ki toplumun 'kalkınmamış' kesimi olan köylüler içindir. Sultan Sazlığı çevresindeki barajların yapımı da bu kapsamdadır. Develi Ovası'nda kırsal kalkınmayı tarımla başarabilmek için devlet, sulama barajları yapmıştır. Ancak bu barajların sadece ekonomik sonuçları düşünülmüş, ekolojik sonuçları hesaba katılmamıştır. Sultan Sazlığı'nın en büyük sorunu susuzluk ve kuraklık bu büyük sulama projesi planlamalarından sonra ortaya çıkmıştır.

Ayrıca DSİ projesiyle sulu tarıma başlanması Sultan Sazlığı'nda para ekonomisine geçiş sürecini hızlandırmıştır. Ancak bununla birlikte hem geleneksel kimi uygulamalar terk edildiği, hem de yeni ihtiyaçlar ortaya çıktığı için paraya bağımlı hale gelinmiştir. Örneğin geçmişte ev, çevrede bulunan toprak, çayır, saz gibi yerel imkanlarla, tarım yardımlaşma ile yapılırken günümüzde kapitalist dünya

sisteminde olduğu gibi hepsi için para gerekmektedir. Para bulunamayınca da bir ev 4-5 yılda ancak tamamlanabilmektedir. İnsanların ekonomide meydana gelen değişimi nasıl ifade ettikleri yukarıda örnekleriyle verilmişti. Burada verilen örnekler bize günümüzde ihtiyaçların arttığı modern toplumun durumunu göstermektedir. Sonuç olarak sulama barajlarının; hem sulak alanı kurutması gibi doğrudan ekolojik, hem de temelinde yatan düşünce ile dolaylı olarak olumsuz etkisi olmuştur. Şimdi Sultan Sazlığındaki köyler küreselleşmenin etkisiyle kendi kendilerine yeten topluluklar değil, modern tüketim toplumunun bir parçası olmuşlardır.

Sultan Sazlığı'ndaki ikinci büyük sorunun yani yoğun saz kesimi baskısının nedeni de küresel dünya sistemiyle eklemlenmedir. Kalkınma hedefiyle başlanan sulu tarım ve bunun etkisiyle hızlanan para ekonomisine geçişte, tarım ve hayvancılıktan para kazanamama gibi kötü bir durumla karşılaşılınca, saz kesimi üzerinde baskı oluşmuştur. Daha fazla saz kesebilme hırsı, saz kesemediği için kızıp alanda yangın çıkarma, Milli Parkın görevlilerini proje için gelen parayı yediği şeklinde suçlamanın altında hep bu para ekonomisine geçiş ve küresel dünya sisteminin etkisi vardır. Her türlü ihtiyacını parayla gidermek için paraya bağımlı hale gelen halk, diğer gelir kaynaklarından istediği sonucu alamayınca, saz ihracatının başladığı (ve saz kesiminden daha iyi paranın kazanılmaya başlandığı) 1985'den itibaren yoğun olarak saz kesimine yönelmiştir.

Günümüzde tüm toplum ve kültürleri içine alan kapitalist dünya sistemi ve bu sistemin belirlediği küreselleşme süreci Türkiye'yi de içine almıştır. Bunun ekonomik olduğu kadar, modernleşme adıyla köylere kadar giden sosyal ve kültürel

etkileri de yaşanmaktadır. 'K*ara canavar*' anlatısına eskisi gibi inanılmaması bu sebepledir. Sazlıkla ilgili '*kara canavar*' gibi anlatıların unutulmaya yüz tutması; doğadan korkmanın ortadan kalktığını, ona sahip olunmaya başlandığını göstermektedir. Yani kapitalist üretim biçimindeki gibi çevre (sazlık) sadece bir üretim girdisi olarak görülmeye başlanmıştır.

Halbuki doğa ile iç içe bir yaşam insandaki moral dengeyi sağlamlaştıran bir unsurdur. Nitekim Sultan Sazlığının kuşları da geçmişte bölge insanın manevi hayatına önemli bir etkide bulunmuştur. Ancak sazlık alanın ekonomik bir değer kazanmasıyla manevi değeri ikinci planda kalmaya başlamıştır. Artık türküler yakılmıyor, kuş taklidi oyunlar oynanmıyor, kuş sesleri dinlenmiyor, kanaviçeler yapılmıyor. Tabi bunların değeri fiyatlandırılamadığı için görmezden geliniyor. Ancak bunlar gibi manevi kültür ürünlerinin gittikçe yok olmaya başlaması yaşam kaynağı olan kültürel çeşitlilik için bir tehdittir.

Sonuç

Sultan Sazlığı'nda Yeni Ekolojik Antropoloji yaklaşımıyla kültür-çevre ilişkisini inceleyerek, sulak alan ekosisteminde meydana gelen sorunlar bağlamında değerlendirmesini yaptığımız çalışmamız sonunda görülmüştür ki; kültür ve çevre arasında uyumlu bir ilişki varken, küresel dünya ekonomik sistemiyle eklemlenme sonucu insan etkinlikleri doğal kaynak üzerinde baskıya neden olmuştur. Sonuç olarak çalışmanın varsayımı gerçeklenmiştir.

Bu durumda söz konusu yaklaşımın da yönlendirmesiyle; doğa ile uyumlu bir yaşam biçimi olan ve 'kültürel olarak bilinen uygun çözüm yolları' olarak geleneksel kültürden örnek alınması gerekmektedir.

Dünya küresel bir köy haline geldiğine ve bu süreçten kaçınmanın mümkün olmadığına göre, küreselleşmenin yıkıcı etkisinden nasıl uzak durulabileceği düşünülmelidir. Geleneksel kültür içinde insan, her şeyden önce bulunduğu doğa parçasını çok iyi gözlemlemiş, tanıma fırsatı bulmuş ve bu sayede ekolojinin ilkelerini öğrenerek çevresiyle gayet uyumlu bir yaşam biçimi oluşturmuştur. Bunun için insan ömrünün yetmediği uzun yıllar gerekmiştir. Geçen bu çok uzun oluşum sürecinde kültür içindeki bilgi, sürekli deneyimlenerek sağlamlığını pekiştirmiştir.

Bu sebeplerle Sultan Sazlığı'nda; hızla yok olmakta olan manevi kültür ürünleri, halk takvimi ve meteorolojisi gibi halk bilgisi tespit edilmeli, geleneksel yardımlaşma, vb. gibi diğer kültürel olgularla birlikte yaşatılmalı, geçmişte yapılan kuru tarım, bağcılık, manda yetiştiriciliği gibi uygulamalar yeniden değerlendirilmeli, ürün deseninde değişiklik yapılmalıdır.

ÖZET

Yer kürenin en üretken ekosistemlerinden biri olan sulak alanlar, aynı zamanda kıyısında yaşayan insanlar için de önemli hizmetler vermektedir. Bu nedenle insanoğlu yerleşmek için binlerce yıldır sulak alanların kıyısını tercih etmiş ve buralarda sulak alanlarla birlikte özgün bir kültür biçimlendirmiştir.

Sultan Sazlığı'nın çevresinde oluşmuş kültür de sulak alan ve insan karşılıklı ilişkisinin ürünüdür. Ancak sulak alanlar, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sorunlarla karşı karşıyadır ve sorunlar insan etkisi yüzünden ortaya çıkmaktadır. Halbuki bir sulak alan ekosistemi olan Sultan Sazlığı'na baktığımızda; geleneksel kültür, son on yıllara kadar sulak alanla gayet uyumlu bir ilişki içindedir. Kültür, sazlığı kendine uygun bir çevre haline getirirken, sazlık da kültürün her alanına etki etmiş ve bu durum yakın zamanlara kadar bir sorun oluşturmamıştır. Kültürü Sultan Sazlığı üzerinde olumsuz etki etmeye iten şey, küresel dünya sistemiyle eklemlenmedir.

ABSTRACT

The wetlands are the most productive ecosystems. Human populations settled around wetlands get many benefit out of them. Therefore, humankind has been choosing wetlands for settlements for thousands years which causes creation and development of a culture unique to wetlands.

The culture which has been formed around Sultan Sazlığı is also produced by the interreaction of human and wetland. Unfortunately, Turkey's wetlands like all around the world are also faced to various problems. The main reason for these problems is the human impact on wetland ecology. Sultan Sazlığı, is one of the rare wetlands where the relationship between the wetland and traditional culture is still being carried for the last decades. While the culture, has shaped the environment, the ecology of Sultan Sazlığı has also influenced all the cultural components and not any major problem occured until the recent times. Nowadays, the negative impact of the culture on the environment of the area, is mosty due to the general problems created by the globalisation system all around the world.

KAYNAKÇA

AÇS, (2001), **Ansiklopedik Çevre Sözlüğü,** Ankara: TÇV Yayını.

Aksoy, A., (2004), **Sultan Sazlığı Flora Raporu,** Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesi.

And, M., (1974), **Oyun ve Bügü,** İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları:144

Arsebük, G., (1996), "Biyokültürel Açıdan İnsan: 'Sığınağı' ve 'Barınağı'", **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme,** II. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı, 15-18 İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı

Aruoba, Ç., (1997a), "Çevre Ekonomisi, Gelişme Ekonomisi", **İnsan Çevre Toplum**, (Y.Hzl.R.Keleş), 172-192, Ankara:İmge

Aruoba, Ç., (1997b), "Tarımsal İşletmelerde Doğal Kaynaklar", **Türkiye'nin Tarım Politikası ve Çevre**, 89-91. Ankara:TÇV.

Aytaş, G., (2004), "Türkülerde Turna", **Alevi Forumu**, http://f27.parsimony.net/forum67480/messges/1119.htm.

Barfield, T., (1997), **The Dictionary of Anthropology.** USA:Blackwell.

Başdemir, K., (1999), **Eski Anadolu: Tarihsel ve Kültürel Süreklilik,** İstanbul: Kaynak Yayınları.

Başgelmez, A., Başgelmez, İ.İ., Savaşcı, S., Paslı N., ve Kaynaş S., (1997), **Ekoloji-1,** Ankara:İSVAK Yay.

Boratav, K., (2004), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002,** Ankara: İmge

Boratav, P.N., (1982), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul:Gerçek Yayınevi.

Boratav, P.N., (1973), **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul:Gerçek Yayınevi.

Bozkurt, N., (1999), "Dünyamız Gelecekte Ne Kadar Yeşil Kalabilecek:Felsefe Açısından Çevre", **Felsefelogos,** 6:87-92.

Bozyiğit, A.E., (1974), "Halk Şiirimizde Turna", **TFA**, 294:6877-6878

Brown, L.R., (2003), **Eko-Ekonomi**, (Çev. A. Yeşim Erkan), İstanbul: Tema Vakfı Yayınları

Brosius, J.P., (1999), "Analyses and İnterventions: Anthropological Engagements With Environmentalism", **Current Anthropology,** 40/3:277-309.

Burket P., (2004), **Marx ve Doğa**, (Çev. E. Özkaya), Ankara: Epos Yayınları

Childe, G., (2001), **Kendini Yaratan İnsan**, (Çev. F. Ofluoğlu), İstanbul: Varlık Yay.

Costanza, R., Et al., (1997), "The Value of The World's Ecosystem Services and Natural Capital", **Nature**, 387:253-260.

Çolak, A.H., (2001), **Ormanda Doğa Koruma: Kavramlar-Prensipler-Stratejiler-Önlemler**, Ankara: Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Gn. Md. Yay.

DSI, (1995), **Kayseri-Yeşilhisar Ovası Revize Hidrojeolojik Etüd Raporu**, (Hzl. A.Gezer), Ankara: DSİ.

Emiroğlu, K., Aydın, S., (Eds), (2003), **Antropoloji Sözlüğü,** Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Erginer, G., (1984), **Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, MİFAD Yayınları.

Ersoy, E.G. (2000), "Tarafsız Apolitik Ekolojizmden, Taraflı Politik Çevreciliğe: Yeni Ekolojik Antropoloji" **Folklor/Edebiyat,** 22:225-237.

Esteva, G., (2004), "Kalkınma Sözlüğü'nden: Kalkınma" (Çev.U.Yüzereroğlu), **Üç Ekoloji**, 2:31-54.

Eyüboğlu, İ.Z., (1987), **Anadolu İnançları, Anadolu Mitologisi:İnanç-Söylence Bağlantısı**,
İstanbul: Geçit Kitabevi.

Güler, Ç., (1994), **Çevre Sözlüğü,** Ankara: Saypa

Güntanın, N., (1963), **Türkiye'de Nebati Örücülükte Kullanılan Ham Maddeler ve Bunlardan Yapılan Mamuller ile Bu Hammaddelerin Selüloz ve Alfa-Selüloz Değerleri,** Ankara: AÜ Ziraat Fakültesi Yayınları.

Gürer, İ., (2003), **Kayseri Sultansazlığı Tabiatı Koruma Alanı'nın Su Kullanım Ve Yönetim Planlaması Araştırması I.Ara Raporu,** Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesi.

Gürer, İ., (2004), **Kayseri Sultansazlığı Tabiatı Koruma Alanı'nın Su Kullanım Ve Yönetim Planlaması Araştırması Sonuç Raporu,** Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesi.

Güvenç, B., (1991), **İnsan ve Kültür,** İstanbul: Remzi Kitabevi

Hall, S., (1998), "Yerel ve Küresel:Küreselleşme ve Etniklik", **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi,** (Der. A. D. King), (Çev. G. Seçkin, Ü.H. Yolsal), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Hardesty, D.L., (Ed.) (1977), **Ecological Anthropology, (**Giriş 1/17 Sayfalarından Çev. E.G. Ersoy), New York:John Wiley & Sons.Inc.

Harris, M., (1994), **Yamyamlar ve Krallar: Kültürlerin Kökenleri,** (Çev. M.F.Gümüş), Ankara: İmge.

Harris, M., (1995), **İnekler, Domuzlar, Savaşlar ve Cadılar: Kültür Bilmeceleri**, (Çev. M.F. Gümüş), Ankara: İmge.

İllich, I., (2004), "Kalkınma Sözlüğü'nden: İhtiyaç" (Çev.Ü.Şahin), **Üç Ekoloji**, 2:69-85.

İzbırak, R., (1953), **Develi Ovası ve Ekonomik Gelişmesi**. Ankara: TTK Basımevi.

Kayseri İl Yıllığı, (1973), Kayseri Valiliği.

Kazgan, G., (2003), **Tarım ve Gelişme**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Keleş, R., Hamamcı, C., (1998), **Çevrebilim,** Ankara: İmge.

Kılıç, T., Eken, G., (2004), **Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları 2004 Güncellemesi,** Ankara: Doğa Derneği.

Kottak, C.P., (1999), "The New Ecological Anthropology", **American Anthropologist,** 101/1:23-25

Kottak, C.P., (2001), **Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, Ankara: Ütopya Yayınları

Kroeber, A.L. (1988), "Relations of Environmental and Cultural Factors", **Environment & Cultural Behavior,** (Ed. A.D. Vayda), USA: Doubleday&Company Inc.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu (KTVKYK) İlke Kararları, (2000), Ankara: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü

Little, P.E., (1999), "Environments and Environmentalisms in Anthropological Research" **Annual Reviews of Anhtropology,** 28:253-84.

McGrath, S., (2004), **Ecological Anthropology,** (www.as.ua.edu)

Milton, K., (1996), **Environmentalism and Cultural Theory: Exploring The Role of Anthrohology in Environmental Discourse.** London and New York: Routledge.

Mengi, A., Algan, N., (2003), **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği,** Ankara:Siyasal Kitabevi.

Moran, E., (1990), **The Ecosystem Approach in Anthropology,** Ann Arbor: University of Michigan Press.

Netting, R.McC., (1996), "Cultural Ecology", **Encyclopedia of Cultural Anthropology**, (Eds. D. Levinson, M. Ember), New York: Henry Hold, 267-271.

Orhangazi, Ö., Özgür, G., (2000), "Küresel Çevre Sorunları: Tükenen Dünya", **Küreselleşmenin Ekolojik Sonuçları,** (Eds. G.N.Demirer, T.E.Abay), Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.

Orlove, B.S., (1980), "Ecological Anthropology", **Annual Reviews of Anthropology,** 9:235-73.

Ortak Geleceğimiz, (1991), Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu 1987'de yayımlanan Raporu, (Çev. B. Çorakçı), Ankara: TÇV Yayını

Ögel, B., (1991), **Türk Kültür Tarihine Giriş 3: Türklerde Ev Kültürü,** Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Ökten, Ş., (2004), **Türkiye'nin Gelişme/Kalkınma Çabalarının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: GAP Projesi**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Özesmi, U., (1999), **Conservation Strategies for Sustainable Resource Use in the Kızılırmak Delta in Turkey,** Basılmamış Doktora Tezi, University of Minnesota,

Özesmi, U., (2001), "Sulak Alanlar: İçimizdeki Deniz", **Yeşil Atlas**, 4:30-42.

Özesmi, U., (2002), **Sultan Sazlığı Saz Kesim Planı**, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesi.

Özesmi, U., Somuncu, M., ve Tuncel, H., (1993), "Sultan Sazlığı Ekosistemi", **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,** 2:275-288

Özesmi, U., Özesmi, S., Ateş, N. ve Dadaşer, F., (2002), **Sulak Alan Koruması İçin Trans-Disipliner Yaklaşımlar: Sultan Sazlığı ve Tuzla Gölü (Kayseri) Ekosistemlerinin Ekolojik ve Sosyo-Ekonomik Modellemesi,** (Yayınlanmamış), Erciyes Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Bölümü.

Ponting, C., (2000), **Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü**, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları

Salzman, P.C., Attwood, D.W., (1996), "Ecological Anthropology" **Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology,** (Eds. A.Barnard and J.Spencer), New York:Routhedge, 169-172.

Seymour-Smith, C., (1986), **Dictionary of Anthropology**, Londra ve Basingstoke: Macmillion Press Ltd.

Swetnam, T.W., Allen, C.D. and Betancourt, J., (2005), **Applied Historical Ecology:Using the Past to Manage for the Future**, (www.fort.usgs.gov.).

Somuncu, M., (1987), **Develi Ovasının Kuzey ve Batı Bölümünde Rüzgar Erozyonu Sorunu ile Alınması Gereken Önlemler Üzerine Bir Araştırma**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: AÜ Sosyal Bilimler Ens.

Soysal, M.İ., Tuna, Y.T. ve Gürcan, E.K., (2005), "An Investigation on The Buffalo Breeding in Danamandıra Village of Silivri District of İstanbul Province of Turkey", **Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi,** 2(1):73-78

Şahin, Ü., (2004), "Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma", **Üç Ekoloji,** 2:9-30

Şenel, A., (1995), **İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik, Toplumsal, Düşünsel Yapıların Etkileşimi,** Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şişli, M.N., (1980), **Ekoloji,** Ankara: HÜ Yayınları.

Sulak Alan Uzun Dönem Yönetim Planı, (2004), Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesi.

Timur, T., (2000), **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi,** Ankara: İmge Yay.

Turan, L., (2004), **Sultan Sazlığı Fauna Raporu**, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Gef-2 Projesi.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III, (1968), Ankara: TDK Yayınları.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II, (1979), Ankara: TDK Yayınları.

Vayda, A. P., Rappoport, R.A., (1968), "Ecology, Cultural and Noncultural", **Introduction to Cultural Anthropology,** (Ed. J.A.Clifton), 477-497.

Wolf, E.R., (2000), **Köylüler**, (Çev. A.Sönmez), Ankara:İmge Yay.

Yeldan, E., (2004), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırımlı, Ş., Öztekin, M., (2000), "The Flora of Sultansazlığı". **Botanika Chronika** 13:389-408

Yurt Ansiklopedisi, (1982-1983), 7:4685-4697. İstanbul: Anadolu Yayıncılık

İnternet Siteleri

www.cevreorman.gov.tr

www.cevreorman.gov.tr/sulakalanlar

www.kayseri.gov.tr

www.fort.usgs.gov

www.basbakanlik.gov.tr

Halk Kültürü İhtisas Arşivi

S.1994.1090 Nolu Slayt. (Çekimi Yapan: Yüksel Şahin)

EKLER

1. Kaynak Kişi Listesi

Adı Soyadı	Yaşı	Eğt. Dur.	Medeni Hali	Çck. Sayısı	Yaşadığı Yer	İşi	Açıklama
Abdulkadir AKDENİZ	50	ÜM*	Evli,	4ç.	Yeşilhisar		Belediye Başkanı
Ali AKKOÇ	71	OYY	Evli,	9ç.	Ovaçiftlik	Çiftçi	
Ali KOLSUZ	41	İO	Evli,	4ç.	Sindelhöyük	Esnaf	Kolsuzlar Ticaret (Babasında n Kalma)
Ali TEKİR	50	İO	Evli	6 ç.	Sindelhöyük	Çiftçi	Yenice Mht. 1,5 yıl yurtd.
Arif ÜNLÜ	48	İO	Evli	5ç.	Sindelhöyük	Esnaf	Yastıkçı
Atalay ATASOY	33	İO	Evli,	1 ç.	Ovaçiftlik	Esnaf	Pansiyoncu
Bekir SERBEST	53	İO	Evli,	6 ç.	Yeşilova	Ticaret	2-3 yıl Kays.
Faik AKGÜN	58	OY	Evli	3ç.	Ovaçiftlik	Emekli	25 Yıl İst.
Firdevs İLİPİNAR	55	OY	Evli,	4 ç.	Sindelhöyük	Zanaatkar	Hasır örücü
Gökhan KILINÇ	27	İO	Evli,	1 ç.	Sindelhöyük	Esnaf	Camikebir Mh.Muht.
Hamdullah DERİNGÖL	51	LM	Evli,	3ç.	Sindelhöyük	Demir Doğrama	Belediye Başkanı
Hanife SONSUZ	47	OYY	Evli,	5 ç.	Sindelhöyük	Çiftçi	
İbrahim ACAR	30	ÜM	Evli.		Pınarbaşı (Kayseri) doğumlu	Ziraat Müh.	Yeşilhisar İlçe Tarım Müdürü
İdris AYDOĞDU	53	İO	Evli,	3ç.	Yeşilova	Çiftçi	3. Aza
İbrahim KILINÇ	37	İO	Evli,	6 ç.	Sindelhöyük	Çiftçi	Fatih Mh. Muht. 3 yıl yurtd.
Kazım AKGÜN	49	İO	Evli,	7ç.	Ovaçiftlik		Muhtar
Kemal ÖZYALÇIN (Ali Rıza Özyalçın'ın oğlu)	34	ÜM	Evli	2ç.	Develi	Esnaf	Saray Mobilya (71'den beri)

*ÜM:Üniversites Mezunu, LM: Lise Mezunu, İO: İlkokul Mezunu, OY: İlkokulu bitirmemiş ancak okur-yazar, OYY: Okuma Yazması Yok.

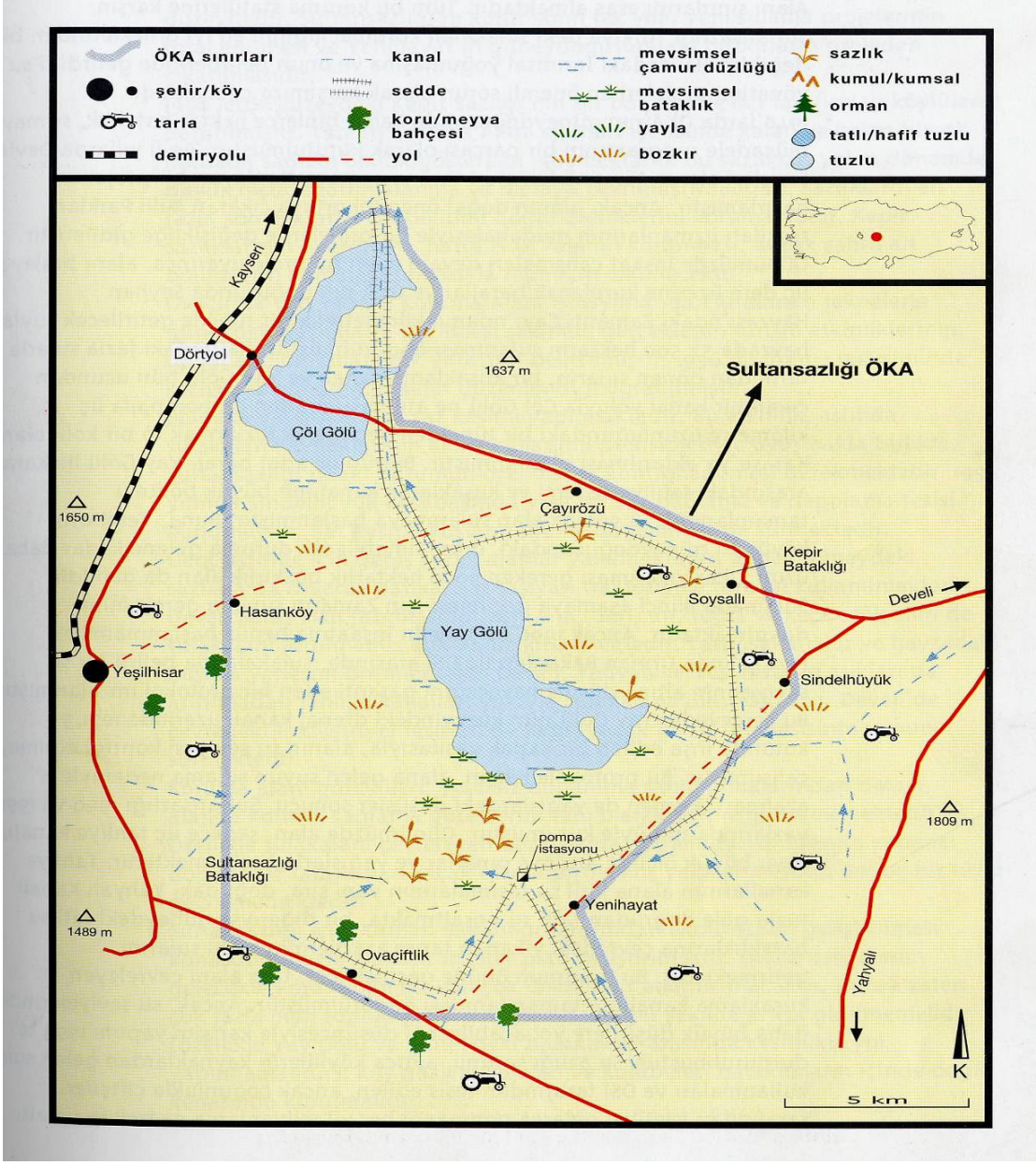
Köse NUH	45	İO	Evli,	2 ç.	Ovaçiftlik	Çiftçi	Eski Muhtar
Leyla TUNA	38	İO	Evli,	5 ç.	Sindelhöyük	Çiftçi	
Mehmet AKGÜNEŞ	59	OY	Evli,	6 ç.	Ovaçiftlik	Çiftçi	
Mehmet AVCI	48	İO	Evli,	4 ç.	Musahacılı	Çiftçi	Muhtar
Mehmet TUNALAR	40	İO	Evli,	5 ç.	Sindelhöyük	Ticaret	
Mehmet TURAN	51	OY	Evli,	8 ç.	Yenihayat	Esnaf	
Mevlit DİNÇ	51	İO	Evli,	7 ç.	Sindelhöyük	Esnaf	Cumhuriyet Mh.Muhtarı
Mustafa AKBULUT	51	İO	Evli,	4 ç.	Ovaçiftlik	Emekli	MP Bekçisi
Mustafa AYHAN	24	İO	Evli,	1ç.	Yenihayat		
Mustafa KALKAN	33	İO	Evli,	3ç.	Yeşilova	Çiftçi	
Mustafa YILMAZ	38	ÜM	Evli,	3ç.	Burdur Doğumlu	Yüksek Orman Mühendisi	Gef-2 Projesi PAMA Üyesi
Nuh AŞIK	51	YO	Evli,	7 ç.	Sindelhöyük		Bld.Eski Bşk.
Nurettin SEYYAR	65	İO	Evli,	5ç.	Yeşilova	Çiftçi	
Pembe KAFKAS	66	OYY	Evli,	4ç.	Ovaçiftlik		Yeşilhisar'dan gelin gelme.
Ramazan YÜCEL	46	İO	Evli,	5 ç.	Sindelhöyük		Ticeret
Recep ÖZKAN	35.	ÜM	Evli,	5ç.	Develi	Şehir Plancısı	Belediye Başkanı
S.Ahmet ÇİFTÇİ	45	İO	Evli,	3 ç.	Soysallı	Çiftçi	Muhtar 11 yıl yurtd.
Sıtkı GÜNER	57	İO	Evli,	4 ç.	Yeşilova	Çiftçi	Eski Muhtar
Soydan TURAN	35	OY	Evli,	3ç.	Yenihayat		
Süleyman AYDOĞDU	37	İO	Evli,	3 ç.	Yeşilova	Çiftçi	
Süleyman EMRE	28	LM	Bekar		Yeşilhisar	Esnaf	Emre Ticaret (10 yıllık)
Süleyman	51	OY	Evli,	4 ç.	Sindelhöyük	Zanaatkar	Sele örücü

İLİPİNAR							
Süleyman KILINÇ	34	İO	Evli,	2 ç.	Yenihayat	Çiftçi	4 yıl yurtdışı
Yusuf AYHAN	65		Evli,	11ç.	Yenihayat		Yenihayat'ın Eski Muht.
Yusuf SINIRTEPE	51	OY	Evli,	4 ç.	Sindelhöyük	Çiftçi	Sazdamlar'lı

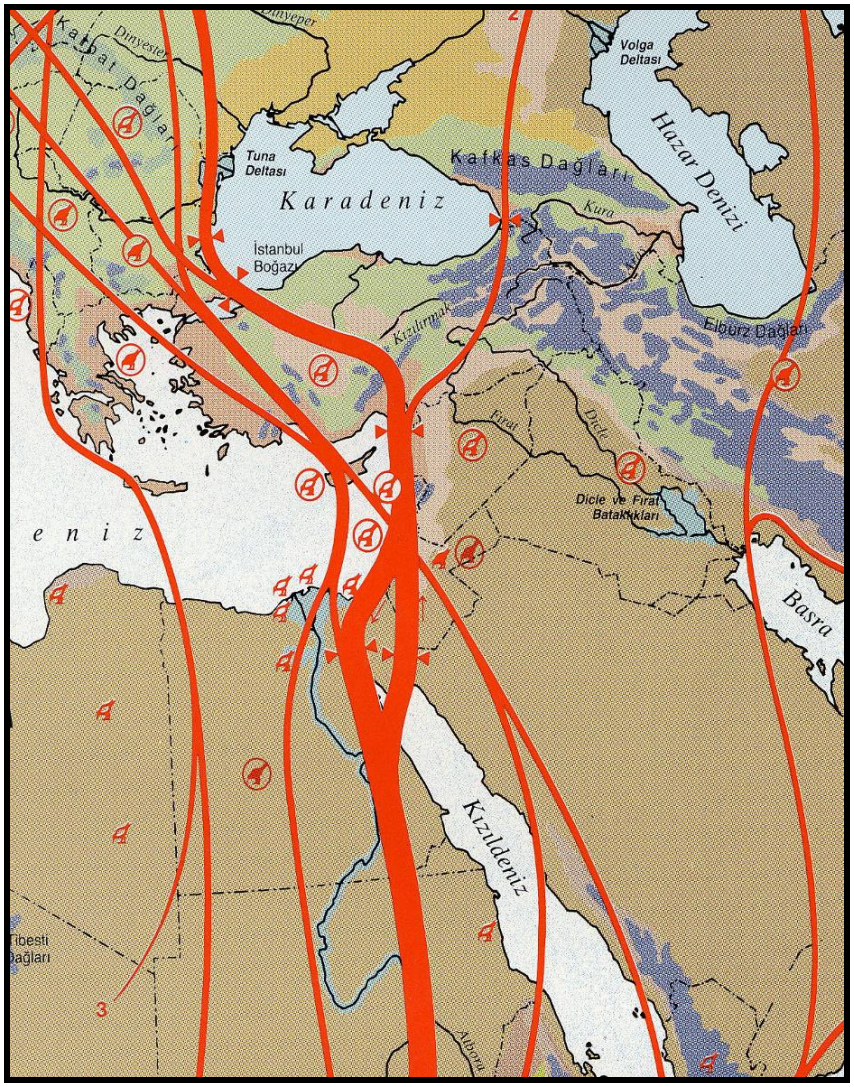
2. Haritalar

Harita 1. Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı'nın Dünya ve Türkiye'deki Konumu

Harita 2. Sultan Sazlığı Ekosistemi

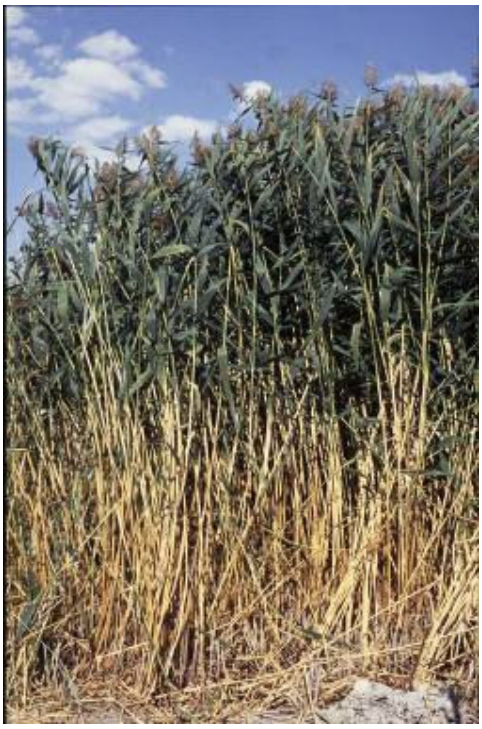

Harita 3. Türkiye'den Geçen Önemli Kuş Göç Yolları

3. Fotoğraflar

F.1.İnce Saz

F.2.Kalın Saz

F.3. Kındıra

F.4. Topak Berdi

F.5. Üç Köşe

F.6. Kova

F.7.Ilgın

F.8. Sazlık İçinde Yapılan Geçici Barınak

F.9.‘*Koltuk Altı*’ Tekniği İle Saz Biçimi.

F.10.‘*Tutam Tutam*’ Saz Biçimi.

F.11. Kesilmiş Saz Bağları

F.12. *Kındıra* Taşıyan At Arabası

F.13. Traktörle Taşınan Saz Bağları

F.14. *Huu*

F.15. Biçilmiş Sazların Toplandığı Alan

F.16.Saz Balyaları

F.17.Çatıya Yığılmış Saz Bağları

F.18.Çatıya Yığılmış Otlar

F.19. Sazın Çatıda Kullanımı

F.20. Saz Damlı Ev

F.21. Saz Damlı Ev

F.22. Koyunlar İçin Yapılmış Koruluk

F.23. Koruluk

F.24. Gölgelik

F.25. Çatıda Kullanılan Sazın Ev İçinden, Alttan Görünümü

F.26. Çatıda Kullanılan Sazın Saçaklardan Çıkan Bölümü

F.27. Niğde veya Aksaray'da Dokunmuş Hasır

F.28. Niğde/Aksaray Hasırının Evin Tavanında Kullanılışı

F.29. Avrupa'da (Romanya) Sazın Kullanımı

F.30. Çatılarında Sultan Sazlığı'ndan Biçilmiş Ot ve Sazların Bulunduğu Köy.

F.31. Hasırın Dokunması

F.32. Hasır Dokunacak *Kındıra* Bağı

F.33. İp Yapımı

F.34. *Zahra Selesi*

F.35. Sepet Çeşitleri

F.36. Sepet Örülüşü

F.37. Kap-Kacak Selesi

F.38. Ekmek Sepeti

F.39. Yastık İçi

F.40.Yastık Basımı

F.41. Avlu Çiti

F.42. *Hevek*

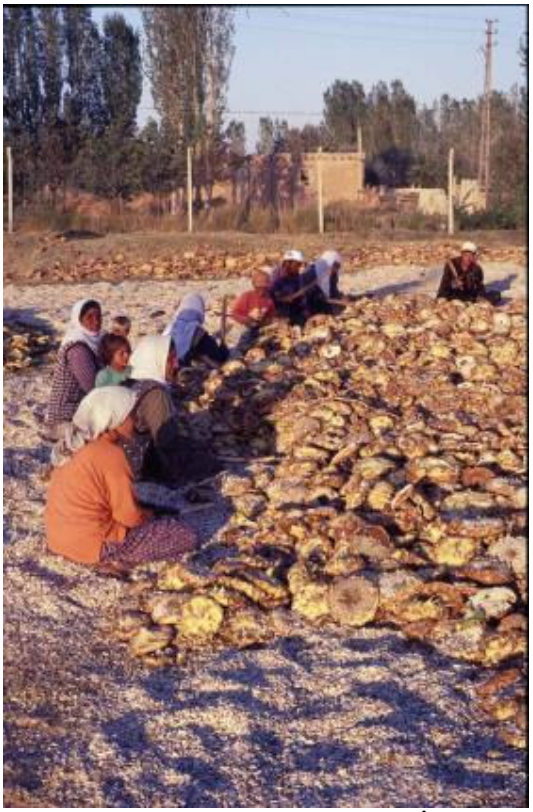

F.43. Şapka

F.44.Yahyalı Pazarında Saz Satan Köylü

F.45. Ayçiçeği

F.46. Dışarıdan Gelen Ayçiçeği İşçileri

F.47. Yerli Cins Sığır

F.48. Sazlıkta Hayvan Otlatma

F.49. Saz Damlar Bölgesinde Sığırlar

F.50. *Saz Damlar'*a Bir Örnek

F.51.Sazlıkta Traktörlerin Geçtiği Yollar

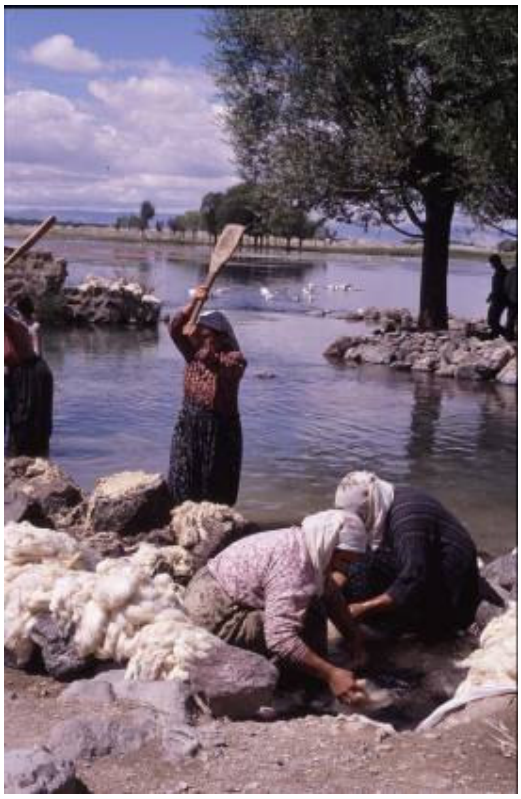
F.52. Sazlıkta Yanmış Alan

F.53. *Çevrik*

F.54. *Yapıldak* Anızı

F.55. Soysallı Pınarları'nda Yün Yıkayan Kadınlar

F.56. Soysallı Pınarları'nda Yüzen Çocuklar

F.57. Süt Kazanı

F.58. Yufka Yapan Kadınlar

F.59. Bazlama

F.60.Bazlama Yapan Kadın

F.61. Yahyalı Pazarı'nda Yahyalı Halı ve Kilimlerinin Satışı

F.62. Musahacılı Köyü'nde Dokunmuş Kilim

F.63. Kuş Motifli Kanaviçe

F.64. Sindelhöyük Mezarlığı

F.65. Sultan Sazlığı'nda Kuş Gözlemi

F. 66. Develi Ovası